

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE SENDİKA-SİYASET İLİŞKİSİ: 1980
SONRASI DÖNEM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Enes ATAY

Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı: İnsan Kaynakları ve Çalışma İlişkileri

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cihangir AKIN

Temmuz – 2017

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE SENDİKA-SİYASET İLİŞKİSİ: 1980
SONRASI DÖNEM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enes ATAY (157209014)

Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Enstitü Bilim Dalı: İnsan Kaynakları ve Çalışma İlişkileri

Bu tez/...../2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Enes ATAY

18.07.2017

ÖNSÖZ

Günümüz dünyasında politize olmamış kişi ve kurum yoktur. Bir siyasi partiyi desteklememek veya bir siyasi görüşü benimsememek bile politik bir duruştur. Bu anlamda sendikalarında siyasi bir yönü mutlaka vardır. Sendikalar, üyelerinin menfaatlerini korumak ve daha fazla çıkar elde etmek için siyaseti bir araç olarak kullanır ve siyasi iktidara baskı yaparak işçi sınıfının çıkarlarına uygun yasal düzenlemelerin çıkmasını sağlar. Siyasi partiler de oy kaygısı ile hareket ettiği için karşılıklı menfaat ilişkisi içerisinde bulunurlar. Fakat bazı sendika ve siyasi partiler bir ideolojinin savunucusu olarak hareket ettikleri için ilişki düzeyleri ekonomik bir çıkardan çok müşterek bir amaç için olur.

Sendikalar demokratik bir ortamda var olabilen kurumlar oldukları için, kendilerinden demokrasiyi teşvik etmeleri ve geliştirmek için gayret göstermeleri beklenir. Fakat geçmişte meydana gelen bazı olaylar sendikaların demokrasiye zarar verici tutum ve davranış içerisinde olabildiklerini göstermiştir.

Çalışmamızda, 1980'den sonra Türkiye'deki sendikacılık hareketinin siyaset ile olan ilişkisi incelenmiştir. Maalesef bazı sendikal oluşumların siyaseti, üyelerinin menfaatini koruyabileceği bir araç olarak değil, statükoyu ve düzeni destekleyici bir araç olarak kullandıkları tespit edilmiştir. Sendika-siyasi parti ilişkisi açısından 1980'den sonra "bağımsız model" in var olduğunu söyleyebiliriz fakat sendikaların güce ve düzene bağlı hareket ettiğini de söylemek durumundayız.

Tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici ve destek olan değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. Cihangir Akın'a, ilgisini ve önerilerini göstermekten kaçınmayan Yalova Üniversitesi Çalışma Ekonomisi Bölümü öğretim üyelerine ve bu süreçte benden desteğini esirgemeyen sevgili eşim Naciye Atay'a sonsuz teşekkür ederim.

Enes Atay

18 Temmuz 2017

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM. SENDİKACILIK VE SİYASET İLİŞKİSİ TEORİK ÇERÇEVESİ	4
1.1. Sendika Kavramı	4
1.2. Sendika Teorisi.....	5
1.2.1. Genel Sendika Teorisi	6
1.2.2. Özel Sendika Teorisi	7
1.3. Sendikacılığın Doğuşu	7
1.4. Sendikacılık ve Siyaset İlişkisi.....	10
1.4.1. Bağımlı Model	12
1.4.2. Ara Bağımlı Model	14
1.4.3. Bağımsız Model	15
2.BÖLÜM. TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI SENDİKACILIK VE SİYASET İLİŞKİSİ	17
2.1. 1980-2002 (1.Dönem) Arası Sendika Siyaset İlişkisi	17
2.1.1. 1980-1983 Ara Dönem.....	17
2.1.1.1. 1982 Anayasası ve 2821-2822 Sayılı Kanunlar	19

2.1.2. 1984-1991 Dönemi Sendika ve Siyaset İlişkisi	22
2.1.3. 1994 Ekonomik Krizi ve Sendikalar	28
2.1.4. Beşli Sivil Girişim ve 28 Şubat	33
2.1.5. Sendikal İstatistikler	41
2.1.6. Birinci Dönem Genel Değerlendirme	46
2.2. 2002'den Günümüze (2.Dönem) Sendika Siyaset İlişkisi	50
2.2.1. Ak Parti'nin Hükümet Programları ve Seçim Bildirgelerinde Çalışma Yaşamına Yaklaşımı	50
2.2.2. 4857 ve 6356 Sayılı Kanunlara Genel Bir Bakış	57
2.2.3. Sendikal Eylemler	61
2.2.4. Sendikal İstatistikler	66
2.2.5. İkinci Dönem Genel Değerlendirme	70
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	73
KAYNAKÇA	77
ÖZGEÇMİŞ.....	83

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devleti
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ÇSGB	: Çalışma ve sosyal Güvenlik Bakanlığı
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
EMEP	: Emek Partisi
ICFTU	: International Confederation Of Free Trade Unions
ILO	: International Labour Organization
IMF	: International Monetary Fund
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikası Konfederasyonu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MESS	: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİSK	: Türkiye Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MÜSDER	: Müstakil Kamu Çalışanları Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği

OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development
ÖDP	: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
RP	: Refah Partisi
SHP	: Sosyaldemokratçı Halk Parti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TİSK	: Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu
TL	: Türk Lirası
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayiciler ve İşadamları Derneği
YHK	: Yüksek Hakem Kurulu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. 1984-2001 Yılları İşçi Sayısı ve Sendikalaşma Oranları	42
Tablo 2. Yıllara Göre Toplu İş Sözleşmesi Sayısı (1984-2001)	43
Tablo 3. Yıllara Göre Grev Sayısı (1984-2001).....	45
Tablo 4. Birinci Dönem’de (1984-2001) Parlamenteoya Giren Sendika Kökenli Milletvekilleri Sayısı	49
Tablo 5. 2002-2017 Yılları İşçi Sayısı ve Sendikalaşma Oranları	67
Tablo 6. Yıllara Göre Toplu İş Sözleşmesi Sayısı (2002-2015)	67
Tablo 7. Yıllara Göre Grev Sayısı (2002-2015).....	69
Tablo 8. Ertelenen Grevler (2002-2014)	70
Tablo 9. İkinci Dönem’de (2001’den Günümüze) Parlamenteoya Giren Sendika Kökenli Milletvekili Sayıları.....	72

YAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisi: 1980 Sonrası Dönem

Tezin Yazarı: Enes Atay

Danışman: Prof. Dr. Cihangir Akın

Kabul Tarihi: 01/08/2017

Sayfa Sayısı: VII (Ön Kısım) + 82 (Tez) + 1 (Ek)

Anabilimdalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri **Bilimdalı:** İnsan Kayn. ve Çalışma İliş.

Bir baskı grubu olan sendikalar, işçilerin hak ve çıkarlarını korurken siyaseti bir araç olarak kullanır. Sendikal menfaatleri için siyasi iktidarla mücadele eder. Bu anlamda sendikalar siyasetle sürekli bir iletişim ve etkileşim içerisinde. Bu tezde, Türkiye’de 1980 sonrası sendika-siyaset ilişkisi incelenmiştir. 1980-2002 arası dönem 1. Dönem ve 2002’den günümüze olan dönem 2. Dönem olarak adlandırılmış ve sendikaların tutum ve davranışları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken kamuoyuna yoğun bir şekilde yansımış siyasi ve sendikal olaylarda sendikaların ve sendika yöneticilerinin söylemleri incelenmiştir. Ayrıca bir takım sendikal verilerle de sendika-siyaset ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sendikacılık, Siyaset, İşçi

Yalova University Insitute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: The Relationship Between Trade Union and Politics in Turkey: The Period After 1980	
Thesis Author: Enes Atay	Advisor: Prof.Dr. Cihangir Akın
Date of Acceptance: 01/08/2017	Total Number of Pages: VII (Pre Text) + 82 (Main Body) +1 (Appendix)
Department: Labour Economics and Industrial Relation	Field of Study: Hum. Res.and.Lab.Rel
<p>The Trade Unions, which are pressure groups, use politics as a mean to protect workers' rights and interests. They fight for political power for the interest of the trade unions. In this sense, the unions are in a constant communication and interaction with politics. This thesis examines the post-1980 union-politics relation in Turkey. The years in between 1980-2002 are called as the first period and the years after 2002 as the second period and the attitudes and behaviours of the unions are tried to be revealed. In doing so, the discourse of the trade unions and the leaders of trade union are studied during political and trade union events, which were intensely publicised. In addition, many trade unions have been trying to explain the union-politics relationship.</p>	
Keywords: Unionism, Politics, Worker	

GİRİŞ

Çalışan ve çalıştıran arasında bir ilişkinin varlığı esasında çok eskiye dayanan bir gerçektir. Çin Seddi'nin ve Mısır Piramitleri'nin yapımında da çalışan ve çalıştıran arasında bir istihdam ilişkisi söz konusudur. Bu ilişkiden dolayı ortaya çıkan sorunlara yönelik birtakım düzenlemelerin de yapıldığı bilinmektedir. Ancak çalışanların örgütlü bir şekilde çalıştıranla yani günümüz deyimiiyle işverenle ilişki kurlmaları Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkmış ve ülkelerin örgütlü işçi hareketi olan sendikacılığı benimsemeleri 19.yüzyılın ortalarına doğru gerçekleşmiştir.

İşçi sınıfını örgütlü olarak bir araya getiren sendikalar, işçilerin haklarını işverene karşı korumak ve kazanılmış hakları muhafaza etmek için çeşitli mücadele yöntemlerine başvururlar. Bu mücadele yöntemleri en başlarda meşru olmayan yöntemlerdi çünkü sendikacılık yasal bir zemine oturtulmamıştı. Zamanla sendikalar yasal olarak birtakım haklar elde etmeye başladılar ve demokrasinin vazgeçilmez kurumlarından biri olmayı başardılar. Sendikaların varlığı demokrasinin gelişimi ve sürekliliği açısından büyük önem arz etmektedir. Demokrasinin olmadığı bir ülkede sendikal hareketin var olması olanaksızdır. Bu yüzden sendikalardan demokrasiyi desteklemeleri, demokratik olmayan söylem ve eylemlerden uzak durmaları beklenir.

Sendikalar devleti yöneten siyasi iktidarı etkilemek ve sendikal menfaatleri doğrultusunda yasal haklar elde etmek için bir baskı grubu işlevi görür. Bu işlevi yerine getirirken bir şekilde siyasetle ilgilenmesi kaçınılmazdır. Ayrıca sendikalar ile işverenler arasında bir çıkar çatışması söz konusu olduğundan bu çatışmanın çözümü de ancak yasa ile ve yasa koyucunun varlığı ile mümkün olur. Bundan dolayı sendikaların politik bir tarafı vardır.

Sendikaların siyasetle ilgilenmesinin ekonomik nedenlerinden ayrı olarak ideolojik bir nedenle de ilgilendiği tarihsel bir gerçektir. Çünkü sendika kapitalizmin ortaya çıkmasıyla doğan ve kapitalizmin devam etmesiyle gelişen bir harekettir. Kapitalist ekonominin var olmadığı ülkelerde sendikanın adı vardır fakat kendisi yoktur. 20. yy'ın başlarında, kapitalist ekonomi anlayışı ile birlikte işçilerin istismar edilmesi sebebiyle örgütlü olarak hareket etmeye başlayan sendikalar, Marksist ideolojiyi benimsemiş siyasi

partilerle sıkı bir ilişki içerisindeydi. Çünkü, Marksizm, kapitalist sistemin sendikalar vasıtasıyla yıkılabileceğine inanır.

İşte ekonomik ve ideolojik olarak iki nedenden dolayı sendikalar siyasetle ilişki içerisinde bulunmuş ve dünya üzerindeki örneklere bakıldığı zamanda bağımlı model, ara bağımlı model ve bağımsız model olmak üzere üç model literatürde kendisine yer bulmuştur.

Çalışmanın Amacı

Türkiye’de sendikacılık Sanayi Devrimi’nden çok sonra ortaya çıkmış olsa da kısa zamanda çok geniş kitlelere yayılmıştır. Fakat dünyadaki gelişmeden farklı olarak Türkiye’de sanayi devriminin gerçekleşmeden örgütlü işçi hareketi ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni, Türkiye’de sendikacılığın doğuşunun ideolojik sebeple olmasındandır. İşte bu noktada, genel olarak ideolojik sendikacılığın var olduğu ülkemizde sendika ile siyaset arasında sıkı bir ilişki var olmuştur.

Tezin amacı, Türkiye’de 1980 sonrası sendika ve siyaset ilişkisinin düzeyini tespit etmek, sendikaların siyasetle olan ilişkisinin görünmeyen sebeplerinin var olup olmadığını ortaya koyabilmektir.

Çalışmanın Önemi

1980 tarihi tüm dünya ülkeleri için önemli bir anlam ifade eder. Neo-liberal politikaların tüm dünyada benimsenmeye başladığı tarih olan 1980 tarihi ülkemizde bir askeri darbenin de olduğu tarihtir. Demokrasinin açıkça ihlal edildiği 12 Eylül 1980 darbesinde sendikalar kapatılmış, kapatılmayan sendikalar da işlevsiz hale gelmiştir. Daha sonra 1984 yılında iktidara gelen Özal hükümeti dünyadaki eğilim doğrultusunda hareket ederek neo-liberal ekonomik anlayışını benimsemiştir.

Bir ülkede ekonomi iyi değilse sendikacılık da iyi bir şekilde yürütülemez. Bundan dolayı sendika, devlet ve işveren üçlüsü sıkı bir diyalog içerisinde olup müşterek menfaatler üzerinde anlaşmalı, anlaşabilmelidir. Çalışmamız 1980’den günümüze tarihsel olarak bir incelemeyi içermektedir. Ayrıca, ülke ekonomisinin gelişmesinin sendika, devlet ve işverenlerin sağduyu içerisinde bir diyalog halinde, müşterek hareket ederek gelişebileceği ve bu sayede sendikacılığın da istenilen seviyeye gelebileceğini tespit etmek adına önemlidir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma 1980'den günümüze Türkiye'de sendika-siyaset ilişkisini tarihsel olarak inceleyen bir çalışmadır. Türkiye'de öne çıkan işçi sendika ve konfederasyonları incelemeye tabi tutulmuştur. Çalışmada literatür incelenerek, sendika-siyaset ilişkisinin tarihsel olarak seyri tespit edilmeye çalışılmış ve sendikaların yayınlarında yer alan metinlerinin, sendika yöneticilerinin ve siyasilerin söylemleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

1.BÖLÜM. SENDİKACILIK VE SİYASET İLİŞKİSİ TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. Sendika Kavramı

Sendika kavramı ilk olarak “Sidney ve Beatrice Webb” ler tarafından “çalışma koşullarını iyileştirmek ve korumak amacıyla işçilerin kurdukları sürekli topluluk” şeklinde tanımlanmıştır. Fakat XX. Yüzyılın başından itibaren sendikaların işlevlerinin artması, sadece işçiler değil işçilerin dışında da tüm çalışanların ve işverenlerin örgütlenmeye başlaması kavramın içeriğini değiştirmesine sebep olmuştur (Tokol, 2013a: 20).

Sendika kavramı, ilk olarak İngiltere’de bir şehir veya bölgede çalışan işçilerin genel çıkarlarını korumak için kalfalar arasında kurulan örgütlerinin ortak eylemlerini anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Daha sonra işçilerin mesleki örgütlerine “Sendika Odaları” adı verilmiş, günümüzdeki anlamını ise 1839 yılında kazanmıştır (Tokol, 2013b: 76).

Fransa, İtalya, İspanya ve Türkiye gibi bazı ülkelerde sendika kelimesi yanına işçi ve işveren kelimeleri getirilerek işçi sendikası/işveren sendikası kavramı oluşturulmuş olmakla birlikte buna karşılık İngiltere, ABD, Almanya gibi bazı ülkelerde ise işçi ve işveren tarafının örgütlerini ifade etmek için farklı kelimeler kullanılmaktadır (Mahiroğulları, 2013: 2-3).

Türk İş Hukukunda 6356 sayılı Yasa’da sendika, “işçi ve işverenlerin çalışma ilişkilerinde ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar” olarak tanımlanmıştır.

Sendikalar, belirli bir işkolunda çalışan tüm çalışanları kucaklamayı hedef alır ve herhangi bir ayırım yapmaksızın örgütlü olduğu alandaki tüm çalışanların ortak çıkarlarını ve taleplerini savunmayı amaç edinir. Sendika, işçi sınıfının en eski, en yaygın ve en kitlesel sınıf örgütüdür. Aynı zamanda, sendikalar çalışanların bir sınıf olarak ortak ekonomik, toplumsal ve demokratik çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla kurdukları mücadele örgütleridir (Aydoğanoglu, 2011: 17).

Adam Smith’in düşüncelerinde, sendikacılık hareketi hakkında bazı görüşlere rastlamaktayız. Örneğin, Adam Smith, sendikaları, başka bir deyimle işçi ve işveren

örgütlerini birer pazarlık aracı olarak kabul etmiştir. Bu anlamda Adam Smith, işverenler mümkün olduğu kadar az verme eğiliminde olduklarından, kendi görüşlerini ve isteklerini karşı tarafa kabul ettirebilmek için örgütlenirler fikrini ortaya koymuştur. Böylece işçiler ücretleri yükseltmek, işverenler de ücretleri azaltmak ya da oldukları düzeyde tutmak için örgütlenmeyi bir amaç olarak kullanırlar. Fakat adam Smith'in düşüncesinde işçi örgütleri, genellikle, işveren örgütlerine kıyasla savunma durumundadırlar (1961; aktaran Talas, 1977:221-222). Liberal düşüncenin önemli isimlerinden olan Adam Smith, sendikacılık hareketini siyasi, sosyal, psikolojik bir zeminden ziyade ekonomik bir zeminde ele alıp açıklamaya çalışmıştır.

Marksist düşüncede ise sendikalar sadece ekonomik çıkarlarını ve haklarını savunmak için bir araç olarak görülmez. Marksist düşünceye göre sendikalar bundan çok daha fazlasını ifade eder. Marksist öğretisi, işçi sınıfının başlatacağı “siyasal eylem” lerle kapitalizmi yıkıp iktidarı ele geçirmeyi öngörmüştür. Dolayısıyla, kapitalist toplumun devrimci dönüşümünün sağlanması amacıyla, sendikaların rolü ve taşıdıkları siyasi potansiyel göz önüne alınarak komünist/sosyalist partilerle ilişki kurulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur (Özügürlü, 1998:344).

Marksist öğretinin önde gelen isimlerinden Lenin, III Enternasyonal’de tartışmaya açılan ve Avrupa’daki komünist partilere hitaben kaleme aldığı “İtalyan, Fransız, Alman Komünistlere Selam!” başlıklı makalesinde, komünist partileri işçi sınıfının öncüsü, sendikaları da komünizmin ilkokulları olarak nitelendirmiş; kapitalizmi yıkmak için her iki kurumun iş birliği içinde olmasını zorunlu bir davranış olarak görmüştür (Işıklı, 2005).

1.2. Sendika Teorisi

Kapitalizmin ortaya çıkmasıyla birlikte işçi kesimi bir sınıf olarak ortaya çıkmıştır. Öyle ki işçiler kendilerini istismar eden sermayedarlar karşısında güçsüz kalmış, çok kötü şartlarda çalışmaya razı olmuştur. Bu bir ömür böyle sürmemiş ve işçiler bir sınıf bilinciyle bir araya gelmişler ve günümüz sendika örgütünün temellerini atmışlar.

Modern toplumun belirleyicileri arasında sayabileceğimiz sendika örgütleri “devlet” ve “demokrasi” kavramlarını açıklayan teorilerle benzerlik göstermektedir. Sendika teorisi “Genel Sendika Teorisi” ve “Özel Sendika Teorisi” olmak üzere iki kısımda incelenmiştir.

1.2.1. Genel Sendika Teorisi

Genel Sendika Teorisi içerisinde Grup Teorisi, Sistem Teorisi ve Marksist Sınıf Teorisi yer almaktadır.

Esasında Grup Teorisi siyaset bilimi içerisinde ortaya çıkan bir teoridir ve Arthur F. Bentley'in görüş ve tezlerine dayanır. Fakat doğrudan doğruya sendikalar için de açıklayıcı bir teori olduğu için sendika teorisi içerisinde de geçerli sayılmıştır. Grup Teorisinde siyaset, belli çıkarlar doğrultusunda hareket eden bir grup davranışı olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra, bu teoride gruplar ve çıkarlar iç içe geçmiş durumdadır ve bunlardan biri, diğerinden doğmakta ve gelişmektedir. Tüm gruplar hedefine ulaşmak için diğer grup veya gruplara baskı uygulamakta ve politikanın doğuşunu hazırlayan ilkel maddeler de ortaya çıkmış bulunmaktadır. Böylelikle Grup Teorisi, gruplar arasındaki mücadelenin bir denge oluşturacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayım bazı siyaset bilimciler tarafından eleştirilmektedir (Akçaylı, 1983).

Sistem Teorisi de çıkar gruplarının toplumda karar verici bir rol oynadıklarını vurgulamaktadır. Fakat bu teoride siyaset, sadece bir tek olaya bağlanmamakta, birbirlerine karşılıklı etkilerde bulunan birden fazla ve çok taraflı faktörlerin bir sonucu olarak görülmektedir. Bu teoride temelde iki sorun üzerinde durulmaktadır. Bunlardan birincisi, çıkarların hangi yollardan veya hangi kuruluşlar vasıtasıyla ve ne şekilde toplumda belli bir zamanda gerçekleştirilebileceği sorunu, ikincisi ise, çıkar gruplarının ani ve organize olarak politik sistemi ne zaman ve hangi şartlar altında ortaya atılması halinde bozuk birtakım sonuçlar ortaya çıkarabileceği sorunudur (Akçaylı, 1983).

Marksist Sınıf Teorisi, çıkar gruplarını, tüm toplumsal ve politik olayların temelinde yatan sınıf farkının bir yansıması olarak görür. Bu teoriye göre, grup çıkarları belli bir sınıfsal yapıya dayanır, grup uyuşmazlıkları sınıf farkından kaynaklanır, çıkar gruplarının faaliyetleri sınıf çıkarlarından hareketle belirlenir ve çıkar uyuşmazlıklarının temelinde muhakkak bir sınıf kavgası görülmektedir. Görülüyor ki, Marksist Sınıf Teorisi, siyaset ile çıkar grupları arasında bir ilişkiyi kabul etmemektedir. Ancak bu teori, sendikaların doğuşunu ve teorik temellerini açıklamada katkıda bulunmaktadır (Akçaylı, 1983).

1.2.2. Özel Sendika Teorisi

Özel sendika teorisini konu edinen tüm araştırmalarda, sendikanın doğumu için önce Grup Teorisi'ndeki iki ana unsur göze çarpmaktadır. Birinci unsur olarak, sendikalar belli çıkarların yönlendirdiği bir grup davranışı olarak kabul edilmelidir. İkinci olarak, sendikalar grup uyuşmazlıklarının bir ürünü olarak görülmelidir. İşte bu iki unsurdan hareket edilerek, sendikanın teorik temellerini açıklamaya çalışan araştırmalarda, ortak bir taraf olarak önce sendikalara özgü bir çıkar tanımlamasına rastlanmaktadır. Sonra, bu çıkarların belli bir bilinç üstü seviyeye ulaşmasından söz edilmektedir. İşçi ve işveren arasındaki çıkar uyuşmazlıklarının belli bir gerginlik derecesinde olması çıkarların bilinçlenmesinde önemli görülmektedir. Ve nihayet sendika kurmaya hazır ve bu konuda bilgili kişilerin mevcut olması ve mevcut hukuk sisteminin, sendika kurulmasına herhangi bir engel teşkil etmemesi koşulları üzerinde durulmaktadır (Akçaylı, 1983).

1.3. Sendikacılığın Doğuşu

Geçmişe doğru çok eski zamanlara şöyle baktığımızda, örneğin, Çin Seddi'nin ve Mısır Piramitleri'nin inşa edildiği döneme baktığımızda, çalışan ve çalıştırnanlar arasında bir istihdam ilişkilerinin var olduğunu görmekteyiz. Bu ilişkiden birtakım olayların cereyan ettiği ve bu doğrultuda bazı düzenlemelerin yapıldığı bilinmektedir. Ancak çalışanların örgütlü bir şekilde işverenlerle ilişki kurmaları sanayi devriminden sonra gelişmeye başlamış, hatta ülkelerin sendikaları ve sendikacılığı benimsemeleri 19.yüzyılın ortalarına doğru gerçekteşmiştir. (Yıldırım ve Demirkan, 2007: 68)

1768'de James Watt tarafından "buhar makinesi" nin icadıyla başlayan "Sanayi Devrimi" süreci sendikacılığın doğuşunu hazırlayan en önemli etkenlerdendir. Sendikacılığın kurucu unsuru olan işçi sınıfı "Sanayi Devrimi" nden sonra ortaya çıkmıştır. Feodalite sisteminin yavaş yavaş ortadan kalkmasıyla birlikte topraksız kalan köylüler kırsal kesimden sanayi merkezlerine göç etmeye başladılar. Böylelikle fabrikalarda istihdam edilen köylüler yeni bir işçi sınıfını oluşturdular (Mahiroğulları, 2013: 6).

İşçi, günümüz anlamı ile emeğini belli bir ücret karşılığında satan ve çalışma esnasında kendisinin olmayan üretim araçlarını kullanan kimsedir. İşte, bu nitelikli kişilerden oluşan işçi sınıfı, makinenin ortaya çıkardığı bir sınıf olarak uzun süre, sermaye karşısında zayıf

kalmıştır. Sermaye karşısında uzun süre zayıf kalmanın doğal sonucu olarak işçi sınıfı birleşerek sendikacılık hareketini ortaya çıkarmıştır (Talas, 1997: 227).

19.yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve temelde üretimde makinanın kullanılması olarak özetlenen endüstri devrimi, ulusal gelirden en çok değer yaratan kesim olarak endüstri sektörünü öne çıkartmıştı. Bu dönüşüm bir taraftan sosyo-ekonomik anlamda birçok değişimi hazırlarken diğer taraftan da çalışma ilişkilerinde yeni iş piyasalarının doğması, yeni iş alanlarının ve mesleklerinin ortaya çıkması, işgücünün yapısal ve niteliksel olarak gelişmesi gibi pek çok yeniliğe sebep olmuştur (Yıldırım ve Demirkan, 2007: 69).

İşçi sendikalarının kurulabilmesi için bazı koşulların oluşması gereklidir. Bu koşullar; demokrasi, sanayileşme, işçilerin çıkarlarının diğer grupların çıkarlarından farklı olduğu bilincine varmaları, işçileri yönlendirecek bir lider kadronun bulunması, sendikaların kurulmasını engelleyecek yasal sınırlamaların olmaması şeklinde sıralanabilir.

Bu koşulların gerçekleştiği ilk ülke İngiltere'dedir. Bu ülkede ilk sendikalar 18. yüzyılda kurulmuş; ABD ve diğer Avrupa ülkelerinde sendikalar daha sonraki yıllarda ortaya çıkmıştır. Sendikaların gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkışı ise oldukça uzun zaman almıştır. Tüm ülkelerde sendikaların devlet ve işverenler tarafından kabul edilmesi uzun mücadeleler sonucu gerçekleşmiştir. İşçilerin bir araya gelerek oluşturdukları örgütler önce yasaklanmış; ancak yasaklara rağmen örgütlenmenin devam etmesi üzerine sendikalar ve devlet tarafından hukuken tanınmak zorunda kalmıştır. İngiltere'de 1824, ABD'de 1842, Almanya'da 1869 ve Fransa'da 1884 yıllarında sendikaların serbestçe kurulmalarına olanak tanıyan yasalar çıkarılmıştır. Sendikaların işveren tarafından sosyal taraf olarak kabul edilmeleri ise yasal tanımadan sonra gerçekleşmiş ve oldukça uzun bir zaman almıştır (Tokol, 2000: 25).

Sanayi devrimi büyük ölçekli üretimi getirmiştir. Sanayi devriminden sonra, bir işçinin, tek başına üretim araçlarının sahibi, yani hem işçi ve hem de işveren olabildiği zamanlar artık geçmişte kalmıştır. Çünkü sanayi devrimiyle birlikte, basit tezgâhlarda yapılan zanaatkarlık veya küçük bir işyerinde yürütülen esnaflık türü işler tarihten silinmeye başlamıştır (Işıklı, 2003: 17-18).

Yukarıda bahsettiğimiz sendikanın tanımı ve doğuşundan yola çıkarak esasında günümüz dünyasında değişen bir sendikacılık anlayışının var olduğunu söyleyebiliriz. Bugün

sendikalar sadece üyelerinin yaşam koşullarını koruyan ve geliştiren bir tür dernekler olmaktan çıkmıştır. Tawney (1921: 139) bundan 95 yıl önce sendikacılığın değiştiğinden veya hiç olmazsa hızla değişeceğinden söz etmiştir. Bu değişimin nedeni durmadan değişen sanayi ve toplumların sosyal yapısı içerisinde aranabilir.

Bugünkü sendika yalnızca bir sınıf örgütü, üyelerinin çalışma koşullarını, ekonomik ve sosyal çıkarlarını koruyan bir araç olmaktan uzaklaşmaktadır. Talas (1997:232) “bugünün sendikası özellikle ileri ülkelerde mülksüzlerin, emeğinden başka hiçbir geçim aracı olmayanların -proleteriat-, kapitalizmin kurbanlarının menfaatlerini temsil etmekten çok daha ileride bulunmaktadır” diyerek sendikacılığın değişiminden söz etmektedir.

Ülkemizde II. Meşrutiyet’in ilanına kadar imparatorlukta iki sendikadan söz edilmektedir. Bunlardan ilki; 01.04.1866 tarihinde kurulan “Ameleperver Cemiyet’i” dir. Fakat bu cemiyetin gerçekte sendika olmadığı sadece bir yardım cemiyeti olduğu görüşü genel olarak yaygındır (Serçe, 1996: 41). Bazı yazarlar tarafından “Amele-i Osmani Cemiyeti” ilk sendika olarak kabul edilir. Bu cemiyet 1894-1895 yıllarında İstanbul Tophane Fabrikası’nda gizli olarak kurulmuştur. Ancak fazla uzun yaşamamış, kuruluşundan bir yıl sonra yöneticileri tutuklanarak kapatılmıştır (Türkiye Sendika Ansiklopedisi, 1996: Cilt 1, 40).

Sanayi Devrimi’nden sonra kurulmaya başlayan işçi sendikalarının yanı sıra işveren sendikaları da örgütlenmeye başlamıştır. Bu örgütlenme ile ilgili iki görüş günümüzde kabul görmektedir. Bir görüşe göre; işverenlerin ortak çıkarlarının ortaya çıktığı andan itibaren işverenler örgütlenme yoluna gitmiştir. Diğer görüşe göre ise, işveren sendikalarının işçi sendikalarından sonra savunma amaçlı olarak kurulduğu şeklindedir (Tokol,2013b: 90). İkinci görüş daha ağır basmaktadır. Çünkü 1913 yılında İngiltere’de kurulan ilk işveren sendikasının adının “İngiltere İşverenler Savunma Birliği” (United Kingdom Employers’ Defence Union) olması bu görüşün daha isabetli olduğuna dair bir delildir.

İşveren sendikalarının ortaya çıkışını loncalara kadar dayandıran bazı görüşlere de rastlamak mümkün. Fakat loncalar ile sendikalar arasında bazı önemli farklılıklar vardır. Loncalar, zorunlu örgütlerdir. Yani çırak, kalfa ve ustaların kendi meslek ve zanaatları ile ilgili bir loncaya girmeleri zorunludur. Fakat Sanayi Devrimi’nden sonra ortaya çıkan işçi

ve işveren sendikaları serbestçe kurulan örgütlerdir ve işçilerin üye olması tamamıyla kendi hür iradelerine bırakılmıştır (Uçkan, 2012:83).

İşveren sendikalarının örgütlenme modelleri ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte genel anlamda işveren sendikaları tabanda işkolu, üst düzeyde birlik, federasyon, konfederasyon şeklinde örgütlenmektedir. Coğrafi esasa göre bölgesel ve ulusal düzeyde örgütlenen işveren sendikalarının ayrıca uluslararası düzeyde de örgütlenmektedirler (Tokol, 2013b: 90).

Türkiye’de işveren sendikalarının kurulmasına 1946 yılında imkân tanınmıştır. Bu imkân 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu’nda birtakım değişiklikler yapılarak olmuştur. Fakat temel düzenleme 29.02.1947 tarihli 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkındaki Kanun’la yapıldı. İşte bu kanun çerçevesinde 1949 yılında ülkemizde kurulan ilk işveren sendikası, tekstil işkolunda kurulan “Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası” olmuştur. Özel kesim işverenlerinin yanı sıra kamu kesim işverenlerini temsilen de ülkemizde ilk defa 1963 yılında “Etibank Maden İşletmeleri İşverenleri Sendikası” adıyla kuruldu. Bu sendikayı yeni kamu işveren sendikaları izledi, ancak kurulan sendika sayısı sınırlı kaldı (Tokol, 1998:144).

1.4. Sendikacılık ve Siyaset İlişkisi

Siyaset kelime manası olarak geniş bir anlam ifade etmektedir. Köken olarak Arapçadan dilimize geçen siyaset kelimesi yönetmek, eğitmek, yetiştirmek anlamına gelmekte ve etimolojik olarak İbranice Kitab-ı Mukaddeste ki ‘at’ anlamına gelen ‘sûs’ kelimesine bağlanmaktadır (Dursun, 2011). Günümüzde siyaset kavramı bu manada pek kullanılmıyor. Biz de siyaset kavramından söz ederken bu manasına bir vurgu yapmıyoruz.

Siyaset kavramını günümüzde dar ve geniş manada ele alacak olursak. Dar manasıyla siyaseti kısaca “devleti idare etme sanatı” olarak tanımlayabiliriz. Geniş manasıyla siyaset kavramını, “ülkedeki iktidarı ele geçirmek amacıyla mücadele edilmesi, toplumu yakından ilgilendiren tüm sorunlar için siyasal iktidarın aldığı kararlara doğrudan ve dolaylı şekilde etkide bulunması” şekline tanımlayabiliriz (Tuğ, 1992).

Çoğulcu demokrasilerde siyasal iktidarı elinde tutanlarla bu iktidara sahip olmak isteyenler arasında sürekli bir mücadele olması siyasetin doğası gereğidir (Mahiroğulları,

2013). Çoğulcu demokrasilerde siyasi partiler gücünü çoğunluktan aldıkları için ve sendikalarda geniş tabanlı bir örgütlenmeye sahip olduklarından dolayı siyasi partilerin sendikalarla ilişkileri menfaate dayalıdır. Aynı şekilde sendikalarda üyelerinin hak ve çıkarlarını geliştirmek, korumak ve sürdürmek için siyasi partilerle menfaate dayalı ilişki içerisine girmektedir.

Sendikalar siyasi partilerle menfaatleri gereği bir ilişki içerisine girerler. Çok çeşit nedenlerden dolayı sendikalar siyasi partilerle ilişki içerisine girse de genel olarak mesleki, ekonomik ve ideolojik nedenlerden ötürü siyasi partilerle etkileşim içerisine girerler.

Sendikaların nihai amacı üyelerinin hak ve menfaatlerini korumak olduğundan dolayı mesleki ve ekonomik nedenlerden dolayı ilişki kurması anlaşılır bir durumdur. Sendikalar kendilerine tanınan toplu sözleşme ve grev hakkı vasıtasıyla bazen üyelerinin hak ve menfaatlerini koruyamayabilir. Başka bir ifade ile sendikalar, hedeflerine toplu sözleşme veya grev yaparak ulaşamayabilir. Gerçekten de bazen yapılan toplu sözleşme sonucu işçilerin ücretlerinde gözle görünür nominal bir artış söz konusu olsa da ülke genelinde uygulanan ekonomi politikaları enflasyonu önlemeye yetmiyorsa yapılan sözleşmenin işçi açısından çok fazla kıymeti olmayacaktır. Bu nedenden dolayı sendikalar, önceden kurulan ilişkiler çerçevesinde, çalışma ilişkilerini çıkardığı yasalarla düzenleyen iktidar partiyi karar alma sürecinde etkilemek ister. Böylelikle işçilerin aleyhine olan yasaların yürürlükten kaldırılması ya da işçilerin lehine düzeltilmesi için baskı yapar (Mahiroğulları, 2000).

Sendikaların siyasetle ve siyasi partilerle ilişki kurmalarına sebep olan ilk neden ideolojik nedendir diyebiliriz. Çünkü sendikacılık bağlamında işçi hareketi başlı başına ideolojik temeli olan bir harekettir. Marksist öğretinin önde gelen isimlerinden Lenin, III Enternasyonal’de tartışmaya açılan ve Avrupa’daki komünist partilere hitaben kaleme aldığı “İtalyan, Fransız, Alman Komünistlere Selam!” başlıklı makalesinde, komünist partileri işçi sınıfının öncüsü, sendikaları da komünizmin ilkokulları olarak nitelendirmiş; kapitalizmi yıkmak için her iki kurumun iş birliği içinde olmasını zorunlu bir davranış olarak görmüştür (Işıklı, 2005).

Özellikle 19.yy’ın sonları ve 20.yy’ın başlarında Kıta Avrupası’nda güç kazanan Marksist ideoloji, bu görüşü paylaşan siyasi partilerle sıkı bir ilişki içerisine girmiştir. Marksizm,

kapitalist sistemin sendikalar vasıtasıyla yıkılabileceğini inanır. Bu doğrultuda Marksist ideolojiyi benimsemiş partilerin tıpkı bir şubesi gibi sendikalar çalışmalarını yürütürler. Günümüzde bunun en belirgin örnekleri Fransa'da Genel İş Konfederasyonu (CGT) ile Komünist Parti'nin ve Portekiz'de Genel İşçiler Örgütü (UGT) ile Sosyalist Parti'nin ilişkisi gösterilebilir (Uçkan, 2004).

Sendikalara sadece Marksist ideolojiler ilgi göstermemişler, milliyetçi ve dinsel ideolojiler de sendikaları etkilemiş ve bir ilişki kurma çabası göstermişlerdir. Fakat 1980 sonrası ideolojik akımların sendikalar üzerindeki etkisi 1980 öncesine göre epeyce azalsa da etkisini sürdürmektedir. Nitekim bazı ülkelerde Hristiyan ve aşırı sağcı sendikalar bunun bir delilidir (Mahiroğulları, 2000).

Geniş anlamda siyaset yapan sendikalar, ekonomik ve sosyal fonksiyonlarını daha etkin bir şekilde kullanabilmek amacıyla siyaseti bir araç olarak kullanırken; dar anlamda siyaset yapan sendikalar, siyasi işlevlerini ekonomik işlevlerinden daha etkin veya her ikisini aynı nispette kullanmaktadır (Tokol, 2013).

Sendikacılık ile siyaset arasındaki ilişki sistemi, her ülkenin çalışma ilişkilerini düzenleyen hukuksal mevzuatına, tarihi ve kültürel şartlarına, siyasi rejiminin niteliğine, sendikaların dar veya geniş manada siyaset yapmalarına göre şekillenebilmektedir.

Dünyadaki uygulamalara bakılarak sendikacılık ve siyaset arasındaki ilişki türlerini;

- a) Bir siyasi partinin güdümü altında kurulan ilişki anlamına gelen bağımlı model
- b) Sendikal bağımsızlık korunarak partilerle kurulan ilişki anlamına gelen ara bağımlı model
- c) Tamamen tarafsız, partilerüstü bir anlayışı ifade eden bağımsız model

olmak üzere üç ana grupta toplayabiliriz. (Mahiroğulları, 2000)

1.4.1. Bağımlı Model

Sendika ve siyaset ilişkilerinde bağımlı model, sendikanın işbirliği içinde olduğu parti karşısında özgürce sendikal faaliyetlerini planlayamadıkları, yasama organı nezdinde herhangi bir baskı grubu işlevi görmediği bir modeldir (Mahiroğulları, 2013).

Bu modelde tek taraflı bir ilişki söz konusudur. Siyasi parti devletle özdeşleşmiştir. Genellikle bu yapı özgür demokrasilerin olmadığı, tek partili bir yönetimin söz konusu olduğu veya askeri cuntanın yönetiminde olan devletlerde rastlanmaktadır. (Akgeyik,

1994). Böyle bir ilişki içerisinde olan sendikalar devletin güdümünde hareket etmek zorunda olduğu için devletin menfaatini işçilerin menfaatinin önünde tutmak zorundadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, bağımlı modele dahil ülkelerin bir kısmı askeri cuntayla yönetilmektedir. Buna en iyi örnek 1990'ların Irak ve Suriye verilebilir. Her iki ülkede de sendikalar tek bir konfederasyon altında örgütlenmek zorundadır. Toplu pazarlık ve grev hakkı sendikalar tanınmamıştır. Sendikaların en temel ve asıl görevi, o zaman ki iktidardaki BAAS partisinin rejimini desteklemek ve işçiler arasında bu ideolojiyi yaymaktır. Bunun karşılığında sendikalar, üyeleri lehine bir takım ekonomik menfaatler elde ederler (Akgeyik, 1994).

Totaliter rejimlerin var olduğu ülkelerde sendikalar siyasi partilerle zorunlu olarak bağımlı ilişki kurarlar. Bu modele de “zorunlu bağımlı model” adı verilmektedir (Mahiroğulları, 2000). Siyasal açıdan, sendikalar iktidardaki siyasi partiyi desteklerken, karşılığında yüksek ücret, istihdam güvencesi, sosyal güvenlik haklarından yararlanma gibi bazı menfaatleri elde edebilir. Literatürde sendikaların bu davranışa “siyasi manevra” denilmektedir. (Tokol, 2000).

Zorunlu bağımlı modelin görüldüğü ülkelerde sendikalar mevcut siyasi partinin dışında başka bir partiyi seçme imkanına sahip olmadıkları için zorunlu bir ilişkiye girerler. bu modele örnek olarak eski SSCB, Eski Yugoslavya, Küba, Çin, Kuzey Afrika ve Mısır, Tunus, Cezayir, Suriye, Irak gibi Ortadoğu ülkeleri gösterilebilir (Uçkan, 2004).

Öte yandan totaliter rejimin benimsenmediği ülkelerde de sendikalar bir siyasi partiyle sıkı ilişki içinde olabilir tıpkı siyasi partinin şubesi gibi hareket edebilirler. Burada herhangi bir zorunluluk olmamakla birlikte gönüllülük esastır. Bu tip modele de “gönüllü bağımlı model” olarak adlandırılmaktadır.

Demokratik parlamenter rejimli ülkelerde görülen gönüllü bağımlı modelde sendikalar, ortak dünya görüşünü veya aynı ideolojiyi paylaştıkları siyasi partilerle, bağımsızlıklarını yitirme kaygısına düşmeden organik bir ilişki içerisine girerler (Uçkan, 2004). Bu modelde sendikalar, kitleler ile siyasi parti arasında bir bağlantı kurma işlevini asıl görevleri arasında görmektedirler. Fransa’da Genel İş Konfederasyonu’nun (CGT) Komünist Parti’yle ve İtalya’da 1872 yılına kadar Genel İş Konfederasyonu’nun (CGIL) Komünist Parti’yle kurdukları ilişki gönüllü bağımlı modele örnek olarak verilebilir

(Mahiroğulları, 2000). 1980 sonrasında CGT ile Fransız Komünist Partisi arasındaki ilişkiler azalmaya başlamıştır. bunun birtakım sebepleri vardır fakat en önemli sebebi sendika üyelerinin partiyle olan ilişkiden rahatsızlık duymaya başlaması ve Doğu Bloğu'nun çözülmesi sonrası ideolojik görüşlerin önem kaybetmesidir (Tokol, 2013).

1.4.2. Ara Bağımlı Model

Bu tip ilişki genelde dar manada siyaset yapan ve aynı ortak dünya görüşünü paylaşan sendikalar ile siyasi partiler arasında “sendikal bağımsızlık” korunmak suretiyle kurulan ilişkilerdir (Mahiroğulları, 2000, s. 142). Sendikaların, sendikal bağımsızlıklarını koruyor olması veya sendikal bağımsızlıklarını koruma kaygısı taşıması ara bağımlı modeli bağımsız modelden ayıran en önemli özelliktir. Ayrıca ülkede ki diğer partilerle eşit mesafede kalmayıp sadece bir partiyle ilişki kurması da bu modeli ileride anlatacağımız bağımsız modelden ayıran en önemli husustur (Mahiroğulları, 2013, s: 49).

Ara bağımlı modeli genelde “organik bağ kurularak” ve “organik bağ kurulmadan” şeklinde olmak üzere iki kategori içerisinde incelenmiştir. Her iki ilişkinin de ortak paydası sendikanın siyasi bir partiyle tamamen bağımlı ilişkisine girmemesidir. Sendikaların bağımlı duruma düşmemelerinde, ülkenin rejiminin çoğulcu demokratik parlamenter olmasının etkisi büyüktür (Mahiroğulları, 2013, s: 49).

Organik bağ kurularak yapılan ara bağımlı ilişkilerde bağımlı modelden farklı olarak her iki örgüt de bağımsızlıklarını korurlar ve buna karşılık hem birbirlerini destekler hem de ortak bir amaca hizmet ederler. Reformist sendikalar ekonomik açıdan olduğu kadar siyasi açıdan da güçlü olmayı hedeflediklerinden dolayı siyasi partilerle sıkı ve yakın ilişki içinde olmaya gayret ederler (Tokol, 2013, s: 39).

İngiltere, İskandinav ülkeleri gibi ara bağımlı modelin görüldüğü ülkelerde özellikle işçi, sosyal demokrat veya sosyalist gibi emek yanlısı partilerle ilişki içerisinde olan sendikaların büyük bir çoğunluğu bu partiler tarafından kurulmuş ya da partilerden bazıları bu sendikalar tarafından oluşturulmuştur (Mahiroğulları, 2000, s:143). Örneğin Norveç'te Sendikalar Federasyonu, 1887 yılında İşçi Partisi'ni kurmuştur ve parti ile organik ilişkileri ortak amaç bağlamında devam ettirmektedir. Sendikalar Federasyonu partiye maddi yardımda bulunmaya devam etmektedir ve parti yönetim kurulunda belirli sayıda üye ile temsil edilmektedir (Koç, 1997, s:42). İsveç'te ise Sendikalar

Konfederasyonu (LO) 1898 yılında Sosyal Demokrat İşçi Partisi (SAP) tarafından kurulmuştur. LO, birçok kamu kuruluşunda temsil edilmekte ve siyasal karar organlarında yer almaktadır. İngiltere’de ise 1906 yılında İşçi Partisi’nin kuruluşu sırasında İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TUC) finansman ve üye desteğinde bulunmuştur. Bu anlamda ara bağımlı model “İngiliz Modeli” olarak da isimlendirilmektedir (Işıklı, 2005; Mahiroğulları, 2000).

1.4.3. Bağımsız Model

Bu modele dahil ülkelerdeki sendikalar, herhangi bir parti ile sürekli ve organik bir bağ kurmadan siyasi faaliyetini sürdürür. Yani bir parti ile kendini özdeşleştirmez ve bir partinin organı gibi hareket etmez. Fakat bu siyasetten tamamen uzak durur manasına gelmez. Sendikalar, örgütsel çıkarlarını elde etmek için siyasi partilerin programlarına bakar ve onlarla kalıcı olmamak koşulu ile her zaman ilişki kurabilir (1998; aktaran Mahiroğulları, 2013: 46).

Bu modelde ki sendikalar, faydacı bir zihniyetle örgütlenerek, üyelerinin ekonomik ve sosyal çıkarlarını arttırmayı ön planda tutar. Dolayısıyla, toplu pazarlık en önemli mücadele aracı olmaktadır (Akgeyik, 1994).

Sendikalar geniş kapsamlı toplumsal amaçlar yerine, sadece üyelerinin hak ve çıkarlarını korumaya çalışmakta ve bu amaca erişmek için toplu iş sözleşmesi ve toplu pazarlık üzerinde çokça durmaktadır. Bu modeldeki sendikalar üyelerinin sosyal ve ekonomik çıkarlarını korumanın ve elde etmenin bir yolu olarak siyasi fonksiyonlarını kullanmaktadır. (Uçkan, 2004).

Bu ilişki modeli Amerikan ve Kanda sendikacılığında yaygın olarak görülür. Bu ülkedeki sendikalar, geniş anlamda siyasi faaliyet yaparlar ve siyasi partilerden herhangi biriyle organik ilişkiye girmekten ve tek bir partiye bağlı olmaktan kaçınırlar (Mahiroğulları, 2000).

Bu tip ilişki modeli Türkiye’de, Türk-iş ile gündeme gelen “partilerüstü sendikacılık” diye adlandırılmaktadır. Amerikan sendikacılığında ise bu modele “saf ve yalın sendikacılık” denir. Bu modele örnek olarak Amerika’da AFL-CIO, Türkiye’de Türk-İş, Fransa’da CGC gösterilebilir (Mahiroğulları, 2000).

Örneğin “Amerikan İşçi Federasyonu ve Endüstriyel Örgütler Kongresi (AFL-CIO)” kuruluş yıllarında ve sonraki yıllarda bir süre seçimlerde Demokrat Partili adayları desteklemiş, bazen de Cumhuriyetçi Parti adaylarının seçilmesi için gayret göstermiştir. Konfederasyon, kendi bünyesinde oluşturduğu “Siyasi Eğitim Komitesi” yardımıyla seçimlerde desteklenecek adayları belirlemiş, bünyesindeki hukuk bürosu ile kongre üyelerini etkilemek için lobi faaliyetleri yürütmüştür (Mahiroğulları, 2000: 112-117). 1995’ten sonra ise AFL-CIO iş yasalarının çıkarılmasına katkı sağlayacak adayları desteklemeye çalışma hayatı ile ilgili problemler hususunda siyasetçileri eğitmeye yönelmiştir (1996; aktaran Tokol, 2013: 38).

Amerika’da sendikalar, radyo, gazete ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullanırlar. Sendika liderleri sık sık radyo ve televizyon programlarına katılarak siyasi değerlendirmelerde bulunurlar. Özellikle seçim sürecinde sendikalar, belli köşeleri kiralayıp kendi görüşlerinin reklamını yaparlar. Radyo ve televizyonlarda belli saatleri kiralayıp, spiker tutarak, tartışma grupları organize ederler (Akgeyik, 1994).

Özetleyecek olursak, bağımsız modelde sendikalar, siyasi partilerle doğrudan ilişkiler kurmaz. Onlar üzerinde baskı grubu olma özelliğini kullanarak üyeleri için sosyal, mesleki ve ekonomik menfaatler elde etmeye çalışır.

2.BÖLÜM. TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI SENDİKACILIK VE SİYASET İLİŞKİSİ

2.1. 1980-2002 (1.Dönem) Arası Sendika Siyaset İlişkisi

1980 tarihi hem dünya için hem de Türkiye açısından önemli olaylara şahitlik etmiştir. Türkiye’de ekonomik ve siyasi anlamda alınan kararlar beraberinde çalışma ilişkilerini ciddi anlamda etkilemiştir. Bu değişiklikler karşısında işçiler ve sendikalar doğrudan etkilenmiş, yasa koyucular tarafından çıkarılan kanunlar işçilerin aleyhine de olsa yürürlüğe girmiştir.

Bu bölümde sendikacılık ve siyaset ilişkisini kronolojik bir şekilde ana başlıklar altında, öz bir şekilde inceleyeceğiz.

2.1.1. 1980-1983 Ara Dönem

1980 sonrasında ekonomik anlamda "24 Ocak Kararları" önemli bir rol oynamıştır. 24 Ocak Kararları temelde bir ekonomik istikrar programıdır. 1963-1970 yılları arasında büyüme noktasında Türkiye iyi bir performans göstermesine karşın 1970'den sonra ekonomide fiyat istikrarı bozulmaya başlamış ve her geçen yıl enflasyon artarak devam etmiştir. Bunun üzerine Süleyman Demirel başkanlığındaki Adalet Partisi Azınlık Hükümeti radikal bir karar alarak Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) temsil ettiği yabancı sermayelerden kredi desteği almıştır. Böylelikle 24 Ocak Kararları yürürlüğe konmuştur (Tokol, 2015).

Kararlar neticesinde, TL'nin değerinin gerçekçi belirlenmesi için günlük kur uygulamalarında faizlerin yükseltip serbest bırakılmasına, ithal ikameci politikadan ihracata dönük sanayileşme politikasına, her türlü sosyal harcamaların kısıtlanmasına kadar bir dizi önlem yürürlüğe konulmuştur (Soyak, 1998). Böylelikle 9 ay sonra olacak olan Askeri Müdahale için 24 Ocak Kararları uygun zemin hazırlamıştır.

Özal, ekonomik olarak büyük sıkıntılar içerisinde olan ülke ekonomisinin, 24 Ocak kararları ile birlikte yeni bir ekonomik anlayışın başlangıcı olacağını ve borcunu ödeyemeyen, gelişme hızı sıfırın altında olan bir ülkeden gelişen, büyüyen bir ülkeye dönüşümün başlangıcı olacağını söylemiştir (Özal, 1986)

12 Eylül rejimi sırasında Turgut Özal ile birlikte ekonomiyi yöneten Kaya Erdem, 24 Ocak Kararlarının, dışa açılımı sağlayan ve ihracatı ön planda tutan bir istikrar program olduğunu söylemiştir. Bu anlamda ekonomik krizlerin başlangıcı olan döviz eksikliğinin yaşanmaması mümkün olacaktır (Birand ve Yalçın, 2006:87).

1980-1983 tarihi arasında şüphesiz 12 Eylül Askeri Müdahalesi birçok alanı olduğu gibi sendikacılığı da derinden etkilemiştir. 11 Eylül'ü 12 Eylül'e bağlayan gecenin sabahında Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) emir komuta içerisinde 6.Demirel Hükümeti'ni iktidara el koymak suretiyle devirdi (Soner, 1998). Askeri Müdahale'den sonra Milli Güvenlik Konseyi bir dizi bildirimler yayınladı. Askeri Müdahale'nin ilk dakikalarında MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren tarafından bir açıklama yapıldı ve açıklamada işçileri ve çalışanları ilgilendiren ifadeler de vardı. Açıklamada, iş barışı içerisinde, üretimin artırılması ve ihracata yönelik politikaların hayata geçirilmesi için her türlü girişimlerde bulunulacağı ve Türk işçisinin sömürülmesine, hakkının yenmesine, kendi ideolojik amaçları uğruna işçinin istismar edilmesine asla müsaade edilmeyeceği ifade ediliyordu (Soner, 1998).

MİSK, DİSK ve bu konfederasyonlara üye sendikaların faaliyetleri birkaç saat sonra açıklanan 7 numaralı bildiriyle durduruldu. Tüm grev ve lokavtlar da 14 Eylül'de yayınlanan 5 numaralı bildiriyle, ikinci bir emre kadar ertelendi. Yine aynı gün 15 numaralı bir bildiri yayınlandı ve bu bildiriyle, toplu iş sözleşmeleri pazarlık aşamasında olan veya grev ve lokavtları ertelenen işyerlerinde, işçilerin ücretlerine ve yan ödemelerine %70 oranında bir ek ödeme yapılacağı bildirildi (Mahiroğulları, 2013).

MGK'nın 15 Eylül günü aldığı karar neticesinde, Hak-İş, MİSK ve DİSK ile bu konfederasyonlara bağlı sendikaların mevduatını ilgili bankalarda bloke etti ve ikinci bir emre kadar ödeme yapılmasını yasakladı (Soner, 1998).

Bu süreçte Türk-İş'e bağlı çok az sendika merkez ve şube mühürlenmiştir. Grevin, lokavtın yasaklanmış olmasına rağmen ve toplu sözleşmelere ciddi kısıtlamalar getirilmiş olmasına rağmen TİSK ve Türk-İş 12 Eylül Askeri Müdahalesi'ni desteklemiştir (Tartanoğlu, 2007). Nitekim o dönemin Türk-İş Genel Başkanı dönemin Genel Kurmay Başkanı'ı Kenan Evren'e, hemen darbenin ardından telgraf çekerek desteklerini bildirmişlerdir. Fakat bu ara dönem dediğimiz 1980-1983 yılları arasında Türk-İş resmen kapatılmamasına karşın fiilen çalışamaz duruma getirilmiştir.

Türk-İş'in askeri yönetime verdiği destek tabi ki diğer sendika üyelerinin ve sendika yöneticilerinin tepkisini çekmiştir. Çünkü o dönemde diğer tüm sendikalar kapatılırken ve sendika yöneticileri gözaltın alınırken Türk-İş'in sadece birkaç sol eğilimli üye sendikası mühürlenmiştir. Tüm bunların yanında dönemin Türk-İş Genel Başkanı İbrahim Denizcier'in imzasıyla Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (ICFTU) gönderilen mektup çok daha büyük tepki toplamıştır. Mektupta MGK'yı savunup DİSK, HAK-İş ve MİSK'i suçlayarak, askeri yönetimin bu sendikalara karşı yapmış olduklarını savunan cümleler yer almaktaadır (Mess, 2000, Cilt:2).

Türk-İş'in bu tarz yaklaşımı ICFTU tarafından pek hoş karşılanmadı. Türk-İş'e sendikal hareketi kısıtlayan askeri yönetime destek vermesinden ötürü uyarı mektupları gönderdi. Nitekim 1981'deki yönetim kurulu toplantısında ICFTU Türk-İş'in üyeliğini askıya aldı (Soner, 1998).

Türk-İş'in askeri yönetimi destekler nitelikteki yaklaşımları kendilerince faydalı olarak görülmüş olabilir. Çünkü rakip konfederasyonlar ve bu konfederasyona üye sendikaların kapatılması kısa vadede hoş karşılanana bir durum. Fakat zaman içinde Türk-İş yönetimi, kendilerinin de çok kayıplar verdiğini görmeye başlamış olacaklar ki özellikle ilerleyen yıllarda politika değişikliği arayışına girdiler.

Bu dönemde çalışma ilişkileri 2364 sayılı Süresi Sona Eren Toplu İş Sözleşmelerinin Sosyal Zorunluluk Hallerinde Yürürlüğe Konulması Hakkındaki Kanun ile yürütülmüştür. Bu kanun çerçevesinde Yüksek Hakem Kurulu'nun etkinliği ve yetkileri artmıştır. YHK 2364 sayılı kanunun kendisine verdiği yetkilerce 12 Eylül sonrasında hiç yeni sözleşme yapmamıştır. Yalnızca 12 Eylül öncesinde bağitlanmış olan sözleşmelerin süresi sona ermiş olanlarını, dönemin enflasyon artış oranlarına göre ücret artışı sağlayarak tekrardan yürürlüğe koymuştur (Mahiroğulları, 2013). YHK 1980 sonundan 1983 sonuna kadar 2.141.000 işçiyi kapsayan 4696 adet toplu iş sözleşmesini yenilemiş veya teşmil etmiştir (Kutal, 1994).

2.1.1.1. 1982 Anayasası ve 2821-2822 Sayılı Kanunlar

7 Kasım 1982 tarihinde halkoylamasına sunulan anayasa, 17.215.559 "kabul" (yüzde 91.37) oyla kabul edildi. Yeni anayasa MGK'nın emri ile Danışma Meclisi tarafından hazırlandı ve daha sonra en son şeklini MGK kendisi vermiştir. MGK'ya göre 12 Eylül

öncesindeki terör, anarşi, güvensiz ortam ve devlet tahribatının ana sebeplerinden biri de 1961 Anayasası'nın sınırları belli olmayan özgürlük anlayışıdır. Bu anlayışın çalışma yaşamındaki düzenlemelerde de egemen olduğunu düşünen MGK, 1982 Anayasası ile çok katı ve otoriter hükümleri yasalaştırmıştır (Mess, 2000, Cilt: 2).

1982 Anayasası'nın hazırlanması aşamasında Danışma Meclisi'nde işçiler tarafını temsilen üç eski sendikacı ve işveren tarafını temsilen ise TİSK (Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu) genel sekreteri yer almıştır. TİSK'in taleplerinin belirgin bir şekilde kabul görüldüğü ortamda Türk-İş'in etkisi neredeyse hiç olmamıştır. Sadece anayasa tasarısının Danışma Meclisi tarafından kabul edilmesinin ardından devlet başkanına taleplerini ileten Türk-İş'in bazı talepleri dikkate alınmış ve tasarı ufak da olsa düzeltilmiştir. Fakat bu süreçte Türk-İş Anayasa'nın kabulü için evet oyu kullanılması yönünde açıklama yapmayı da ihmal etmemiştir (Tokol, 2015).

1982 Anayasası genel anlamda çalışma ilişkilerini ilgilendiren hususlara ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Anayasa'nın 34. Maddesi "Toplantı ve Gösteri Düzenleme Hakkı", 51. maddesi "Sendika Kurma Hakkı", 52. maddesi "Sendikal Faaliyet", 53. maddesi "Toplu İş Sözleşmesi Hakkı", 54. maddesi " Grev ve Lokavt Hakkı", 55. maddesi " Ücrette Adalet Sağlanması", 60. Maddesi " Sosyal Güvenlik Hakkı", 83. madde "TBMM Üyeliğiyle Bağdaşmayan İşler" ile ilgili olup çalışma hayatını doğrudan ilgilendiren maddelerdir.

51. Madde gereği işçi sendika ve üst kuruluşlarında yönetici olabilmek için on yıl işçi olarak çalışma şartı aranmaktadır. 52. Madde ile birlikte ise sendikalara siyasi amaç gütmeleri, siyasi faaliyette bulunmaları, siyasi partilerden destek görmeleri ve onlardan destek almaları kesinlikle yasaklanmıştır. Böylelikle sendika ve siyaset ilişkisi bağlamında kanunen "bağımsız model" sendikaların faaliyetlerinde yer almıştır.

1980 Askeri Müdahalesi'nin ardından ülkede sıkıyönetim ilan edilmiş ve özellikle çalışma hayatı ile ilgili olan grev, lokavt, toplu sözleşme gibi hususlar 2364 sayılı kanun çerçevesinde tahakkuk ediyordu. Ancak 1983 yılına gelindiğinde 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2821 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu MGK tarafından kabul edildi ve 7 Mayıs 1983 günü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi.

Her iki yasa 10 şubat 1983 yılında tartışmaya açıldı ve bir takım iş hukukçuların ve akademisyenlerin görüşü alınarak taslak üzerinde çalışıldı. Bu süreçte bazı gazetelerde TİSK Genel Başkanı Halit Narin'in tartışılan iki yasa hakkında "20 yıldır biz ağladık, onlar güldü" sözleri yer alıyordu (MESS, 2000, Cilt: 2).

2821 sayılı kanun sendikaların kuruluşu, örgütlenme modeli, üyelik esasları, uluslararası kuruluşlara üyelik, sendikaların faaliyet alanları, sendikalara yasak faaliyetler, sendikaların denetimi ve sendikaların kapatılması gibi başlıkları ayrıntılı bir şekilde içermektedir.

2821 sayılı Sendikalar Kanun ile birlikte sendikal faaliyetleri kısıtlayıcı birçok hüküm yürürlüğe girmiştir. Kanun, sendikaların işkolu esasına göre kurulmalarını öngörmüştür. Bunun yanında üst örgüt olarak sadece konfederasyon olarak örgütlenmelerine izin vermiştir. Sendika ve sendika üyeleri asla siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerle ilişki kuramazlar, onları destekleyemez ve onlardan destek alamazlar, bir siyasi partinin adını ve amblemini kullanamazlar (Tokol, 2015). Bunların yanında da konfederasyon ve sendika yöneticilerinin herhangi bir siyasi partinin yönetiminde görev alması engellenmiş, yerel veya genel seçimlerde aday olurlarsa sendikal görevlerinin askıya alınacağı ve seçilirse sendikal görevine son verileceği kanunda öngörülmüştür.

2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu toplu iş sözleşmesi yapma ehliyeti ve yetkisi, toplu iş sözleşmelerinin kapsam düzeyi ve türleri, toplu iş sözleşmesinden yararlanma, grev e lokavtın geçici olarak ertelenmesi, grev ve lokavt yasakları ve mecburi tahkim kurulları gibi başlıkları ayrıntılı bir şekilde açıklayan bir kanundur.

2822 sayılı kanun MGK'nın birtakım gerekçeleriyle, 275 sayılı Kanundaki grev ve lokavt yasaklarını artıran ve genişleten düzenlemelere yer vermiştir. Ayrıca grev ve lokavt yasakları özellikleri göz önünde bulundurularak ayrı maddeler içerisinde yer almışlardır (Çelik, 1996).

1982 yasasında lokavt ve grev arasında bir ayırım söz konusu oldu halde Kanun'a bu ayırım gözle görülür bir biçimde yansıtılmamıştır. Ufak değişiklikler dışında lokavt

hakkı ile grev hakkı eşit biçimde düzenlenmiştir (Tokol, 2013). Özellikle işçilerin greve gitmesi kanunla çok zorlaştırılmıştır.

Genel manada 1982 Anayasası ve 2821-2822 sayılı kanunlar sendikal faaliyeti kısıtlayıcı düzenlemeleri içermektedir. Tabii bu anayasanın ve kanunların yürürlüğe girdiği 1980-1983 dönemi olağanüstü bir dönem olarak kabul edilebilir. Askerlerin yönetime el koyması ülkedeki sıkı yönetim hali yasaların demokratik bir ortamda ve akli selim bir şekilde oluşturulmasına engel teşkil etmektedir. Bu dönemde Türk-İş hariç diğer işçi sendikaları konfederasyonlarının ve birçok işçi sendikasının kapatılması sendikal gelişimin ve faaliyetin önünde ciddi bir set oluşturmuştur. Hali hazırda resmi olarak kapatılmayan Türk-İş, hem 1982 Anayasası sürecinde hem de 2821 ve 2822 sayılı kanunların hazırlanış aşamasında hiçbir etkinliğini gösterememiş, fiilen kapalı bir konfederasyon gibi muamele görmüştür.

2.1.2. 1984-1991 Dönemi Sendika ve Siyaset İlişkisi

12 Eylül Askeri Müdahalesinin ardından Türkiye sendikal açıdan bir ara döneme girmiş, 2821 ve 2822 sayılı kanunların 1983 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte toplu sözleşme, grev ve lokavt gibi hakların çerçevesi çizilmiş ve demokratik bir ortam büyük oranda sağlanmıştı.

6 Kasım 1983 tarihinde milletvekili seçimleri yapılmış ve 24 Kasım günü TBMM'nin başkanlık divanı oluşturulmuş ve yine aynı gün MGK yönetimi resmen son bulmuştu. Turgut Özal'ın genel başkanlığını yaptığı Anavatan Partisi (ANAP) seçimlerin galibi olarak hükümeti kurma görevini üstlenmişti ve 20 Kasım 1991 tarihinde son bulacak olan "Özal Dönemi" resmen başlamıştı.

Özal Dönemi diye adlandırılan bu dönemde benimsenen liberal ekonomi anlayışı çalışma ilişkileri başta olmak üzere birçok alanı etkilemiştir. Yaklaşık 3 yıl önce 24 Ocak günü alınan ekonomik politikalarının benimsendiği bu dönemde, devlet üretimden elini tamamen çekecek, yerli ve yabancı yatırımlar teşvik edilecekti. Bu hedef doğrultusunda "serbest piyasa ekonomisini" hâkim kılmak suretiyle ekonomik buhranlara son vermek ve dünya ekonomisine entegre olmak isteniyordu (MESS, 2000, Cilt:2).

Yeni bir hükümet ve yeni bir ekonomik anlayış kaçınılmaz bir şekilde sendikal hareketi doğrudan etkiledi. Bu dönemde 12 Eylül askeri müdahalesinde kapatılmayan Türk-İş,

darbe neticesinde kapatılan ve tekrardan 1981'de sendikal faaliyetlerine izin verilen Hak-İş ve 1984'te Genel-Sen dışında bağlı tüm sendikaların faaliyet yapmasına izin verilen MİSK sendikal hareketin aktörleriydi. DİSK 1991 tarihinde beraatle sonuçlanacak dava neticesinde ancak faaliyetlerine tekrar başlayabilecekti (Mahiroğulları, 2013).

Özal'ın bu dönemdeki yaklaşımı, özel sektörde yapılan grup toplu iş sözleşmelerine müdahale etmemek ve kamu kesiminde yapılan toplu sözleşmeleri kendi deyimiyle "ahenk içinde yürütmek"ti. Bu nedenle de kamu kesiminde, 12 Eylül askeri müdahalesinden sonra varlığını koruyabilmiş olan Türk-İş'in ve bağlı sendikaların kamu kesiminde çalışan işçiler için yürüttüğü faaliyetlerle kısıtlı kaldı (MESS, 2000, Cilt:2).

Özal hükümetinin benimsediği ekonomik politikalar neticesinde özelleştirme politikaları hızla uygulanmaya başlandı. Özelleştirmenin hukuki çevresini oluşturan 1984 ve 1986 tarihli yasalar çıkartıldı ve uygulanmaya konuldu. Özelleştirme yapılarak verimsiz olan devlet teşebbüsleri verimli hale gelecek, devletin yükü hafifletilecek ve kamu sektörünün ihtiyaç duyduğu tasarruf sağlanmış olacaktır.

Sendikalar benimsenen bu ekonomik politikalara ve beraberinde ki özelleştirme uygulamalarına karşı çıkıyordu. Fakat bazı sendikalar özelleştirilmek istenen devlet kurumlarına talip olduğunu açıkladı ve bu özelleştirmeye karşı eylemleri önemli ölçüde olumsuz etkiledi.

Bu arada Türk-İş hükümetle diyalog kurmak için ısrar ediyordu. Nihayet ilk görüşme 17 Temmuz 1984 günü gerçekleşti. Daha sonra hükümetle iki toplantı daha gerçekleştiren Türk-İş yapılan toplantılardan herhangi bir fayda elde edemeyince eyleme geçme fikri ağırlık kazandı ve 1985'te yapılan iki kapalı salon toplantılarında hükümetin "işçi ve sendika karşıtı" tavrı eleştirildi (MESS, 2000, Cilt:2).

12 Eylül askeri yönetimi ile iyi geçinen Türk-İş, Özal hükümetiyle arası pek iyi olmadı. 12 Eylül 1980'den bu yana ilk sendikal eylem 8 Şubat 1986 günü yaklaşık 5 bin işçinin katılımıyla Balıkesir'de yapıldı. Bu işçi eyleminden yaklaşık 2 hafta sonra Türk-İş ilk 12 Eylül'den sonra ilk mitingini de İzmir'de 50 bin civarında işçinin katılımıyla düzenledi. Mitingde dönemin Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz protesto edildi ve hükümet istifaya çağrıldı. Yine aynı mitingde Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) Genel Başkanı Aydın Güven Gürkan, "Başbakan Gürkan" sloganlarıyla karşılandı (MESS, 2000, Cilt:2).

Türk-İş 12 Eylül darbesini desteklemiş ve ardından 1982 Anayasası içinde "evet" denilmesi için propagandalar yapmıştı. 1985'e kadar Türk-İş sadece 2822 ve 2822 sayılı yasalara eleştirilerini yöneltmişti. Fakat 1986'ya gelindiğinden Türk-İş içerisinde 12 Eylül'ü ve 1982 Anayasası'nı eleştiren söylemler yükselmeye başladı. 12 Eylül'ü yaşamış bazı DİSK'li sendikacı ve işçileri Türk-İş bünyesinde sendikal faaliyetlere devam ettikleri için içten içe daha radikal ve farklı eğilimlerin ortaya çıkması olağan karşılanabilir. Nitekim aynı eğilim Türk-İş'in 14. Genel Kurulu'nda da görmek mümkün. Öncelikle 12 Eylül yönetiminde bakan olan Sadık Şide ve o dönemde MGK'ya destek siyasetinin önde geleni Kaya Özdemir yönetime seçilemediler. Ayrıca ilk kez olarak 12 Eylül Hükümeti ve o dönemde verilen destek açıkça eleştirildi (MESS, 2000, Cilt:1).

Konfederasyonların yeterli faaliyetlerde bulunmadığı ve işçi kesiminin hak ve çıkarlarını etkili bir şekilde muhafaza edemediği gerekçesiyle yaklaşık 20 şube yöneticisinin bir araya gelmesiyle "şubeler platformu" oluşturuldu. Bu oluşum içinde Türk-İş'e bağlı Petrol-İş, Tes-İş, Deri-İş, Yol-İş, Tezkoop-İş, Denizciler Sendikası, Belediye-İş, Basın-İş, Tümtis sendikaları ve Hak-İş'e bağlı Öz Gıda-İş sendikası ve Bağımsız Otomobil-İş sendikasının çeşitli şubeleri de yer aldı.

Şubeler Platformu'nun kuruluşunu önceleyen en önemli sebeplerden biri Özal hükümetinin hazırladığı Kıdem Tazminatı Fon Yasa Taslağı'ydı. Bu yasaya karşı olarak 60 imza toplayan bazı sendika şubeleri sayesinde yasa TBMM'den geri çekildi. Fakat bu süreçte imza toplayan bazı sendikacılar gözaltına alındılar (Çimen, 1996).

Platform öncelikle İstanbul il sınırları içerisinde bulunan şubelerdeki yöneticilerce kuruldu ve bir araya geliş nedenlerini kendi ifadelerine göre şöyleydi:

"12 Eylül askeri müdahalesinin işçi hareketlerinde ve sendikalarda yarattığı olumsuzlukları aşmak, teslimiyetçi ve uzlaşmacı sendikal anlayışlara karşı mücadele etmek, sendikal hareketlere konan yasal engelleri ortadan kaldırmak, sendika genel merkezlerini mücadeleye zorlamak ve tabanı örgütleyip harekete geçirmek." (MESS, 2000, Cilt:2)

Platform aynı zamanda ANAP'lı Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'nun istifa etmesi, genel af çıkarılması ve cezaevlerindeki baskı ve işkencelere karşı mücadele edilmesi gibi siyasal içerikli isteklerini dile getirdi (Çimen, 1996).

Platformun ilk eylemi Türk-İş ve bağlı sendikaların genel merkez ve şube yöneticilerinin taleplerinin bulunduğu bir mektubu TBMM'ye vermek amacıyla 24 Mart 1987 tarihinde Türk-İş Genel Merkez'den TBMM'ye yürümek istemeleri oldu. Bu yürüyüş "TBMM Yürüyüşü" olarak adlandırıldı ve güvenlik güçlerinin müdahalesi ile eylem engellendi. Yine aynı ay içerisinde Türk-İş'e bağlı Petrol-İş Sendikası "Batman'dan Ankara'ya Ölüm Kervanı" adlı yürüyüşü gerçekleştirdi (MESS, 2000, Cilt:2).

12 Eylül askeri yönetimin getirdiği siyasi yasakların kalkması ile ilgili halkoylaması 6 Eylül 1987 tarihinde gerçekleştirildi. Türk-İş Başkanlar Kurulu "evet" oyu kullanılması adına bir kampanya başlatılmasını kararlaştırmıştı. "Yasaksız Demokrasi" adıyla 33 ilde konferanslar düzenleyen Türk-İş tarihinde ilk kez siyasi iktidara karşı bir kampanyaya başlamış oluyordu (MESS, 2000, Cilt:2). Halkoylamasından sonra Türk-İş yapılacak erken seçimlerde de ANAP karşıtı tavrını sürdürecekti.

Bu arada Türk-İş ile Hak-İş 9 Kasım 1987'de aralarında bir toplantı yaparak kararlarını bir bildiri halinde yayınladı. Bildiride, 1982 Anayasası'nın sendikal özgürlükleri engellediğini ifade eden her iki konfederasyon, mevcut siyasal iktidarın da sosyal ve ekonomik politikaların sendikal özgürlükler aleyhinde işlediğini ifade ederek, çalışma barışı ve sosyal barışın tehlikeli bir zemine sürüklendiğini vurgulamışlardır. Ayrıca 29 Kasım 1987'de yapılacak olan seçimlerden sonra oluşacak siyasal iktidara ortak tavır sergileneceği kararının alındığını da bildiride ifade edilmiştir (MESS, 2000, Cilt:2). Fakat seçimlerden sonra böyle bir işbirliği hayata geçirilemedi ve Hak-İş bu konuda Türk-İş'i "imzasına sahip çıkamayan, alın terine nasıl sahip çıkacak" diyerek suçladı (Akalin, 1996,).

Türk-İş'e bağlı 26 sendikanın oluşturduğu Koordinasyon Kurulu'yla 3 kamu işveren sendikası arasında 1989 yılı toplu sözleşme görüşmeleri başladı. Toplu görüşmede çok fazla ilerleme sağlanamayınca yaklaşık 600.000 kamu işçisi, Mart 1989'dan, mayıs ayı ortalarına kadar sendika örgütlerinin herhangi bir kararı olmaksızın kendiliğinden eylemler gerçekleştirdiler. Türk işçi hareketleri tarihine "bahar eylemleri" olarak geçen bu eylemler 1980 yılından bu yana en çok ses getiren eylemler oldu. Bu eylemleri farklı kılan daha önce pek rastlanmayan eylem tarzı oldu. Grev dışı pasif bir direniş yolu olarak adlandırabileceğimiz eylemler içerisinde; "çocuklarını evlatlık verme", "servis araçlarına binmeme", "çıplak ayakla yürüme", "yolları trafiğe kapatma", "maaş bordrolarını

Başbakanlığa postalama", "toplu viziteye çıkma" gibi alışagelmemiş şekilde gerçekleştirildi (Mahiroğulları, 2013).

Bahar Eylemleri'nin en önemli özelliği işçilerin herhangi bir sendikanın öncülüğü olmadan kendiliğinden ortaya çıkmasıdır. Dipten gelen bir dalga olarak Bahar Eylemleri sendikal demokrasi açısından birtakım gelişmelerin de ilham kaynağını oluşturmuştur. Bahar Eylemleri'nde öne çıkan bazı sendika aktivistleri daha sonra çeşitli düzeylerde sendika yönetiminde görev aldılar (Çelik, 1996).

12 Eylül sonrası sessizliğe bürünen işçi hareketi adeta bahar eylemleriyle yeniden dirilişe geçti. Eylemler sadece kamu işçilerinin ücretlerinde bir artış isteğiyle sınırlı kalmayıp siyasi bir karakter de kazandı. Askeri yönetim zamanında çıkarılan yasalarla işçi hak ve özgürlüklerinin kısıtlandığını ve gelir dağılımının işçiler aleyhine bozulduğunu protesto eden işçiler doğrudan hükümeti hedef aldılar. Eylemlerde sıklıkla ANAP hükümetini ve politikalarını eleştiren sloganlar atıldı (Çelik, 1996). Basın ve kamuoyu da eylemlerin sempatisini ve desteğini kazandı. Bu desteğin temelinde Özal hükümetine karşı gittikçe genişleyen hoşnutsuzluğun ve demokratikleşme talebinin de payı vardı (MESS, 2000, Cilt:2).

Hükümet artan bu eylemler karşısında sendikaları suçladı ve hatta dönemin Başbakanı Özal, "eylemleri bir daha seçilmeme durumu olan sendikalar yaptırıyor" diyerek, uzlaşma için sendikaları muhatap almaktan geri duruyordu. Bunun yerine Özal 14 Nisan'da yaptığı açıklamada, "eylemlerle ilgili olarak sendikacılarla görüşmeyeceğini; ancak insani nedenlerden dolayı işçiler arasından seçilmiş bir heyetle görüşebileceğini" bildirdi (MESS, 2000, Cilt:2).

Fakat 26 Mart tarihinde yapılan yerel seçimlerinden sonra ANAP'ın oy oranının bir hayli düşmesinden sonra hükümetin Bahar Eylemleri karşısındaki tutumunda bir hayli yumuşama oldu. Hükümet sendikalarla görüşmeme kararını daha öncesinde açıkça ifade etmesine rağmen bundan vazgeçti ve kamu işveren sendikalarını da aradan çıkartarak dönemin Devlet Bakanı Cemil Çiçek'i devreye soktu ve Türk-İş Koordinasyon Kurulu ile doğrudan görüşülmeye başlandı. Hükümet, Türk-İş'in taleplerini kabul etti ve ücretlere birinci yıl ilk altı ay %80 + 10.000 TL, ikinci altı ay %40 + 70.000 TL; ikinci yılın ilk altı ayı için %25, ikinci altı ay %20 zam yapıldı (Türk-İş, 1989). Böylece 1980'den bu yana yaşanan reel ücret kayıplarının önemli bir telafisi yapılmış oldu.

Bu süreçte Hak-İş bir kimlik arayışı içerisindeydi. 1989 yılının başında ambleminde ciddi bir değişikliğe gitti. Hilal içerisinde fabrika bacası ve camii minaresi olan ambleminin yerini, çark içerisinde zeytin dalı, zeytin dalının da içerisinde hilal bulunan bir amblem aldı. Bu yeni amblemi daha kuşatıcı ve kavrayıcı olduğu için tercih ettiklerini Hak-İş dergisinin 16. Sayısında belirttiler. Ayrıca diğer bir değişim söylemsel oldu. 1976 yılında kurulan, "islami sendikacılık modeli arayışı" nın bir tezahürü olan ve ikinci genel kurul raporunda 1 Mayıs'ı "komünist, yahudi bayramı" olarak nitelendiren Hak-İş, 1990 yılı 1 Mayıs'nda dönemin konfederasyon başkanı Necati Çelik "belli bir ideolojik kalıpları zorlayarak evrensel bir nitelik kazanan 1 Mayıs'ı tüm dünya işçilerinin özgürlük, barış ve emekten yana düşüncelerin yüceltiildiği, emeğin kutsandığı, sömürünün reddedildiği bir gün olarak" kabul ettiklerini söyledi. Bu iki görüş farklılığı Hak-İş'in geçirdiği değişimi yansıtıyordu (Akalin, 1996).

31 Ekim 1989'da Cumhurbaşkanlığı'na seçilen Turgut Özal 1990 yılına, yaklaşık 300 bin kamu kesimi işçisini ilgilendiren toplu sözleşmesi ile ilgili toplumsal uzlaşma çağrısı yapan yeni yıl mesajıyla başladı. İşçi-işveren-hükümet üçlüsünü diyaloga davet eden dönemin cumhurbaşkanı Özal, TİSK ve TOBB'dan destek görürken muhalefet partileri Sosyaldemokrat Halkçı Parti ile Doğru Yol Partisi, cumhurbaşkanının bu önerisini ciddi alınmayacağını söyleyerek karşı çıktılar. Bu atmosfer içerisinde Özal'ın mesajı havada kalırken Türk-İş Genel Merkezi 20 Şubat 1990 tarihinde bombalı saldırıya uğradı. Saldırıyı kınayan Türk-İş üyelerini 10 dakikalık iş bırakma eylemi çağrısında bulundu (MESS, 2000, Cilt:2).

Türk-İş Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olmasından sonra başbakan olan Yıldırım Akbulut'a, içerisinde sendikasılaştır, toplu sözleşmeler, insan hakları gibi konuların bulunduğu 10 maddelik istek mektubunu Mart 1990'da verdi ve görüşme talep etti. Bundan birkaç gün sonra Türk-İş yetkilileri Başbakan'la tekrardan görüşerek isteklerini bir dosya içerisinde sundular. Türk-İş Başbakanla yaptığı bu görüşmelerden herhangi bir sonuç çıkmadı. 4 Ağustos 1990 günü Cumhurbaşkanı Özal'ın diyalog çağrısını yerine getiren hükümet, hükümet-işçi-işveren üçlüsünden oluşan zirve toplantısı gerçekleştirdi. Türk-İş'in katıldığı zirvede yine hiçbir sonuç çıkmadı (MESS, 2000, Cilt:2).

Hükümet ile diyalog arayışında hiçbir sonuç çıkmayacağına ikna olan Türk-İş 30-31 Ekim 1990'da toplanarak izlenecek politikaları görüştü. Toplantının açılış konuşmasını

yapan Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz, “Sendikaların haklı taleplerinin başta Hükümet ve Cumhurbaşkanı tarafından çarpıtılarak kamuoyunun yanıltıldığına” vurgu yaptı ve artık görüşmelerin çıkmaza girdiğini söyledi (Mahiroğulları, 2013).

3 Ocak 1991’de işe gidilmeyeceği, genel bir uyarı eylemi yapılacağı 20 Aralık 1990’da karar kılındı. Büyükşehirler %70’in üzerinde bir katılım gerçekleşti. Hak-İş’e bağlı sendikalara üye işçilerin de eyleme büyük ölçüde destek vermesi katılımın nicel olarak fazla olmasına katkı sağladı. Eylem günü THY seferleri ciddi anlamda aksadı ve şehir içi ulaşım da eylem sebebiyle çalışmadı. Büyükşehirlerdeki doktor, avukat, öğrenci ve memurlar da işçilerin eylemine destek verdi. Kamuoyu Türk-İş’in hak arama mücadelesinde açıkça destek vermiş oldu (Mahiroğulları, 2013).

Tabii bu süre zarfında özellikle yazılı basın ve medya da çok etkili oldu. Sendikaların hükümeti ve Cumhurbaşkanı’na hedef alan açıklamaları, muhalefet partilerinin uzlaşma karşısında ki olumsuz tavırları diyaloga set çeken, izin vermeyen bir ortam oluşmasını sağladı. Fakat konumuzun dışına çıkacağı için bunun üzerinde durmuyor sadece belirtmekle yetiniyoruz.

2.1.3. 1994 Ekonomik Krizi ve Sendikalar

1994 yılına gelindiğinde ülkede ciddi bir ekonomik kriz baş göstermeye başladı. Bu krizi atlatmak ve zararlarını en aza indirmek maksadıyla dönemin koalisyon hükümeti olan Doğru Yol Partisi ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti hükümeti “5 Nisan İstikrar Önlemleri Paketi”ni uygulamaya sokacağını açıkladı.

5 Nisan kararları içerisinde özelleştirmeler, işten çıkarmaların artması, ücret ve maaş artışlarının sınırlandırılması, toplu iş sözleşmelerinde geriye doğru endekslemeden vazgeçilmesi ve fiyatlardaki hiç görülmemiş artış işçi kesimini etkileyen en önemli faktörler arasında sayılabilir (MESS, 2000, Cilt:3).

5 Nisan kararlarının açıklamasından hemen 1 gün sonra 6 Nisan günü bir işveren sendikası olan MESS ile bir işçi sendikası olan Türk-Metal ortak bir basın açıklaması yaptı. Açıklamada hükümetin krizi önlemek için uyguladığı pakete ve mevcut hükümete duyulan güvensizliğe vurgu yapılırken terörle mücadele ile ilgili de bir kanunun parlamentodan bir an önce çıkarılması gerektiği ifadeleri de yer alıyordu. Açıklamada ilginç olan özelleştirmelerin bir an önce yapılması gerektiğini ifade eden cümlelerdi.

Ancak özelleştirmelerin tek amacının bütçe açığını kapatmak olması gerektiğini de ifade ediyorlardı. Ayrıca MESS Başkanı Hulusi Çetinoğlu ile Türk Metal Sendikası Başkanı Mustafa Özbek Başbakan Tansu Çillere bir mektup göndererek görüşme talebinde de bulundu (MESS, 2000, Cilt:3).

Özelleştirme kapmasında Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın kapatılma kararına karşı çıkan Hak-İş 5 Nisan kararlarını "istikrar değil, intikam paketi" olarak nitelendirdi. 9 Nisan günü DİSK bir açıklama yaparak 5 Nisan Kararları'nın ekonomik değil siyasi olduğunu belirtti ve gelinen noktayı liberalizmin alaturka uygulaması olarak nitelendirdi (Özkaplan, 1996).

Bu gelişmeleri akabinde 24 Nisan 1994 günü Ankara'da "İşsizliği ve Pahalılığı Protesto Mitingi" düzenlendi. Mitingi Hak-İş, DİSK, Kamu Çalışanları Sendikaları ile demokratik kitle örgütleri de destekledi. Hükümet 1993 sözleşmesinden doğan zam farklarını ödemeyeceğini açıklaması üzerine Türk-İş yönetimi 21 Mayıs'ta hükümet temsilcileriyle yaptığı görüşmenin ardından tehditkâr bir edayla, ücretlerin dondurulması halinde çıkacak olaylardan sorumlu olmayacağını açıkladı. 28 Haziran 1994'te toplanan Başkanlar Kurulu da sorunların dayanılmaz boyuta ulaştığını açıkladı (MESS, 2000, Cilt:3).

Bu süreçte ülkenin çeşitli yerlerinde eylemler ve mitingler düzenleniyordu. 6 Nisan'da Kırşehir'de Petrol-İş Sendikası temsilciliği önünde toplanana 100.000 işçi bir yürüyüş gerçekleştirmişti. Aynı gün Gölçük'te de bir yürüyüş gerçekleştirildi. 8 Nisan'da Petkim tesislerinin bulunduğu Yarımca ve Aliğa'da, şehir halkı ve diğer sendikaların bir yürüyüş gerçekleştirildi. 19 Nisan'da da özelleştirme ve işyeri kapatmaları protesto etmek amacıyla İzmit'te bir protesto gerçekleştirildi. 10 Nisan'da Zonguldak'ta, 8 Nisan'da İzmir'de, 12 Nisan'da Tekgıda-İş'in Trakya ve Marmara Bölgesi şubesine bağlı işçiler yarım saat geç işbaşı yaptılar, 20 Nisan'da Bomonti Bira Fabrikası işçileri işyeri önünde toplu basın açıklaması yaptılar (Özkaplan, 1996). Daha da arttırabileceğimiz birçok eylem ülkemizin özellikle sanayi bölgelerinde özelleştirme sonucunda bu süreçte devam etti.

Bu dönemde işçi ve işveren konfederasyonlarının hükümetlere karşı ortak tavır sergilemeleri dikkate şayandır. Temmuz 1994'e gelindiğinde Türk-İş ile hükümet arasındaki görüşmelerden herhangi bir sonuç çıkmadı. 1 Temmuz günü Türk-İş, Hak-İş,

DİSK ve TİSK başkan ve yöneticileri krizi ve krizin sebep olduğu olumsuzlukları görüşmek üzere İstanbul'da bir otelde bir araya geldiler. Yapılan görüşme sonrasında ortak bir açıklamayı kamuoyuna duyurdular (MESS, 2000, Cilt:3). Fakat sendikalar her ne kadar ortak bir zeminde buluşup diyalog içerisinde olmuş olsalar da mevcut hükümet kendi bildiğini uygulamaya devam ediyor sendikalarla diyalog kurmaktan çekiniyordu.

16 Ekim 1993 tarihinde DİSK Genel Merkezi'nde Türk-İş, Hak-İş, DİSK, Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu, Sendikalararası Eşgüdüm Komitesi, meslek odaları ve demokratik kitle örgütlerinin katılımıyla yapılan toplantının neticesinde "Demokrasi Platformu" kurulmuştu. 1994'te hükümeti proteste eylemlerinin bazılarını öncülük etmiş ve birçoğunu da desteklemiştir.

Demokrasi Platformunun gerçekleştirdiği bazı girişim ve eylemleri şu şekilde sıralayabiliriz (Çimen, 1996):

- İl İdaresi Kanunu ve Özel Dedektiflik Kanunu'na konulmak istenen işçi sınıfı aleyhine hükümlerin önüne geçilmesi;
- 9 Nisan 1994'te kömür ocaklarının kapatılmasına karşı Zonguldak'ta düzenlenen "Özelleştirme ve İşyeri Kapatmaları Protesto" mitingine geniş katılım;
- 24 Nisan 1994'te Ankara Tandoğan Meydanı'nda platform üyelerinin katıldığı "İşsizlik ve Pahalılık Protesto" mitingi;
- İstikrar programına tepki içeriğiyle İstanbul, Ankara, İzmit, Bursa, İzmit, Kayseri, Samsun ve Antalya'da yapılan mitinglerle kutlanan 1 Mayıs 1994;
- 20 Temmuz 1994'te hükümete uyarı amaçlı iş bırakma eylemi.

20 Temmuz eylemleri ülke genelinde yüksek katılımı ile gerçekleşti. Eylem nedeniyle ulaşımdan sağlığa, haberleşmeden belediye hizmetlerine kadar birçok alanda hizmet verilemedi. Eylem sırasında işçi ve memurlar "İşsizlere iş, işçilere güvenlik", "İşçi-memur kıyımına son", "Hükümet İstifa, Tansu Amerika'ya", "Sadaka değil toplu sözleşme", "Yaşasın halkların kardeşliği", "Zam, zulüm, işkence, işte faşizm", "Kirli savaşa hayır" gibi sloganlar attılar. 20 Temmuz eylemlerine tepki gösteren Başbakan Tansu Çiller "sadece işçileri düşünemem, ben herkesin başbakanıyım" diyerek işçi kesimi ile diyalog kurmama tavrını devam ettiriyordu. Başbakan Yardımcı Murat Karayalçın da

“Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) olarak toplu sözleşme düzenine müdahale edilmesine asla izin vermeyeceklerini” söyledi. TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk ise “çalışanların demokratik sınırlar içerisindeki hak arama eylemlerine karşı çıkmayın” uyarısında bulunarak ılımlı bir tavır sergiledi (MESS, 2000, Cilt:3)

20 Kasım 1994’te Demokrasi Platformu hükümeti protesto etmek amacıyla Ankara’da bir yürüyüş organize etti. Yürüyüş Meclis’ten Tandoğan Meydanı’na gelip oradan Anıtkabir’e kadar sürdü. Slogan atmadan ve pankart açmadan Anıtkabir’den ayrılan topluluk Akdeniz ve Fevzi Çakmak caddelerini izleyerek İnönü Bulvarı’na doğru ilerledi. Meclis’e yürümek isteyen topluluğu Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral eylemin hedefine ulaştığı gerekçesiyle engelledi. Daha sonra dağılma çağrısı yapan Bayram Meral’a bir grup işçi kesimi tepki gösterdi ve Türk-İş binası önünde “Satılık başkan” ve “hükümet uşağı” gibi sloganlarla protesto etti. Bayram Meral’i tepkili kalabalık arasında polis korumak zorunda kaldı (Çimen, 1996).

Bu eylemin ardından 17 Aralık’ta Türk-İş, DİSK ve Kamu Çalışanları Sendikaları Samsun’da, Demokratik ve Ekonomik Haklara Sahip Çıkma Yürüyüşü ve Mitingi” düzenlediler. Eylemden önce Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Mustafa Özbek Bursa’da işçilere hitap etti. Hitabında Özbek, Türk-İş’in 2 milyon üyesi olduğunu ve üyeleriyle Ankara’ya yürüse hükümetin orada duramayacağını söylüyordu (MESS, 200, Cilt:3). Türk-İş’i, hükümeti devirmeye davet ediyordu.

1995 yılına girdiğimizde eylemler yine devam ediyordu. 5 Nisan kararları neticesinde özelleştirme uygulamaları üç konfederasyon tarafından eleştiriliyordu fakat sendikaların kaygıları ve eleştirilerinin arkasında yatan gerekçeleri farklıydı. Bunu söylemlerinden anlamak mümkün. Kimi özelleştirme uygulamasını “sosyal devletin tasfiyesi” olarak nitelendirirken, kimisi de önüne geçilemeyecek küresel bir dalga olduğunu, o nedenle yaşanacak olumsuzlukları en aza indirmek gerektiğini savunuyordu (MESS, 2000, Cil:3).

Yaklaşık 5000 işçinin istihdam edildiği Kardemir fabrikası dönemin hükümetinin 1994 yılında o zamanın parasıyla 5 trilyon zarar ettiğini açıklamasıyla birlikte Kardemir 1995 yılına kadar ya kapatılacaktı ya da özelleştirilecekti. Kapatılması neticesinde çok sayıda işçinin işsiz kalacağı ve işsiz kalan bu işçilerin bölgede alternatif istihdam olanağı bulamayacağı aşıkardı. Bu nedenle hükümetin kararına, işçilerin çoğunun üyesi olduğu

Hak-İş'e bağı olan Özçelik-İş sendikası önderliğinde 7 aylık bir protesto kampanyası başlatıldı. Protestoya sivil toplum kuruluşları ve halk da büyük destekler verdi (Ersöz,2001). 23 Nisan günü Hak-İş Başkanlar Kurulu toplantısında etkili eylemler yapılması kararı alındı. Özçelik-İş sendikasının başı çektiği ve bölgedeki oda, birlik, siyasi partiler ve diğer sivil toplum kuruluşlarının da katılımıyla, konun takip edilmesi maksadıyla bir "şehir meclisi" oluşturuldu. Protesto kampanyaları bu "şehir meclisi" nin kararıyla Karabük'te yapılan bir mitingde başladı. Mitingde Hak-İş Genel Başkanı Necati Çelik, Başbakan Tansu Çiller'i hedef alarak, Karabük Demir-Çelik'i kapatmanın devlet terörü olduğunu ifade ediyordu (MESS, 2000, Cilt:3)

Kardemir fabrikasının kapatılması kararından sonra sendika fabrikanın verimli bir şekilde çalışabileceğine dair bir rapor hazırladı. 8 Kasım günü ise fabrikanın kapatılmasına karşın etkili bir eylem yapıldı. "Hayatı Durdurma" eylemi olarak anılan eylemde tüm araçlar ve dükkanlar siyah kurdele astı, saat 10:00-14:00 arasında tüm işyerleri kapatıldı, araçlar bir süreliğine oldukları yerde durup trafiğin kitlenmesine sebep oldular. Memurlar işi bırakıp mitingde katıldılar ve öğrenciler o gün okula gönderilmediler. Belediye başkanı da mitingde katıldı ve Hak-İş Konfederasyonu ve Özçelik-İş Sendikası başkanlarıyla beraber o da bir konuşma yapmıştı (Batı Karadeniz Ekspres, 09.11.1994). Eylemler ve artan kamuoyu baskısı netice vermiş kapatma kararında vazgeçen hükümet, işletmenin özelleştirme kapsamına alınmasına karar vermişti. Ayrıca çalışanların satın alınmasına da destek olunacağı açıklanmıştır (Zengin, 2016).

Bu olayların üzerine Başbakan Yardımcısı; "şayet özelleştirme gerçekleştirilemezse, üretim 1994'ün sonunda durdurulacak. Eğer işçiler isterlerse yıl sonuna kadar işletmeyi alabilirler. Biz işçi kardeşlerimizin zarara uğramasını istemeyiz. Aksine, biz onları işyerlerinin sahibi yapmak istiyoruz" dedi (Koç, 1995:33).

2 Şubat 1995'te Öz Gıda-İş'e Et ve Balık Kurumu iki yıl ödemesiz, o zamanın parasıyla 1,5 trilyona satıldı. Fakat hükümet bir takım eleştirel üzerine 10 Şubat'ta bu kararı iptal etti. 30 Mart 1995'te ise Kardemir Öz Çelik-İş Sendikası'na devredildi. Çalışanlar artık tesisin sahibi durumuna geldiler ve bu ilginç özelleştirme deneyiminin ardından, Hak-İş ile özelleştirme karşıtı olan işçi örgütleri karşı karşıya gelmiş oldular. Bunun yanında kamuoyunda da "Sendikadan patron olur mu?" tartışması başlamış oldu (MESS, 2000, Cilt:3).

Ayrıca 27 Mart 1994'te yapılan yerel seçimlerden Refah Partisi İstanbul ve Ankara'dan zaferle çıkmış ve özellikle sol diye kendini adlandıran kesim Refah Partisi'nin bu başarısından rahatsız oldukça rahatsız olmuştur. Bu rahatsızlıkları 1995'te yapılan genel seçimlerde Refah Partisi'nin lider parti olarak çıkmasıyla daha da artmış, kendisini her seferinde demokratik olarak tanımlayanların anti demokratik yollara tereddüt etmeden başvurduğunu görmekteyiz.

2.1.4. Beşli Sivil Girişim ve 28 Şubat

1995 Genel Seçimlerinde birinci parti olan Refah Partisi'ne dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından Refah Partisi Genel Başkanı ve Konya Milletvekili olan Necmettin Erbakan'a hükümeti kurma görevi verildi. Ancak Refah Partisi güvenoyu alabilecek yeterli milletvekili sayısına sahip olmayınca ve diğer parti vekilleri de destek olmayınca hükümeti kuramadı. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel hükümeti kurma görevini seçimlerden ikinci parti olarak çıkan Anavatan Partisi'nin Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a verdi. Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi ortaklaşa 53. Hükümeti kurdular fakat bu hükümet yalnızca 3 ay sürdü.

Bu arada Türk-İş 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri öncesinde, 5 Nisan istikrar programının işçi sınıfını sıkıntıya soktuğunu gerekçe göstererek DYP ve CHP'ye oy verilmemesi çağrısında bulunmuştu. Ayrıca laiklik vurgusu ile birlikte devletin üniter yapısını tehdit eden siyasi partilere de oy verilmemesi gerektiğini ifade eden cümleler bildiride bulunmamaktadır (Koç, 2000: 95-96)

Bu çağrının seçim sonuçları etkileyip etkilemediği tartışılır fakat Türk-İş sonraları Refah Partisi'ni ve kuracağı koalisyon hükümetinden de rahatsız olduğunu hem sözlü olarak hem de fiili olarak ifade edecektir.

Tabi Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral 1993 yılından bu yana yaptığı konuşmalarda ağırlıklı olarak Türk-İş'in önderliğinde tüm işçi kesimini kapsayacak bir siyasi partinin kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Üyelerini ve Türk-İş yönetimini buna ikna etmek için bu tür söylemlerde bulunma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ikinci kez hükümet kurma görevini Erbakan'a verdi. Bu sefer Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Tansu Çiller Refah Partisi ile hükümet kurmayı kabul etti. 1995 genel seçimler sürecinde kendisini laikliğini teminatı olarak gösterip,

Refah Partisi'ni baş hedefi olarak gösteren, Erbakan'ı eroin kaçakçılığı ile suçlayan Çiller'in şimdi ortak hükümet kurmaya karar vermesi, kendi partisi içerisinde tepki görmüş ve hatta bazı milletvekilleri Doğru Yol Partisi'nden istifa etmiştir (MESS, 2000, Cilt:3). Böylelikle 8 Temmuz 1996 günü TBMM'den güvenoyu alarak REFAHYOL hükümeti kurulmuş oldu.

Erbakan'ın başbakanlığında başlayan REFAHYOL hükümeti eleştiri odağı olmaktan kurtulamamıştır. Bunun yanında Erbakan'ın yaptığı birtakım ziyaretler ve faaliyetler 28 Şubat sürecini hızlandırmıştır.

Hükümet kurulmasından sonra Erbakan'ın İran'ı ziyaret edeceğini açıklaması siyasi anlamda bir kriz yaratmıştır. ABD Dışişleri Sözcüsü bu ziyarete tepki gösterirken, Refah Partili Temel Karamollaoğlu, İran ve Suriye'yi terörist bir devlet olarak görmediklerini ifade etmiştir. Aynı gün Millî İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı Büyükelçi Sönmez Köksal, Erbakan'a bir dosya sunmuştur. Bu dosyada İran'ın PKK'ya destek verdiği yazılıdır. Hemen ertesi günü Erbakan, dönemin Suriye Devlet Başkanı Hafız Esed'den bir davet almıştır. Genelkurmay da o gün Erbakan'a bir rapor sunarak, İran'la ekonomik anlaşmalar yapılmaması konusunda uyarmıştır (Zengin, 2016).

Erbakan'ın İran gezisinin ardından Libya'ya bir sefer düzenleyeceğini duyurmuştur. Bu gezi haberi oldukça tepkilere yol açsa da Erbakan bu gezisinden vazgeçmemiştir. CHP bu gezi ile ilgili gensoru vermiştir. Darbe olma ihtimali Erbakan'ın bu gezisi sonrası dillendirilmeye başlanmıştır (Zengin, 2016)

Hak-İş Konfederasyonu eski Genel Başkanı ve o dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı olan Necati Çelik'e (Çelik, 2004:79) göre, İran gezisinden sonra Libya gezisinin planlanması istismara açık bir ortam oluşturmuştur. Ancak dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik'e göre Erbakan ve ekibini bu gezilerden herhangi bir pişmanlık duyduğuna dair bir bilgi yoktur.

REFAHYOL dönemine denk gelen ve hükümetten duyulan rahatsızlığı arttıran bir diğer olay is "Susurluk Kazası" olayıdır. 3 Kasım 1996 günü Balıkesir'in Susurluk ilçesinde akşam saatlerinde meydana gelen kazada, eski Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ, Abdullah Çatlı, Doğru Yol Partisi Şanlıurfa Milletvekili Sedat Bucak ve Gonca

Us'un bulunduğu aracın bir kamyon ile çarpışmasıyla meydana gelmiştir. Sedat Bucak hariç diğer yolcular kaza yerinde hayatlarını kaybetmiştir (Tayyar, 2009:39).

Aynı araç içinde bir polis bir siyasetçi ve bir mafyanın bulunması olayın mahiyetini arttırmış ve 'polis-mafya-siyaset' üçgeninin hükümet tarafından açıklanmasını ve olayın aydınlığa kavuşturulmasını istemesine sebep olmuştur (Zebgin, 2016).

1997 yılına girdiğimizde meydana gelen ilk kriz Başbakanlık Konutunda verilen iftar yemeği oldu. 11 Ocak'ta verilen iftar yemeğinde medya yansıyan görüntülerde sarıklı, cübbeli kişiler vardı ve bu o dönemlerde bir korku ve endişe sebebiydi.

Kızıлтаş (2007:63) verilen iftar yemeği hakkında, bu durumu onaylayanlar bile yapılmıyaydı daha iyi olurdu şeklinde karşıladığını söyledi.

Yine ocak ayı içerisinde Taksim'e cami yapılması, başörtüsü yasağı ve hacca karayolu ile gidebilme tartışmaları gündeme geldi. Dönemin bakanlarından Çelik, Erbakan'ın bu gerilimli bir ortamda hacca gitmesinin tarihi bir hata olduğunu ifade etmiştir (Çelik, 2004:77)

31 Ocak akşamı Ankara'nın Sincan ilçesi Belediye Başkanı Bekir Yıldız tarafından Kudüs gecesi tertip edildi. Onur konuğu olarak İran'ın Ankara Büyükelçisi Mohammed Reza Bagheri davet edildi. İlçe meydanına da Kudüs'teki Kubbetüssahra'yı temsilen bir çadır kuruldu.

Daha sonraki tarihlerde bir televizyon programının konuğu olan Bekir Yıldız, Ramazan ayı boyunca her gece program düzenlediğini, Kudüs Gecesi sadece bunlardan biri olduğunu, Bosna, Çerkez, Kafkas geceleri de düzenlediğini fakat sadece Kudüs Gecesi'nin birileri tarafından hoşuna gitmediğini ifade etmiştir (Cevizoğlu, 2001:77)

Tertip edilen Kudüs Gecesi'nin akabinde 4 Şubat günü Etimesgut'taki Zırhlı Birlikler Tümeni'nden 15 tank ve çok sayıda askeri kariyer Sincan'a yöneldi. Genelkurmaydan yapılan açıklama bunu sadece bir tatbikat olduğu yönündedir. Fakat 21 Şubat'ta Türk ABD Konseyi balosunun gerçekleştirildiği Washington'da, dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir, Sincan'da demokrasiye balans ayarı yaptıklarını ifade etmiştir (MESS, 2000, Cilt:3).

Şubat ayına geldiğimizde “Aydınlık için 1 dakika karanlık” protestoları halk tarafından yapılmaya başlandı. Şubat ayı boyunca her akşam saat 21:00’da evlerin ışıkları kapatılarak Susurluk Kazası protesto edilmeye çağrılmıştır. Fakat eylem bir süre sonra Refahiyol ve Refah Partisi’ni eleştiren bir hale dönüşmüştür.

Ayrıca Erbakan’ın ekonomik politikaları da birtakım çevreleri rahatsız etmiştir. Halbuki Refahiyol Hükümetinin ekonomik anlamda performansı tahmin edilenden daha iyidir. Başbakanlık eski Müsteşarı Yaşar Yazıcıoğlu, uygulanan ekonomik politikaların ve benimsenin anlayışın milli olması küresel sermayeyi rahatsız ettiğini ifade etmiştir (Zengin, 2016).

Siyasette tüm bunlar yaşanırken Türk-İş’in başı çektiği sendikal örgütlerde hükümet aleyhinde söylemlerde bulunuyordu. Türk-İş Başkanlar Kurulu 3 Aralık 1996’ta bir araya geldi ve toplantı sonrasında açıklamalarda bulundu. Açıklamada, ülkenin, halkın ve devletin tehdit altında olduğu, yarına güvenle bakılmadığı, Anayasa’nın değiştirilemez niteliklerine yönelik tehditlere karşı tüm halkın öncü olması gerektiği, Türk-İş’in temiz toplum ve siyasetin güvencesi olduğu ifade edilmiştir. Basın özgürlüğünün demokrasinin temel güvencesi olduğu vurgulanmış, basında tekelleşmenin önüne geçecek her türlü tedbirin alınması gerektiğine yer verilmiştir.

Açıklamada, Refah Partisi’nin Libya ve Mısır ziyaretlerinin ulusal onuru zedeleyen bir tavır olarak gören Türk-İş, Avrasya bölgesinin de ihmal edildiğini söylemiştir. Ayrıca Refahiyol hükümetinin ve parlamentonun görevini yerine getirmediğini, siyasetçilerin ve siyasi partilerin ülkenin ve halkın menfaatlerini değil kendi menfaatlerini düşündüklerini, Anayasa’ya göre hareket etmeleri için uyardıklarını ifade eden cümleler de açıklamada bulunmaktadır. Ayrıca dile getirilen isteklerin yerine getirilmesi amacıyla, meşru ve demokratik kitle eylemlere başvurulacağı ifade edilmiş ve tüm halkın bu eylemlere destek olması için çağrıda bulunarak açıklama son bulmuştur (Koç,2002).

Bu kararlar doğrultusunda Türk-İş 21 Aralık 1996’ta İstanbul’da, 5 Ocak 1997’de Ankara’da “Türkiye’ye Sahip Çık, Demokratikleşme İçin Mücadele Et” mitingi düzenledi.

DSP ve CHP’den milletvekilleri sivil toplum örgütlerinin hareketliliği açısından önemli bir rol oynadılar. Sivil toplum kuruluşlarının toplantılarına katılan Bülent Tanla, Hilmi

Develi ve diğerk milletvekilleri gibi önde gelen sosyal demokrat figürler, bu örgütlerin liderlerine harekete geçmeği önerdiler ve bu, “beşli sivil girişim”in oluşması açısından bir katalizör görevi gördü. Cumhuriyet tarihinde ilk defa birçok farklı sendika, aynı tarafta bir araya geldiler, kendi çıkarlarını korumak ya da geliştirmek için değil, siyasi bir amaç için toplandılar. Böylece, sivil toplumdan oluşan ilk örgütlü siyasi muhalefet hareketi bu şekilde oluşturuldu (Akpınar,2006:198).

Bu süreç ilginç bir birlikteliğe sebep oldu. Türk-İş, DİSK ve TESK (Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu) Genel Başkanları bir araya DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit’i, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal’ı, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz’ı, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’i, TBMM Başkanı Mustafa Kalemli ve Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tansu Çiller’i ziyaret ettiler. Daha sonra 5 Şubat 1997 günü ortak açıklama yaptılar. Açıklamada, “Bugün, Türkiye Cumhuriyeti’nin bütünlüğüne, bağımsızlığına, demokratik ve laik sosyal hukuk devleti niteliklerine ve ulu önder Mustafa Kemal Atatürk’ün şahsına ve temsil ettiği çağdaşlaşma anlayışına ve aydınlanma sürecine yönelik büyük saldırılar yaşanmaktadır...” cümleleri ile başlayarak dini duyguları istismar eden yasa dışı örgütlerin faaliyetlerinin ülkede karamsarlığa yol açtığı ifade ediliyordu (Koç, 2002).

DİSK Başkanı Rıdvan Budak, "şeriat ve darbe arasına sıkışmak istemiyoruz. Şeriat tarafından yönetilmek istemeyen tüm iş adamları kendilerini toparlamalı. Merkez sağ ve sol partiler güçlerini birleştirmelidir" dedi (Zengin, 2016). Bu sözlerle diğerk siyasi veya sivil güçleri aynı amaca doğru yönelmek için uyarıyordu. Diğerk iki sendika başkanının da yaptığı açıklamada "Mektup yazacağız ve bülten yayınlayacağız. Protestoya başlayacağız. Tüm illerden Ankara'ya doğru yürüyüşe başlayabiliriz. Bunu tartışacağız " (Zengin, 2016). Bu sözlerle planlanan hareketlerin yol haritası hakkında bazı ipuçları verilmiş oldu.

Derviş Günday, "Boynumuzu rejim uğruna verdik. Dün, Atatürk'ün Erzurum Kongresi düzenlediğı yerin yanı Humeyni'nin posterleriyle süslendi. Bu durum çok pervasızca gerçekleşti. Refah Partisi artık fanatik destekçilerini kontrol edemez. Durum patlamaya başlamak üzeredir" (Zengin, 2016) diyerek bu dayanışmanın ideolojik sebeplerden ötürü oluştuğunun ve temsil ettikleri grupların çıkarlarının savunulması veya teşvik edilmesiyle hiçbir ilgisi olmadığını göstermiş oldu.

Sendika başkanları bu süreçte, Cumhurbaşkanlığı makamında Cumhurbaşkanı Demirel ile bir araya geldiler. Toplantıda Cumhurbaşkanı, ordunun karışıklığını açıkça dile getirdi. Demirel, sendikacıların rahatsızlıklarını dinledi ve bu zor günlerde dikkatli ve ihtiyatlı olmasını önerdi (Akpınar, 2006: 198).

2007 yılında söz konusu toplantı hakkında sendika başkanları bir açıklama yaptılar. O dönemde DİSK'in Başkanı olan Rıdvan Budak, "Beşli Çetenin" arkasındaki beynin aslında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel olduğunu belirtti. Budak, Demirel'in onları çağırdığını ve yardım istediklerini söyledi. Demirel, "Askeri kuvvetlerini kardeşlerimize her seferinde kullanmamız gerekmediğini söyledi. Demokrasi kendi sorunlarını çözer. Bana yardım edin ve olası bir askeri müdahaleyi önleyelim. Askerler siyasette her sorun olduğunda süngülerini asarlarsa demokrasi işler mi "(Zaman, 27 Şubat 2007).

Medya "beşli çete" nin faaliyetlerine çokça yer veriyordu. 27 Şubat 1997'de Gündüz gazetesinde yayınlanan bir habere göre, TÜSİAD, DİSK ve TESK'in Genel Başkanları "laik ve demokratik bir cumhuriyet" için bu birliği kurduklarını ve ordudaki "üst düzey bir komutan" dan gelen öneri üzerine kurulduğunu savundu. Sincan'da gerçekleştirilen tank geçit töreni sonrasında "üst düzey bir komutan"ın daveti üzerine bir araya gelen Bayram Meral, Rıdvan Budak ve Derviş Günday, koalisyon hükümetine baskı yapmak üzere temas kurmak ve açıklamalar yapmakla görevlendirildi. Askeri yönetim tarafından sivil toplum örgütlerinin baskı uyguladığı bir ortam yaratma çabalarının generallere "eğer tankları göremiyorsanız, sivil toplum kuruluşların tepkilerine bakın" diyerek hükümete söyleyebileceği araçları sağlamayı amaçladıklarını iddia etti." (Gündüz, 27 Şubat 1997)

Dönemin deniz kuvvetleri komutanlığını yapan Oramiral Güven Erkaya "bu defa işi silahsız kuvvetler halletmeli" diyerek Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu (TİSK), Türkiye Esnaf Ve Sanatkârlar Konfederasyonu (TESK), Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) 'dan oluşan "Beşli Sivil İniyatif"i kastediyordu.

28 Şubat günü Milli Güvenlik Kurulu (MGK) 9 saat süren bir toplantının ardından 28 Şubat Kararları olarak bilinen tavsiye kararlarını hükümete bildirdi. Kararda, laiklik ilkesinin büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunması için yasaların uygulanmalı,

tarikatlarla bağılı özel yurt, vakıf ve okulların denetlenmeli ve MEB'e devredilmeli, tüm ülkede 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmeli, Kuran kursların Milli Eğitim Bakanlığı sorumluluğı ve kontrolünde faaliyet göstermeli, zaten kanunen mevcudiyetleri men edilmiş tarikatların tüm faaliyetlerine son verilmeli, irtica nedeniyle ordudan atılanları savunan ve orduyu din düşmanıymış gibi gösteren medya kontrol altına alınmalı, kıyafet kanununa uygun davranılmalı, kurban derileri derneklere verilmemeli, Atatürk aleyhindeki eylemler cezalandırılmalı deniyordu (https://tr.wikisource.org/wiki/28_%C5%9Eubat_Kararlar%C4%B1, E.T: 16.02.2017).

Kararlar açıklandıktan sonra TESK Başkanı Derviş Günday MGK Kararları'nı destekleyici açıklamalarda bulundu. Günday açıklamasına, bütün dünyanın Atatürk'ü hayranlıkla izlediğini fakat bu insanların onun adını lanetlediğini ifade ederek başlıyor. MGK uyarılarını tüm üyeleriyle birlikte kalpten desteklediklerini ifade eden Günday, Refah Partisi'ni Türkiye'yi İran rejimi ile değiştirmeye çalışmakla suçluyor. Ülkenin laik, modern demokrasi ve Atatürk ilkeleri ile sonsuza dek süreceğini ifade ediyor. MÜSİAD (Müstakil İş Adamları Derneğı) ve MÜSDER'in (Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti Derneğı) kuruluşlarında bir gizli plan olduğunu ifade eden Günday, TESK olarak, bağınazlık ve gerici hareketlere karşı olduk ve ulusal meclisimizden buna bir çözüm bekliyoruz diyerek açıklamasına son vermiştir. (Zengin, 2016).

Türk-İş Başkanı Bayram Meral, gerici hareketin yeni bir mesele olmadığını, binlerce camii ve imam hatip lisesinin açıldığını söylerek MGK kararlarının olumlu olduğunu ve MGK'nın görevini yerine getirdiğini sıra parlamentoda olduğunu söylemiştir.

DİSK Başkanı Rıdvan Budak tamamıyla kararları desteklediğini ifade eden açıklamalarda bulundu. Açıklamasında, MGK kararlarının İslam dinin yasaklamadığını, namaz, hac, zekât gibi ibadetleri yasaklamadığını ifade ediyordu. Aksine inançlı insanların istismar edildiğini söylüyordu. Mevcut rejime karşı bir tehdit olduğunu ve MGK'nın bu tehdit üzerine gittiğini ifade eden Budak, silahlı kuvvetlerin görevini yerine getirdiğini ve artık görev sırasının sivillere geldiğini söyleyerek açıklamasına son vermişti (Zengin, 2016).

TÜRK-İŞ Eğitim Genel Sekreteri ve Genel Maden İş Birliğı Başkanı Şemsi Denizer, 2 Mart 1997'de düzenlediğı basın toplantısı sırasında ilk defa "darbe" terimini kullandı.

Açıklamasında bir darbeye ihtiyaç duyulursa onu destekleyeceklerini söyleyen Denizer, Atatürk ilke ve inkılaplarından kimsenin ödün veremeyeceğini söyledi.

Dönemin Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu bu beşli harekete katılmayı reddetmiş ve “Yaptıkları açıklamalarla ülkenin geleceğini, sistemi, rejimi, halkın ümitlerini ve istikbalini düşündüğünü iddia edenlerin, bundan sonrası için talepleri ve politikaları nedir?” sorusunu beşli harekete yöneltmiştir (Baydur, 2000). Bu soru üzerine dönemin DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak, Uslu’ya cevaben şunları iddia etmiştir:

“Türkiye’nin siyasi tarihini iyi hatırlamayabilir. Şu anda bu 5 örgüt bir araya gelmiş... Biz askerini geliştirmeye çalışıyoruz. Söylediğinin tam tersine... Önemli olan siyasi iktidarla payanda olmamaktır. Önemli olan doğru, haktan, demokrasiden yana olanı savunabilmektir. Bizim becerdiğimiz o, bize katılmayan arkadaşımızın becerdiği de bu...” (Baydur, 2000:77)

Türk-İş, Disk, Tesk, Tobb ve Tisk tarafından bir eylem planı hazırlandı. Bu plan dahilinde bütün işyerlerinde 1 saatlik bildirimler okunacak. Daha sonra bu beş örgütün başkanları Cumhurbaşkanı’na ziyaret ederek bildiri hakkında bilgi verecekti. Siyasi istikrarsızlık çözüme kavuşturulamazsa sivil toplum örgütlerinden oluşan beş bin kişi dönemin TBMM Başkanı Mustafa Kalemli’yi ziyaret ederek Meclis’te bekleyen yasaların çıkarılmasını isteyecekti. Burada da bir sonuç alınmadığı takdirde 1 saatlik şalter indirme eylemi yapılacaktı ve ayrıca bir miting de düzenlenecekti. İş yerlerinde okunmasını önerilen bir metin oluşturuldu. Metin içerisinde, Türkiye Cumhuriyeti’nin tehdit altında olduğu, irticanın, demokrasiyi ve insan haklarını yok ettiği, ay yıldızlı bayrağın yerine, irticanın yeşil bayrağı dalgalandırmak istediği, Atatürk’ün çağdaş milliyetçilik anlayışına dayalı Türk ulusunun yerine, Orta Çağ’ın ümmet anlayışının hakim kılınmaya çalışıldığı ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca Türk-İş, Tesk, Disk, Tobb ve Tisk’in, tüm farklılıkları bir kenara bırakarak, tam bir birlik ve bütünlük içinde Türkiye Cumhuriyeti’ne sahip çıktığı, Türkiye’nin gerçek sahiplerinin kendilerinin ve temsil ettikleri kesimin olduğunu ifadeleri de yer almaktadır (Baydur, 2000)

Sokağa çıkmadan önce hükümete son bir uyarı olarak tasarlanan protestoya katılım eksikliği, örgütlerin daha sonra gerçekleştirilmesi planlanan eylemlerin ertelenmesini neden oldu.

16-18 Eylül 1997 tarihlerinde Avrupa Parlemantosu Tüsiad Başkanı ile beraber Türk-İş, Disk, Kesk, Tesk ve Tobb başkanlarına da Strazburg'a davet etti. Toplantı da AB'nin Türk sivil toplum örgütlerinin bu girişimlerine büyük önem verdiklerini ve bu diyalogun devamını arzuladıklarını dile getirdiler (Baydur, 2000).

Ekonomik ve Sosyal Konsey'in yapısını değiştirmeye yönelik tartışmalar sürerken, "beşli çete" 23 Şubat 1997 günü Tisk önderliğinde bir toplantı tertip etti. Bu toplantının neticesinde bir bildiri yayınlandı. Yayınlan bildiride, 5 Sivil Girişim, laik devletin sürdürülmesi ve demokratik hakların korunması amacıyla görüşlerini bildirdiğini ifade ederek, hükümetin üzerine gitmesi gerektiği ilk temel konunun, enflasyon ile mücadele olduğuna yer verilmiştir. Siyasi partilerin halkın ihtiyaçlarına duyarsız kalmadan, ortak bir anlayış içerisinde hareket etmesi gerektiği aksi takdirde çözüm müdahalelerinin artacağı ifade edilmiştir. Bildiride ayrıca örgütün siyaset üstü bir oluşum olduğunu ve amacının, ekonomik istikrarın ve sosyal barışı sağlayarak, siyasi organların görevlerini daha isabetli yapmalarını sağlamak olduğu ifade edilmiştir (Baydur, 2000:115-118)

2.1.5. Sendikal İstatistikler

Sendikalar için üye sayılarını arttırmak önemli bir görevdir. Çünkü sendikalar güçlerini üye sayılarından alır. Ne kadar çok üyesi varsa bir sendikanın bu o sendikanın o kadar güçlü olduğunu gösterir. Toplu sözleşme ve grev gibi mücadele araçlarının etkinliği ve yetkinliği sendikaların üye sayılarıyla doğru orantılıdır.

1. Dönem olarak ifade ettiğimiz 1980-2002 yılları arası dönemdeki sendikal işçi sayısı ve sendikalaşma oranı (Tablo 1'de gösterilen) inişli çıkışlı bir seyir izlediğini görebiliyoruz. Toplam işçi sayısının her yıl arttığı fakat buna karşılık sendikalı işçi sayısının aynı istikrar ile yıllara dağılmadığını görüyoruz.

Tablo 1. 1984-2001 Yılları İşçi Sayısı ve Sendikalaşma Oranları

Yıllar	Toplam İşçi Sayısı	Sendikalı İşçi Sayısı	Sendikalaşma Oranı
1984	2.553.384	1.427.271	%55.90
1985	2.819.517	1.828.471	%64.85
1986	3.075.343	1.953.892	%63.53
1987	3.268.030	2.044.797	%62.57
1988	3.483.212	2.227.029	%63.94
1989	3.564.214	1.834.969	%51.48
1990	3.563.527	1.997.564	%56.06
1991	3.513.064	2.130.811	%60.65
1992	3.596.469	2.254.271	%62.68
1993	3.742.380	2.485.681	%66.42
1994	3.815.261	2.644.417	%69.31
1995	3.905.118	2.667.014	%68.30
1996	4.051.295	2.708.784	%66.86
1997	4.215.375	2.774.622	%65.82
1998	4.327.156	2.923.546	%67.56
1999	4.381.039	3.037.172	%69.33
2000	4.521.081	2.468.591	%54.60
2001	4.562.454	2.609.672	%57.20

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Hayatı İstatistikleri, <https://www.csgb.gov.tr/home/contents/istatistikler/iscisendikauyesayilari/>, E.T: 01.06.2017

1984 yılında %55.90 olan sendikalaşma oranı 10 yıl sonra 1994 yılında %69.31 oranını ulaştığını görüyoruz. Daha sonra ufak tefek azalışların var olduğunu fakat 2000 yılına geldiğimizde ciddi bir düşüş var. Nihayet 2001 yılına geldiğimizde 1984 yılına göre yaklaşık %2'lik bir fark olduğunu %57.20 seviyesinde olduğunu görebiliyoruz.

Grev ve Toplu İş Sözleşme faaliyetleri sendikaların yasal düzlemde gerçekleştirebileceği ve işveren kesiminin sermaye gücüne karşılık kullanabileceği önemli mücadele araçlarıdır. Esasında sendikayı sendika yapan onun gerçekleştirdiği sendikal faaliyetleridir. Herhangi bir şekilde sermaye karşısında mücadele etmeyen sendikanın üye sayısı sınırlı kalır. İşverenin güdümünde olan ve üyelerinin menfaaterini değil de kendi kurumsal menfaatlerini düşünen sendikalar için sarı sendika deyimi kullanılarak bir kavramsallaştırmaya dahi gidilmiştir.

1.Dönem toplu iş sözleşme sayılarına baktığımız zaman her yıl artan veya her yıl azalan bir tablo ile karşı kalmaktan öte inişli çıkışlı bir sürecin var olduğunu görebiliyoruz. Özellikle kamu sektöründe yapılan toplu iş sözleşme sayılarının yıllara göre çok farklılık göstermediğini görüyoruz. Bunun yanında özel sektörde gerçekleştirilen toplu iş sözleşmesi sayılarının yıllara göre tek yönlü olmadığını zaman zaman arttığını ve azaldığını görüyoruz.

1999 yılında %69.33 ile en çok sendikalaşma oranı olduğunu fakat buna karşılık aynı yılda yapılan toplu iş sözleşme sayısının 1.Dönem'in en fazla toplu iş sözleşme yapılan yılı olmadığını Tablo 2'de görebiliyoruz.

Tablo 2. Yıllara Göre Toplu İş Sözleşmesi Sayısı (1984-2001)

Yıllar	Sektör	Toplu İş Sözleşmesi Sayısı	Kapsadığı İş Yeri	Kapsadığı İşçi Sayısı*
1984	Kamu	391	1.499	147.163
	Özel	794	2.759	192.932
	Toplam	1.185	4.258	340.095
1985	Kamu	635	9.619	647.582
	Özel	2.086	3.083	272.228
	Toplam	2.721	12.702	919.810
1986	Kamu	752	7.956	348.626
	Özel	1.915	3.813	358.604
	Toplam	2.667	11.769	707.230
1987	Kamu	460	4.895	641.244
	Özel	1.883	2.728	281.849
	Toplam	2.343	7.623	923.093
1988	Kamu	705	7.000	248.177
	Özel	1.749	3.576	381.126
	Toplam	2.454	10.576	629.303
1989	Kamu	566	7.706	631.197
	Özel	2.159	2.623	198.144
	Toplam	2.725	10.329	829.341
1990	Kamu	881	7.799	278.590
	Özel	1.073	3.600	205.262
	Toplam	1.954	11.399	483.852
1991	Kamu	782	7.485	630.844
	Özel	4.248	5.684	458.705
	Toplam	5.030	13.169	1.089.549
1992	Kamu	807	5.888	269.938
	Özel	976	3.649	180.968
	Toplam	1.783	9.537	450.906
1993	Kamu	879	12.340	733.832
	Özel	2.930	4.359	334.457
	Toplam	3.809	16.199	1.068.289
1994	Kamu	675	3.682	85.937
	Özel	838	3.088	141.943
	Toplam	1.513	6.770	227.880
1995	Kamu	696	8.480	508.696
	Özel	1.388	2.794	257.232
	Toplam	2.357	11.274	765.928
1996	Kamu	861	6.971	281.190
	Özel	1.010	3.319	234.650
	Toplam	1.871	10.290	515.840
1997	Kamu	1.010	10.778	625.670

	Özel	1.046	2.188	215.848
	Toplam	2.056	12.966	841.518
1998	Kamu	943	4.290	94.871
	Özel	924	2.757	124.563
	Toplam	1.867	7.047	219.434
1999	Kamu	1.137	9.638	544.995
	Özel	1.149	2.735	283.463
	Toplam	2.286	12.373	828.458
2000	Kamu	985	2.173	103.124
	Özel	661	4.671	105.471
	Toplam	1.1646	6.844	208.595
2001	Kamu	1.193	9.578	473.845
	Özel	3.261	4.633	301.633
	Toplam	4.454	14.211	775.478

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Hayatı İstatistikleri, <https://www.csgb.gov.tr/home/contents/istatistikler/iscisendikauyesayilari/> , E.T: 01.06.2017

1984 yılında 391'i kamu sektöründe 794'ü özel sektörde olmak üzere toplam 1.185 tane toplu sözleşme imzalanmış. 2001 yılına baktığımızda ise kamu sektöründe 1.193 özel sektörde 3.261 olmak üzere toplam 4.454 olduğunu görüyoruz. Bunun yanında 1984 yılında yapılan toplam 1.185 toplu sözleşme 340.095 işçiyi kapsarken 2001 yılında yapılan toplam 4.454 toplu sözleşme 775.478 işçi kapsadığını görüyoruz. Bu 17 yıllık süreçte gözle görülür bir şekilde olumlu yöndeki farklılık sendikacılığın gücünün önemli ölçüde artmış olduğunu gösteriyor.

Toplu iş sözleşmesi yapmak bir sendikanın varlığını anlamlı kılan faaliyetlerden biridir. Çünkü sendika üyelerinin çıkarlarını işverene karşı korumak için işveren ile toplu iş sözleşmesi imzalayabilir. Bu sendikanın üyelerinin hak ve çıkarlarını koruması için yasal hakkıdır. Fakat bazı durumlarda sendika ile işveren veya işveren sendikası arasında anlaşmazlıklar olabilir. Çünkü iki tarafta kendi menfaati doğrultusunda bir toplu sözleşme imzalamak isteyecektir. Menfaatler arasında bir çatışma olduğu zaman sendika bir başka mücadele aracı olan grev uygulamasına başvurur. Bu işverene karşı bir ultimatom ve güç kullanımınıdır.

Bu döneme baktığımız zaman grev sayılarının düzensiz bir seyir izlediğini Tablo 3'te görüyoruz. Örneğin 1986 yılında özel sektörde 21 grev uygulanmışken 1987 yılında ciddi bir artış ile 304 grev uygulaması olduğunu görüyoruz. Elbette ki yıllar içerisinde meydana gelen sosyal, ekonomik, siyasi olaylar grev sayılarına tesir etmiştir.

Tablo 3. Yıllara Göre Grev Sayısı (1984-2001)

Yıllar	Sektör	Grev Sayısı	Greve Katılan İşçi Sayısı	Grevde Kaybolan İşgünü Sayısı
1984	Kamu	3	526	2.252
	Özel	1	35	2.695
	Toplam	4	561	4.947
1985	Kamu	0	0	0
	Özel	21	2.410	194.296
	Toplam	21	2.410	194.296
1986	Kamu	0	0	0
	Özel	21	7.926	234.940
	Toplam	21	7.926	234.940
1987	Kamu	3	6.507	325.707
	Özel	304	23.227	1.636.233
	Toplam	307	29.734	1.961.940
1988	Kamu	9	12.850	1.054.089
	Özel	147	17.207	838.566
	Toplam	156	30.057	1.892.655
1989	Kamu	7	30.153	2.258.633
	Özel	164	9.282	652.774
	Toplam	171	39.435	2.911.407
1990	Kamu	20	58.616	1.363.850
	Özel	438	107.690	2.102.700
	Toplam	458	166.306	3.466.550
1991	Kamu	22	62.528	189.428
	Özel	376	102.440	2.619.926
	Toplam	398	164.968	2.809.354
1992	Kamu	48	57.464	761.629
	Özel	50	4.725	391.949
	Toplam	98	62.189	1.153.578
1993	Kamu	9	2.189	75.468
	Özel	40	4.719	499.273
	Toplam	49	6.908	574.741
1994	Kamu	12	2.718	30.553
	Özel	24	2.064	212.036
	Toplam	36	4.782	242.589
1995	Kamu	70	178.539	4.249.920
	Özel	50	21.328	588.321
	Toplam	120	199.867	4.838.241
1996	Kamu	7	3.434	79.251
	Özel	31	2.027	195.071
	Toplam	38	5.461	274.322
1997	Kamu	3	3.362	60.061
	Özel	34	3.683	121.852
	Toplam	37	7.045	181.913
1998	Kamu	7	4.11	60.035
	Özel	37	7.371	22.603
	Toplam	44	11.482	282.638
1999	Kamu	2	67	1.917

	Özel	32	3.196	227.908
	Toplam	34	3.263	229.825
2000	Kamu	19	11.879	132.990
	Özel	33	6.826	235.485
	Toplam	52	18.705	368.475
2001	Kamu	4	737	18.617
	Özel	31	9.174	167.398
	Toplam	35	9.911	286.015

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Hayatı İstatistikleri, <https://www.csgb.gov.tr/home/contents/istatistikler/iscisendikauyesayilari/>, E.T: 01.06.2017.

1980’de gerçekleşen askeri darbenin ardından Türk-İş hariç tüm sendikaların kapatılması ile birlikte 1984 yılına kadar bir ara dönem söz konusuydu ve 1984 yılında toplamda sadece 4 grev uygulamasının gerçekleşmesi bu manada anlaşılır bir sebeptir.

Bunun yanı sıra 1980 sonrasında tüm dünyada ve 1984’de Özal dönemi ile birlikte benimsenen neo-liberal ekonomik anlayış sendikalar nezdinde çok ciddi bir tepki ile karşılandı. Bu 1984 ve 1990 yılları arasında grev uygulamalarının diğer yıllara nispeten neden bu kadar çok olduğuna bir delil olarak gösterilebilir.

Kamu sektöründe etkisiz diyebileceğimiz çok az sayıda grev uygulamalarının gerçekleştiğini görüyoruz. Yasal sınırlılıklarının var olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu sayının az olması anlaşılabilir bir durum olarak görüyoruz.

Özal dönemi ile çok yoğun geçen grev uygulamaları daha sonra ki koalisyon hükümetleri zamanında azalma eğilimine geçmiş ve nihayet 2001 yılında toplamda sadece 35 grev uygulaması gerçekleşmiştir. Sendikaların siyaseti bir araç olarak kullanmaları gerekirken bir amaç olarak görmeleri, kendi güç ve enerjilerini siyaset yapma yönünde harcamaları, grevi ve toplu sözleşmeyi sendikal bir görev olarak değil de siyasi iktidarlara bir silah olarak görmeleri, üyelerinin hak ve çıkarlarını koruma ve sürdürmelerine olumsuz etki ettiğini görüyoruz.

2.1.6. Birinci Dönem Genel Değerlendirme

Askeri darbenin sebep olduğu gergin ortam ve sendikaların kapatılmasının yaşattığı psikolojik baskı işçilerde ve sendikacılarda ciddi ümitsizliklere yol açtı. Türk-İş hariç diğer konfederasyonların ve bu konfederasyonlara bağlı sendikaların kapatılması sendikacılık hareketini derinden etkiledi. Kapatılmayan fakat fiilen bir sendika gibi hareket edemeyen Türk-İş, askeri iktidara açıkça verdiği destekle birlikte sendikacılar

nezdinde ciddi bir güven kaybı yaşadı. Demokratik bir düzlem üzerinde varlık bulan ve bu varlığını yine demokratik bir düzlemde daim kılabilen bir sendikanın, anti demokratik bir eylem olan darbeyi ve bunu gerçekleştiren darbeciyi desteklemesi, kitle sendikaların dışında statükocu yönetimin, kendi yönetiminin ve mevcut düzenin korunmasına yönelik bir gaye ile hareket etmektedir.

Bu dönemde halkoylamasına sunulan ve yüksek bir oranla kabul edilen 1982 Anayasası çalışma hayatı ve dolayısıyla sendikacılığı etkilemiş, Anayasa'da ve 1984 tarihli 2821 sayılı Sendikalar Kanun'da örgütlenme düzeyi işkolu olarak düzenlenmiştir. Getirilen katı kurallar ve kısıtlamalar sendikaları fiilen işlevsiz hale getirmiştir. Bunun yanında kabul edilen 1982 Anayasası'nın 52. maddesi ile birlikte sendikalara siyasi amaç gütmeleri, siyasi faaliyette bulunmaları yasaklanmış fakat sendikalar ve sendikacılar siyasetten geri durmamışlardır. Sendikaların ve sendika üyelerinin siyasi faaliyette bulunamayacağı 1983 yılında kabul edilen 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nda da yer almıştır.

12 Eylül Askeri Hükümet'i ile iyi geçinen Türk-İş'in 1984'te iktidara gelen Anavatan Partisi ile ve dönemin başbakanı Turgut Özal ile arası hiç iyi olmamıştır. Çünkü Özal iktidarı piyasayı serbestleştiren, rekabetinin önünü açan ve devletçilikten uzak bir ekonomik sistemi benimsemişti. Bu ekonomik anlayış 1980 sonra dünyada tahakkuk eden bir anlayıştı. Türk-İş bu yeni gelişmelerden rahatsız olmuştu ve yaptığı sendikal eylemlerde hükümeti istifaya çağıran sloganlara sık yer veriliyordu.

Bu dönemi ayrıcalıklı kılan en önemli unsurlardan bir tanesi siyasi iktidara karşı kurulan ilginç birlikteliklerdir. Şubeler Platformu, Demokrasi Platformu ve Beşli Sivil Girişim bu birlikteliklerden en önemlileridir. İşçi sendikaların işçi hakları için bir araya gelip ortak hareket edemediği dönemde, işçi-işveren sendikaları ve bir takım sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelip siyasi iktidara karşı ortak hareket ettiğini görüyoruz. Sendikaların siyaseti işçilerin hak ve çıkarlarını korumak için bir araç olarak kullanması gerekirken, kendilerinin sosyal ve ideolojik menfaatleri için siyaseti amaç edindiklerinin açık göstergesidir.

28 Şubat sürecinde işçi sendikalarının işveren örgütleriyle ortak hareket ederek darbe sürecine destek olduğunu görüyoruz. Halbuki 12 Eylül Askeri Darbesi'nin olumsuz sonuçlarını tecrübe eden sendikalar bundan ders çıkarmayarak 28 Şubat darbesine destek

vermesi anlaşılabilir bir durumdur. Ayrıca işçileri temsil eden sendikaların işveren örgütleriyle birlikte ortak hareket etmeleri varlık nedenlerini ihlal ettiğini bir göstergesidir.

Sendikalar demokrasinin en önemli unsurlarından biridir. Bu bağlamda sendikalardan demokrasiyi teşvik etmeleri ve geliştirmek için gayret etmeleri beklenir. Fakat 12 Eylül Darbesine Türk-İş, 28 Şubat darbesini de beşli sivil girişim oluşumu içerisinde Türk-İş ve DİSK açık bir şekilde desteklediler. Bu süreçte sendikalar darbeye uygun bir zemin hazırlamak için üyelerini kullandılar. Ayrıca darbeden sonra darbeyi haklı gösterecek faaliyetlerde bulundular.

28 Şubat sürecinin sebep olduğu ekonomik krizlerin sonucunda nüfusun en fakir %20'si ile en zengin %20'si arasındaki gelir dağılımı farkı 12 katına kadar yükseldi. Krizin yol açtığı ekonomik maliyetin faturası çalışan ve üreten sınıf tarafından karşılandığı açıktır. 12 Eylül Askeri Darbesi'nden üç gün sonra Türk-İş askeri hükümete verdiği desteği, Genel Sekreter Sadık Şide'yi Sosyal Güvenlik Bakanı olarak atayarak somut bir şekilde göstermiş oldu. Fakat Türk-İş'in gerek 1982 Anayasası hazırlık sürecinde gerekse 2821 ve 2822 sayılı kanunların hazırlanma sürecinde hazırladığı raporlar ve tavsiyeler askeri iktidar tarafından dikkate alınmadı. Fakat yine de halkoylaması sürecinde "evet" propagandası yaparak askeri iktidara destek vermekten geri durmadı.

12 Eylül Askeri Darbesinden belki de en ağır kayıplar yaşayan DİSK'tir. DİSK 12 Eylül darbesi ile birlikte diğer tüm sendikalar gibi kapatıldı. 1991 yılına kadar faaliyette bulunamadı ve yöneticileri yargılandı. Fakat buna rağmen 28 Şubat sürecine destek vermesi anlaşılabilir bir durum değildir.

28 Şubat sürecinde sendikaların üstlendikleri rol onların varlık gayeleri ile taban tabana zıttı ve bu süreç işçiler için olumlu sonuçlarla neticelenmedi.

Bu 21 yıllık süreçte 17., 18., 19., 20. ve 21. Dönemler olmak üzere toplam 5 dönem milletvekili genel seçimleri yapılmıştır. Yapılan bu seçimler sonucunda parlamentoya giren sendika kökenli milletvekili sayısı 38'tir.

Tablo 4. Birinci Dönem’de (1984-2001) Parlamenteoya Giren Sendika Kökenli Milletvekilleri Sayısı

Siyasi Parti	17. Dönem	18. Dönem	19. Dönem	20. Dönem	21. Dönem	Toplam
ANAP	1	1	1	1	-	4
Halkçı Parti	8	-	-	-	-	8
SHP	-	6	3	-	-	9
Refah Parti	-	-	1	2	-	3
DSP	-	-	-	2	3	5
MHP	-	-	-	-	6	6
Fazilet Parti	-	-	-	-	2	2
DYP	-	-	-	-	1	1
Bağımsız	-	-	-	-	1	1
Toplam	9	7	5	5	13	39

Kaynak: Mahiroğlu, Adnan (2003), Türkiye’de Sendika - Siyasi Parti İlişkileri, Sosyal Siyaset Konferansları (İktisat Fakültesi), Sayı: 46, 43-87

Tablo 4’e baktığımızda, kendilerini sosyal demokrat olarak tanımlayan siyasi partilerde sendika kökenli vekil sayılarının daha fazla olduğunu görüyoruz. Fakat dönemler ilerledikçe sağ partilerde de bir yoğunluk oluştuğunu ama çok baskın bir üstünlük oluşturmadığını görüyoruz. Bu dönemde toplamda en fazla sendika kökenli vekil sayısı Sosyal Demokrat Halkçı Parti’de olduğunu görüyoruz. 17. Dönem içerisinde Halkçı Parti’nin 8 vekil sayısını da SHP’ye eklediğimizde toplamda 17 vekil ile bu dönemin en fazla sendika kökenli vekile sahip parti olduğunu görüyoruz.

28 Şubat sürecine destek veren Türk-İş’in Genel Başkanı Bayram Ali Meral’in Tablo 9’da yer alan 22. Dönem’de CHP’den milletvekili olarak parlamenteoya girmiştir ve DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak da 21. Dönem’de bağımsız olarak parlamenteoya girmiştir.

Sonuç olarak; 1980 sonrasında sendikaların siyasi partilerle olan ilişkileri “devamlı” olmaktan uzaktır. Bu bağlamda sendika siyaset ilişki modeli olarak bu dönemde, siyasi

parti ile sendikanın olan ilişkisi “bağımsız model” çerçevesinde olduğu söylenebilir. Fakat sendikalar her ne kadar bir siyasi partiden bağımsız olarak hareket ediyor olsalar da, “sendikal menfaatlerden bağımsız”, düzene ve güce bağlı şekilde hareket etmektedirler. Sendikaların üyelerinin hak ve çıkarlarını korumak için siyaseti bir araç olarak kullanması gerekirken bir amaç haline getirdiği zamanlara sık rastlanmıştır.

2.2. 2002’den Günümüze (2.Dönem) Sendika Siyaset İlişkisi

2.2.1. Ak Parti’nin Hükümet Programları ve Seçim Bildirgelerinde Çalışma Yaşamına Yaklaşımı

14 Ağustos 2001 tarihinde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) 3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimlerinde %34,28’lik bir oy almayı başararak tek başına hükümet kurabilecek milletvekili sayısına ulaştı. Kurulduğu yıldan genel seçimlerin yapılacağı tarihe kadar her siyasi parti gibi vaatlerini seçmenlerle paylaştı. Çalışma hayatını doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren hususlar bizim çalışmamızın ilgilendiği hususlardır.

Ak Parti’nin 2001 yılında “Kalkınma ve Demokratikleşme Programı” olarak isimlendirdiği bir program kitapçığı yayınladı. Bu program içerisinde çalışma hayatını ilgilendiren şu ifadeler vardı:

“Özelleştirmeyi daha rasyonel bir ekonomik yapının oluşması için önemli bir araç olarak görür.”

“Partimiz, hızlı ve toplumsal faydayı sağlayacak bir özelleştirmeye imkan hazırlayacak hukuki ve idari düzenlemeleri yapacaktır. Hızlı ve şeffaf bir özelleştirme gerçekleştirecektir.”

“Özel sağlık ve hayat sigorta şirketleri yaygınlaştıracak ve teşvik edilecektir.”

“İşgücü maliyetinin azaltıcı ve istihdamı teşvik edici yasal düzenlemeler hızla tamamlanacaktır.”

“Asgari ücret seviyesi geçim standartlarına göre yeniden gözden geçirilecek ve asgari ücretten alınan vergiler kademeli olarak azaltılacaktır.”

“Örgütlenme özgürlüğünün önü açılacak, sendikalaşma teşvik edilecek, kamu görevlilerinin grevli ve toplu sözleşmeli sendikal haklar ve özgürlüklere kavuşturulması için gereken mevzuat değişiklikleri gerçekleştirilecektir.” (Ak Parti, Kalkınma ve Demokratikleşme Programı,2001)

Sendikalaşmanın teşvik edileceği ve özellikle kamu sendikacılığının grevli ve toplu sözleşmeli olarak sendikal haklara sahip olacağına vaadi sendikalaşma açısından bir önem ifade etmektedir. Ak Parti'nin bu programı yayınladığı 2001 yılı için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın verilerine göre kamuda ve özelde çalışan toplam işçi sayısı 4.564.164 iken bu işçilerin 2.648.847 tanesi herhangi bir sendikanın üyesiydi (ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri, 2001). Bu da yaklaşık %58'lik bir sendikalaşmayı ifade eder. TÜİK ve ÇSGB'nin 2016 verilerini dikkate alarak kamu ve özelde çalışan sendikalı işçi sayısını, kamu ve özelde çalışan toplam işçi sayısına oranladığımızda sendikalaşma oranını %21 olarak hesaplıyoruz. Rakamlara baktığımızda sendikalaşma oranının 15 yılda gözle görülür bir şekilde azaldığını görmek mümkün.

Ak Parti'nin 3 Kasım milletvekili genel seçimleri öncesi yayınladığı Seçim Beyannamesi-2002 adlı kitapçıkta sendika, sendikal faaliyetler, sendika hak ve özgürlüklerden bahsetmediğini hatta “sendika” kavramının yalnızca bir yerde geçtiğini görüyoruz. Ayrıca “işçi” kavramı dört defa, “memur” kavramının veya “kamu çalışanı” kavramının hiç geçmediğini görüyoruz (Ak Parti, Seçim Beyannamesi, 2002). Çünkü 2000 yılından itibaren dünya üzerinde İnsan Kaynakları Yönetimi modeli çalışma hayatında yer bulmaya başladı. Bu modelde işçi, işverenle veya işletme yönetimi ile diyalog içerisinde ve çalışanı merkeze alan bir anlayış benimsendiği için sendikacılığı ortaya çıkaran sebeplerin büyük bir çoğunluğu ortadan kalktığı için, Ak Parti dönemi boyunca sendikacılığın zayıflaması, dünyadaki eğilimin bir sonucudur.

Ak Parti 3 Kasım 2002 seçimlerinden tek başına iktidar parti olarak başarı kazanmakla birlikte 58. Hükümeti kurma göre Abdullah Gül'e verildi. 23 Kasım 2002 yılında 58. Hükümet Programı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okundu. 58. Hükümet Programında da çalışma hayatını ilgilendiren önemli değerlendirmelere yer verildi. Bu değerlendirmeleri:

- Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KİT) piyasa mekanizmasını bozduğunu, siyasi müdahaleler sonucu ekonomik rasyonelliğini yitirdiğini, kamuya yük haline geldiğini ve bundan dolayı özelleştirmelerin kaçınılmaz olduğu,
- Özelleştirmenin temel amacının serbest piyasanın daha işler hale gelmesini sağlamak olduğu,
- KİT'lerin özelleştirilmesinde kararlı olduğu ve bu uygulamaları hızlandıracak politikaların oluşturulacağı,
- Çalışan kesimin vergi yükünün kademeli olarak hafifletileceği özetle bu şekilde sıralayabiliriz. Sendikal hak ve özgürlüklere ilişkin herhangi bir değerlendirmenin 58. Hükümet Programı'nda olmadığını görüyoruz.

59. Hükümet, Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlığında 14 Mart 2003 günü kuruldu.

58. Hükümet Programına nispeten 59. Hükümet Programı'nda çalışma hayatını ilgilendiren daha fazla konuya yer verildiğini görüyoruz. 59. Hükümet Programı'nda da özelleştirmeye yer verildiğini ve KİT'lerin özelleştirilmesi gerektiği vurgusu devam etmektedir.

“Ekonomik ve Sosyal Konsey” in ulusal düzeyde daha işler hale getirilmesi ve sivil toplum kuruluşlarının siyaset ve kamu yöneticileri ile daha sık bir araya gelebileceği oluşumların yaygınlaştırılacağı programda ifade edilmektedir. Ayrıca çalışma hayatı ile ilgili mevzuatın ulusal ve uluslararası gelişmeler doğrultusunda yeniden ele alınacağı ifade edilmektedir. Sosyal devlet anlayışı içerisinde dezavantajlı gruplara yönelik politikaların uygulanacağı programda yer almaktadır.

Ayrıca işsizlikle mücadele kapsamında birtakım istihdam stratejilerine 59. Hükümet Programı'nda yer verildiğini görüyoruz. Sosyal güvenlik ve sağlık sistemi üzerinde köklü bir değişiklik yapılacağını da yine program içerisinde görüyoruz.

22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimleri için Ak Parti'nin yayınladığı seçim bildirgesinde özellikle esnek çalışma biçimlerinin ön planda olması dikkat çekiciydi.

Bildirgenin bizi ilgilendiren bazı bölümlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

- “Özelleştirme sadece devlet yükünü hafifleten bir uygulama değil aynı zamanda istihdamı ve verimliliği artırmasını sağlayacak önemli bir politika aracıdır.

- Performansa dayalı ücret sistemine geçilecektir. Kapsamlı bir personel reformunu hayata geçireceğiz.
- 4857 sayılı İş Kanunu çıkararak esnek çalışma biçimlerini getirdik ve diğer taraftan da iş güvenliğini sağladık
- Sendikaların toplu iş sözleşmelerine katılımları konusunda yürütmekte olduğumuz çalışmaları ILO ve AB normlarını dikkate alarak sonuçlandıracağız.
- Esneklik ve güvenceyi bir arada gerçekleştiren modelleri esas alarak, yeni istihdam biçimlerini yaygınlaştıracacağız.
- Esneklik ve güvence uygulamalarını bir arada ele alarak, işçi-işverenler açısından çekici kılınması için gerekli uyumlaştırma çalışmaları yapılacaktır.
- Esnek istihdam biçimleri artırılabilecek, esneklik-güvence ilişkisi korunacaktır.
- Özel istihdam büroları vasıtasıyla geçici istihdam sistemi, ülkemizde de yasal değişikliğe gidilerek devletin denetimi alt-tında uygulanması sağlanacaktır.”
(Ak Parti, 22 Temmuz, 2007)

22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinden de Ak Parti %46,58 oyla tek başına iktidar olarak çıktı. Böylelikle 60. Hükümet Recep Tayyip Erdoğan Başbakanlığında kuruldu. 60. Hükümet Programı içerisinde sendikal hak ve özgürlüklerden ziyade esneklik üzerine vurgu yapıldı. Program’da yer verilen ifadelerle göre, esnek istihdam biçimleri arttırılacak ve esneklik-güvence ilişkisi korunacaktır. Çalışma hayatı ile ilgili bürokratik formalitelerin azaltılacağı ve basitleştirileceği yer alırken işverenlerin işçi çalıştırmalarını özendirerek zorunlu istihdam uygulamalarından söz ediliyordu. İstihdam üzerindeki yüklerin hafifletilmesi için İş Kanunu’nda açılması zorunlu olarak belirtilen birimlerin açılmasını kolaylaştırıcı düzenlemelerin de getirileceği Ak Parti’nin 60. Hükümet Programı’nda yer alıyordu. Çalışma hayatı ile ilgili bu hususlara yer verilen Program’da sendikal hak ve özgürlükler ile ilgili herhangi bir söylem yoktu. Fakat Ak Parti 2011 milletvekili genel seçimlerinde oy oranını yine arttırmayı başaracaktı.

Ak Parti 2011 milletvekili genel seçimleri öncesinde bir seçim bildirgesi yayınladı. Bildirge ’de 2010’da yapılan Anayasa Halkoylaması’na yapılan değişikliklerden bahsediliyordu ve çalışma hayatı ile ilgili önemli ifadelerle yer veriliyordu. Bildirge ‘de şu cümleler yer alıyordu:

“Ak Parti iktidarı, Cumhuriyetimizin 100. yılına kadar evrensel standartlarda ve uluslararası taahhütlerine uygun, kaliteli ve güvenceli bir çalışma hayatını tam olarak tesis edecektir.

Yapılacak yeni düzenlemeler sayesinde örgütlenme önündeki engeller kaldırılarak, sendikal örgütlenme oranları ile toplu sözleşmeden yararlanma oranları AB ortalaması düzeyine çıkarılacaktır. Onaylanan ILO sözleşmeleri bakımından AB ortalaması düzeyine çıkılacaktır... Sendikal örgütlenme ve toplu iş sözleşmesi sistemi ile grev ve lokavt haklarının AB standartlarına ve ILO normlarına uygun bir şekilde düzenlenmesi amacıyla 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nun değiştirilmesi için sosyal taraflarla birlikte devam eden çalışmalarımız tamamlanacak ve yasalaştırılacaktır... Anayasa değişikliği ile kamu görevlilerine verilen toplu sözleşme hakkının kullanılabilmesi için 4688 sayılı Kanun'da gerekli yasal düzenlemeleri yapacağız. İstihdamın artırılması ve kayıt dışılığın azaltılması amacıyla, güvenceli esneklik yaklaşımı çerçevesinde esnek çalışma modellerini teşvik edecek ve yaygınlaştıracacağız. Bu kapsamda sosyal diyalog kanallarını etkili olarak işletecek ve gerekli yasal düzenlemeleri hayata geçireceğiz. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma şartlarının iyileştirilmesine yönelik başlattığımız hazırlıkları sonuçlandıracağız. Böylece bu işçilerimizin daha güvenli seyahat etmelerini, çocuklarının eğitime devamını, daha iyi barınma, sağlık ve sosyal güvenlik şartlarına kavuşmalarını sağlayacağız.” (Ak Parti, Türkiye Hazır Hedef 2023, 2011 Seçim Beyannamesi,2011)

Esneklik ve çalışma hayatını düzenleyen mevzuatlara 2011 Seçim Bildirgesi'nde daha fazla yer verildiğini görüyoruz. Ayrıca 2007 seçim bildirgesinde ILO ve AB standartlarından bahsetmeye başlayan Ak Parti 2011 seçim bildirgesinde bu tutumunu devam ettirmeye devam etti. Çalışma hayatını ilgilendiren ulusal mevzuatı uluslararası organizasyonların standartları ile uyumlaştıracığını sık sık ifade eden Ak Parti kendi döneminde çıkardığı kanunlarla bu söylemini destekledi.

2011 seçimlerinden %49,83 oranında oy alarak yeniden tek başına iktidar olmayı başardı. 61. Hükümet kuruldu ve Hükümet Programı okundu. Program'da çalışma hayatı ile ilgili 2011 Seçim Beyannamesi'nden farklı çok fazla bir şey yoktu. 2023 hedefi tekrardan vurgulandı. Memurlara verilen toplu sözleşme hakkının kullanılabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağı tekrardan söylendi. Dünya'da gerçekleşen gelişmelerin ve eğilimlerin neticesinde, AB standartları ve ILO normlarına uygun bir çalışma hayatının geliştirilmesinin hedeflendiği bir kez daha vurgulandı.

2014 tarihinde Cumhurbaşkanı direk millet tarafından seçildi. Yapılan seçim sonucu Ak Parti Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Cumhurbaşkanı seçildi. Böylelikle 62. Hükümet'i kurma görevi Ahmet Davutoğlu'na Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından verilmiştir. 62. Hükümet kurulduktan sonra okunan hükümet programı içerisinde daha önceden yapılmış düzenlemelere ve uygulamalara atıfta bulunulduğunu görmekteyiz. Programda çalışma hayatını ilgilendiren ifadeleri şu şekilde özetleyebiliriz:

- AB standartları ve ILO normlarına uygun bir çalışma hayatı
- Kaliteli, esnek ve güvenceli bir çalışma hayatı
- Kadın istihdamını arttırmaya yönelik uygulamaların artarak devam edeceği
- Sigorta primleri ile ilgili devlet katkısı
- Alt işveren işçilerinin sendikalaşma, toplu sözleşmelerden yararlanma, yıllık izin, maaş güvencesi, kıdem tazminatı ve çalışma sürelerine ilişkin sorunlarını gideren düzenlemelerin hayata geçirilmesi.

62. Hükümet Ahmet Davutoğlu Başbakanlığınca 28 Ağustos 2014 tarihinde kuruldu ve 28 Ağustos 2015 tarihine kadar bir yıllık bir süreyle çalışmalarını gerçekleştirdi.

7 Haziran 2015 seçimleri öncesinde seçim bildirgesi yayınlayan Ak Parti bu bildirisinde “neler yaptık” ve “neler yapacağız” başlıklarıyla çalışma hayatına ilişkin değerlendirmelere yer verdi. Bu değerlendirmelere göre insanı merkeze alan bir zihniyet çerçevesinde çalışma hayatına reformlar yapmaya devam edileceği bildirmede ifade edildi. Bildirge’ de yer alan önemli ifadeleri şu cümlelerle özetleyebiliriz:

- Kayıt dışılığın azaltılmasına ilişkin çalışma hayatındaki katılıklar azaltılıp rekabet gücünün arttırılacağına yer verildi.
- Kıdem tazminatı ile ilgili sosyal taraflarla yapılacak görüşme neticesinde bir durum tespiti yapıp mevzuatta iyileştirilmelere gidileceği ifade edildi.
- “Mesleki Eğitim” ve “Ulusal Meslek Standartları” kavramlarına yer verilerek bununla ilgili çalışmalara başlanılacağı ve en geç 5 yıl içerisinde bir güncellemenin yapılacağı vaadi yer aldı.
- İş Sağlığı ve Güvenliği Eylem Planı'nı hayata geçirilerek AB ve ILO standartlarına göre oluşturulan İş Sağlığı ve Güvenliği mevzuatının etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayacaklarının teminatını verildi.

- Genç ve kadın istihdamını arttırıcı kısmi zamanlı çalışma, staj, prim desteği gibi araçlarla yeni iş ortamlarının oluşturulacağı ifade edildi.

Bildirge’de çalışma hayatı ile ilgili bu ifadeler yer alırken seçim sonuçlarına göre hiçbir siyasi parti meclis yeterli milletvekili sayısına ulaşamadı ve tek başına iktidar olarak seçimi kazanan olmadı. Ak Parti %40,9 oy oranı ile birinci parti oldu fakat 258 milletvekili ile tek başına iktidar parti olamadı. Hükümetin kurulabilmesi için bir koalisyon yapılması gerekiyordu. Ak Parti Genel Başkanı Ahmet Davutoğlu muhtemel koalisyon hükümeti için Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi’ni ziyaret etti. Bu ziyaretlerden de herhangi bir sonuç alınamayınca Cumhurbaşkanı Erdoğan erken seçim kararı aldı ve 1 Kasım 2015 tarihinde tekrardan bir seçim yapıldı. Bu süre zarfında Ahmet Davutoğlu önderliğinde 63. Hükümet kuruldu. Bu hükümet 1 Kasım seçimlerine kadar kurulmuş seçim hükümeti olarak siyasi tarihe geçmiş oldu.

1 Kasım erken seçimlerinde Ak Parti %49,50 oy oranıyla tek başına iktidar olma başarısını gösterdi. Böylelikle Ahmet Davutoğlu’na 64. Hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından verilmiştir. Çalışma hayatı ile ilgili 64. Hükümet programında 62. Hükümet programından farklı olduğu söylenemez. Asgari ücretin, muhtarların maaşlarının, polislerin ve uzman erbaşların ek göstergelerinin yükseltilmesi ile ilgili ifadelerin var olduğunu görüyoruz. Bunun dışında 51 ilde uygulanan %6 oranındaki İşveren Sigorta Primi indiriminde esas alınan 10 işçi çalıştırma zorunluluğunun kaldırılacağı bu programda ifade edildi.

22 Mayıs 2016 tarihinde Başbakan Ahmet Davutoğlu 64. Hükümet’in istifasını Cumhurbaşkanı Erdoğan’a sundu. Erdoğan’ın istifayı kabul etmesinin ardından 64. Hükümet son bulmuş oldu. Cumhurbaşkanı Erdoğan 65. Hükümeti kurma görevini Binali Yıldırım’a verdi ve 26 Mayıs 2016 tarihinde Binali Yıldırım Başbakanlığında 65. Hükümet kurulmuş oldu. 65. Hükümet programında çalışma hayatı ile ilgili yeni herhangi bir ifadenin olmadığını 64. Hükümet programındaki ifadelerin ve vurgularını devam ettiğini görüyoruz.

Sonuç olarak kısaca değerlendirecek olursa Ak Parti seçim beyannameleri ve hükümet programlarındaki söylemlerine göre verimlilik, esneklik, güvenceli esneklik ve esnek çalışma biçimlerine yer verildiğini, AB ve ILO standartlarına uyum noktasında bir gayret içerisinde olduğunu görmek mümkün. Bunun yanında sendikalaşmayı teşvik, sendikal

faaliyetler ve sendikacılık ile ilgili söylemlere çok fazla yer vermediğini, esnek çalışma biçimlerinin de yaygınlaştırılması sonucu sendikalaşmanın olumsuz yönde bir seyir halinde olduğunu görmek mümkün.

2.2.2. 4857 ve 6356 Sayılı Kanunlara Genel Bir Bakış

Ak Parti hükümetinin çalışma hayatı ile ilgili yaptığı yasal düzenlemeler çalışma hayatında ciddi değişikliklere sebebiyet vermiştir. Bu başlık altında yapılan önemli değişikliklere kısa bir şekilde yer vereceğiz.

Türk İş Hukuku'nu üç döneme ayıracak olursak ilk dönemi 1936 yılında yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Yasası ile başlatmak mümkün olacaktır. 1936 yılı 3008 sayılı İş Yasası çalışma hayatının temel kavramlarını yerleştirmiştir. 1971 yılı 1475 sayılı İş Yasası, sanayi devriminin getirdiği standart çalışma ilişkilerini içerisinde barındıran düzenlemelerle döneminin çalışma ilişkileri ruhunu yasal mevzuata oturtabilmiştir. Yasaların eksiklikleri zaman geçtikçe ve sorunlar ortaya çıktıkça anlaşılmış, bu anlamda revize etme ihtiyacı hasıl olmuştur. 2003 yılında kabul edilen 4857 sayılı İş Kanunu bilgi toplumunun esnek çalışma ilişkilerini çalışma hayatına entegre etmek amacıyla esnek çalışma biçimlerini yasal bir zemine oturtabilmiştir. Böylelikle Ak Parti hükümetinin çalışma hayatı ile ilgili küresel değerler ile uyumlu olmanın bir gayreti içerisinde olduğunu söyleyebiliriz.

4857 sayılı yeni yasada bazı tanımlar değişikliğe uğramıştır. İşveren tanımına “tüzel kişiliği olmayan kurum ve kuruluşlar” ifadesi dahil edilerek kavram genişletilmiştir. İşçi kavramı için “bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişiye işçi denir” tanımı yapılarak “gerçek kişi olma” koşulu yeterli görülmüştür.

İşyeri tanımında da değişiklik yapılmıştır. Yeni yasa 1475 sayılı yasada yer alan “işin niteliği ve yürütümü bakımından işyerine bağlı bulunan yerler” ifadesini çıkarmış, bunu yerine “işveren tarafından mal ve hizmet üretmek amacıyla maddi olan veya olmayan unsurları ile işçinin birlikte örgütlendiği birime işyeri denir” ifadesine yer vermiştir.

Asıl işveren-Alt işveren ilişkisi de yeni yasada köklü bir değişikliğe uğramıştır. Yeni yasaya göre,

“Bir işverenden, işyerinde yürüttüğü mal veya hizmet üretimine ilişkin yardımcı işlerinde veya asıl işin bir bölümünde işletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işlerde iş alan ve bu iş için görevlendirdiği işçilerini sadece bu işyerinde aldığı işte çalıştıran diğer işveren ile iş aldığı işveren arasında kurulan ilişkiye asıl işveren-alt işveren ilişkisi denir. Bu ilişkide asıl işveren, alt işverenin işçilerine karşı o işyeri ile ilgili olarak bu Kanundan, iş sözleşmesinden veya alt işverenin taraf olduğu toplu iş sözleşmesinden doğan yükümlülüklerinden alt işveren ile birlikte sorumludur.

Asıl işverenin işçilerinin alt işveren tarafından işe alınarak çalıştırılmaya devam ettirilmesi suretiyle hakları kısıtlanamaz veya daha önce o işyerinde çalıştırılan kimse ile alt işveren ilişkisi kurulamaz. Aksi halde ve genel olarak asıl işveren alt işveren ilişkisinin muvazaalı işleme dayandığı kabul edilerek alt işverenin işçileri başlangıçtan itibaren asıl işverenin işçisi sayılarak işlem görürler. İşletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işler dışında asıl iş bölünerek alt işverenlere verilemez.” (md 2/6-7)

Geçici iş ilişkisini içeren 7. madde de yeni yasanın önemli maddelerinden. Yasa, temelde holding bünyesinde geçici olmak koşuluyla hizmet akdini devretmeksizin işçinin devrini öngörmektedir. Yasaya göre işveren işçinin yazılı rızasını almak ile mükelleftir. Geçici iş ilişkisi altı aydan fazla olamaz ve en çok iki defa yenilenebilir.

Hizmet akdi tanımı ve türleriyle ilgili de önemli değişikliklere 4857 sayılı yeni yasada yer verilmiştir. 1475 sayılı yasada hizmet akdinin tanımı yapılmamıştı. Borçlar Kanunu’nda ki hizmet akdi tanımı kullanılıyordu. Yeni yasa Borçlar Kanunu’nda ki hizmet akdi tanımına kendi içerisinde yer vermiştir.

Denem süresi ile ilgili de bir değişikliğe gidildi. 1475 sayılı yasada deneme süresi hizmet akdi ile en fazla bir aya kadar uzatılabilme imkânı varken, yeni yasada bu imkân iki aya çıkartıldı. Aynı şekilde deneme süresi toplu iş sözleşmeleri ile en fazla üç aya kadar uzatma imkânı varken, yeni yasa ile bu imkân dört aya kadar çıkartıldı.

Yeni yasa 1475 sayılı yasadaki farklı olarak belirli iş sözleşmesine yer vermiştir ve ayrıntılı bir şekilde ifade etmiştir. Yasaya göre “belirli süreli işlerde veya belli bir işin tamamlanması veya belirli bir olgunun ortaya çıkması gibi objektif koşullara bağlı olarak işveren ile işçi arasında yazılı şekilde yapılan iş sözleşmesi süreli iş sözleşmesidir.”

Kısmi süreli çalışma Türk İş Hukuku'nda ilk kez olarak 4857 sayılı İş Kanunu'nda tanımlanmıştır. Yasaya göre, "işçinin normal haftalık çalışma süresinin, tam süreli iş sözleşmesi ile çalışan emsal işçiye göre önemli ölçüde daha az belirlenmesi durumunda sözleşme kısmi süreli iş sözleşmesidir."

Çağrı üzerine çalışma şekli de ilk defa olarak 4857 sayılı yeni İş Kanunu'nda kendisine yer bulmuştur. Yasaya göre, " yazılı sözleşme il işçinin yapmayı üstlendiği işle ilgili olarak kendine ihtiyaç duyulması halinde iş görme ediminin yerine getirileceğinin kararlaştırıldığı iş ilişkisi..." olarak kısmi süreli bir iş sözleşmesi kabul edilmiştir. Bununla birlikte şayet taraflar haftalık, aylık veya yıllık herhangi bir çalışma saati üzerine anlaşmamışlar ise, haftalık yirmi saat olarak kararlaştırıldığı var sayılır.

7 Kasım 2012 tarihinde 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu Resmî Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bu tarihten önce 1983'te yürürlüğe giren ve 2012'ye kadar yürürlükte olan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nu tek bir kanun çerçevesinde yeniden düzenlendi.

Sendikal alanda yıllarca yaşanan sıkıntılardan dolayı yeni yasal düzenleme yapmak zorunlu hale gelmiştir. Küresel rekabetin ve işsizliğin artmasına karşın sendikalar sürekli güç kaybetme eğilimine girmişlerdir. Bu anlamda sendikalaşmanın teşvik edilmesi ve güçlendirilmesi gerekli bir hal almıştır.

2821 ve 2822 sayılı kanunlar 1980 döneminin baskıcı ve kısıtlayıcı düzenlemelerinin değiştirilmesi ve özellikle Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 87 numaralı Sendika Özgürlüğü ve Sendikalaşma Hakkının Korunması ve 98 numaralı Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı sözleşmelerine uyum sağlanması açısından 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu önem arz etmektedir.

2821 sayılı eski yasada sendikaların işkolu esasına göre kurulacağı doğrudan ifade ediliyordu. Yeni yasada da işkolu esas alınmakla birlikte bunu biraz dolaylı bir şekilde ifade etmiştir. 2821 sayılı yasada "işçi ve işveren kuruluşları işkolu esasına göre ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile bu işkolundaki işyerlerinde çalışan işçiler tarafından kurulur" şeklinde ifade edilirken, 6356 sayılı yeni yasada "sendikalar kuruldukları işkolunda faaliyette bulunur" demekle yetinilmiştir.

İşkolu barajı %10'dan %3'e, işletme barajı %50'den %40'a düşürüldü. Ayrıca 28 işkolu sayılırken eski kanunda bu yasa işkolu sayısı 20'ye indirildi.

6356 sayılı yeni kanunda kurucular için “fiil ehliyetine sahip gerçek ve tüzel kişiler” ifadesine yer verilmiştir. Eski yasa bulunan “Türk vatandaşı olma, Türkçe okur-yazar olma ve sendikanın kurulacağı işkolunda fiilen çalışır olma” koşulları böylelikle kaldırılmıştır. Ayrıca kuruluş için gerekli şilemler daha da sadeleştirilmiştir.

Sendikaya üye olmakla ilgili birtakım değişiklikler yapılmıştır. Öncelikle sendikaya üye olma yaşı on altıdan on beşe indirilmiştir. Ayrıca 6356 sayılı yasanın 17.maddesinin 3.fırcası gereğince birden fazla sendikaya üye olma yolu da açılmıştır. Yasaya göre, “aynı işkolunda ve aynı zamanda farklı işverenlere ait işyerlerinde çalışan işçiler birden fazla sendikaya üye olabilirler.”

Yeni yasa ile birlikte sendikaya üye olmak için aranan noter koşulu kaldırıldı. Bunun yerine artık isteyen e-Devlet kapısı üzerinden sendikaya üye olabilir veya sendika üyeliğinden çıkabilir.

İşyeri sendika temsilcilerinin güvencesi de eski yasa olduğu gibi olumlu yaklaşımlar benimsenmiştir. Aynı şekilde sendika yöneticilerini de koruyan olumlu yaklaşımlar benimsenmiştir.

Yeni yasa sendikaların hangi faaliyetlerde bulunabileceklerini maddeler halinde sıralamak yerine bu hususu sendikaların kendi tüzüklerine bırakmayı tercih etmiştir. Burada serbestçe faaliyette bulunma ilkesi benimsenerek yasakların azaltılması amaçlanmıştır (Dereli, 2013).

Yasa, sendikaların siyasi partilerin ad, amblem, rumuz ve işaretlerinin kullanmayı ve ticaretle uğraşmalarını yasaklamıştır. Bunun yanı sıra sendika özgürlüğü ve bağımsızlığı ilkesinin korunabilmesi adına sendikaların siyasi partilerden ve kamu kurum ve kuruluşlarından, işveren kuruluşlarının işçi kuruluşlarından, işçi kuruluşlarının da işveren kuruluşlarından mali yardım ve bağış almaları yasaklanmıştır.

6356 sayılı yasa ile “çerçeve sözleşme” kavramı kendisine yer bulmuştur. İlk defa bu kanun içerisinde adı anılan sözleşme kanunda “çerçeve sözleşme, sözleşmenin tarafı olan işçi ve işveren sendikasının üyeleri hakkında uygulanır ve mesleki eğitim, iş sağlığı ve

güvenliği, sosyal sorumluluk ve istihdam politikalarına ilişkin düzenlemeleri içerebilir” şeklinde ifade edilmiştir. Sözleşme en az 1 yıl ve en çok 3 yıl süreli olarak imzalanabilir. Ayrıca kanun metninde tarafların Ekonomik ve Sosyal Konseyde temsil edilen işçi ve işveren konfederasyonlarına üye sendikalarca yapılacağı hükmüne yer verilmemiştir. Türk endüstriyel ilişkiler sisteminin gönüllülük esnasından çok yasal kurallara dayanması göz önünde bulundurulacak olursak, çerçeve sözleşmenin yaygın bir uygulama alan bulabilmesi güç görünmektedir (Dereli, 2013).

Çerçeve sözleşme kavramı ile birlikte “grup toplu sözleşme” ifadesi de ilk defa 6356 sayılı yasada yer almaktadır. İşveren sendikası ile işçi sendikası arasında aynı işkolunda kurulu birden çok işverene ait işyeri ve işletmeleri kapsamak üzere grup toplu iş sözleşmesinin yapılabileceği hükmüne yasada yer verilmektedir. Taraflar grup toplu iş sözleşmesi yapma hususunda anlaşmaları tarihten itibaren tek toplu iş sözleşmesi yapılmasına dair süreç başlamış olur. Bu anlamda, çıkacak olan uyuşmazlıklarda tek arabulucu atanacak, tek grev ve lokavt kararı alınacaktır (Dereli, 2013).

Grev yasağının kapsamı 2822 sayılı kanuna nispeten daraltıldı. Yeni yasaya göre “noter hizmetleri, aşı ve serum imal eden işyerleri, hastane dışındaki klinik, sanatoryum, prevantoryum, dispanser ve eczane gibi sağlıkla ilgili işyerlerinde, eğitim ve öğretim kurumlarında, çocuk bakım yerleri, havacılık işleri ile huzur evlerinde” grev ve lokavt yasağı kaldırıldı.

2.2.3. Sendikal Eylemler

Emeğin Küresel Eylem Günü Mitingi

Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) tarafından 9 Kasım “Küreselleşmenin Tahribatına Karşı Emeğin Küresel Eylem Günü” ilan edilmesiyle birlikte aynı gün Türkiye’de de çeşitli eylemler gerçekleştirildi. Emeğin Küresel Eylem Günü Mitingi’ne Türk-İş, Hak-İş, DİSK, KESK gibi Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu üyesi sendikalar aktif olarak destek verdiler. Bu anlamda 9 Kasım 2001 günü Ankara Sıhhiye meydanında yaklaşık 30.000 işçi ve memurun katıldığı “İşsizliğe, yoksulluğa, yolsuzluğa ve savaşa karşı; küresel eşitlik, adalet ve barış için” yapılan miting birçok şehirde de yerel eylemlerle destek gördü (Türk-İş, 2003; Disk, 2004).

Katılımcılar miting alanını doldurduktan sonra dönemin Türk-İş Başkanı Bayram Meral, Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Disk Genel Başkanı Süleyman Çelebi ve Kesk Genel Başkanı Sami Evren birer konuşma yaptılar. Basına yansıyan konuşmalarında Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral, kapatılması gündemde olan Köy Hizmetleri'nin kapatılamayacağına değinerek genel grev mesajı verdi. Ayrıca IMF ile olan ilişkileri de eleştirdi. Daha sonra Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu bir konuşma gerçekleştirdi. Konuşmasında “Sayın Başbakan ‘Hükümete komplo kuruyorlar’ diyor. Oysa komplo değil, ‘Ya bizi anlayın, duyun, ya da çekin gidin’ diyoruz.” diyerek dönemin Başbakan’ına çağrı da bulundu (www.hurriyet.com.tr/ankarada-eylem-gunu-38279251, e.t 24.05.2017).

Miting günü kitlesel basın açıklamasına o dönemin CHP Genel Başkan Yardımcısı Cevdet Selvi, CHP Genel Sekreter Yardımcısı Algan Hacaloğlu, Merkez Yürütme Kurulu üyeleri İzzet Çetin ve Yılmaz Ateş, ÖDP Genel Başkanı Ufuk Uras, Emep Genel Başkanı Levent Tüzül de katıldı.

“Hükümet Tasarımı Geri Çek” Mitingi

Dönemin hükümeti tarafından hazırlanan “Yerel Yönetim Temel Yasa Tasarısı” na karşı 6 Mart 2004’te Ankara Sıhhiye meydanında DİSK’in öncülüğünde bir miting gerçekleştirildi. KESK ve Türk-İş de miting alanında üyeleriyle birlikte hazır bulundular. Mitingde il konuşmayı dönemin KESK Genel Başkanı Sami Evren gerçekleştirdi. Evren, tasarının bir aldatmacadan ibaret olduğunu ifade etti ve bu tasarının kabul edilmesinin ardından yapılacak değişikliklerle binlerce emekçinin işsiz kalacağını söylemiştir (Mahiroğulları, 2013).

DİSK, kamu reformu adı altında “sosyal devletin tasfiye edileceğini ve emekçilerin kazanımlarının yok edileceğini” genel kurul kararınca ifade etmiştir (Disk, 2004).

Türk-İş de 4 Nisan 2003 günü yapmış olduğu Başkanlar Kurulu toplantısında tasarının temelden değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Tasarının üniter devlet yapısını ve merkezi idareyi ciddi biçimde zayıflattığını ve sosyal devlete yönelik ciddi bir darbe indirme olduğunu ifade etmiştir.

Nitekim dönemin Cumhurbaşkanı da üniter yapı bozulur kaygısıyla tasarıyı veto etmiştir.

Emek ve Demokrasi Mitingi

Amerika Birleşik Devleti'nde 2008 yılının sonlarına doğru ortaya çıkan ekonomik kriz, Türkiye'de de birtakım önlemlerin alınmasına neden oldu. Ekonomik kriz sebebiyle istihdam daralması ve nihayetinde işsizlik artınca Türk-İş, DİSK ve KESK İstanbul Kadıköy meydanında, işçilerin hak ve çıkarlarını korumak amacıyla "Ekonomik Krizin Bedelini Ödemeyeceğiz. Emek ve Demokrasi Mitingi" gerçekleştirdiler.

Mitingde katılımcılara seslenen dönemin DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, sözün artık bittiğini bundan sonra eylem vakti olduğunu ifade etmiştir. Krizin sebebini finans kuruluşları olduğunun bundan dolayı bu krizin olumsuz sonuçlarının finans kuruluşlarının çekmesi gerektiğini, krizin faturasının işçilerin ödememesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca dönemin hükümetine de çağrıda bulunan Çelebi, hükümetin politikalarının artık çürüdüğünü ve giydirilmeye çalışılan deli gömleklerini atma zamanı geldiğini ifade etti ve şu şekilde devam etti, "bize düşen şeyde, bedel ödemek değil, sebep olanlara bedel ödetmektir."

Daha sonra dönemin KESK Genel Başkanı Sami Evren miting alanını dolduranlara hitap etti. Ak Parti hükümetinin kriz karşısında sermayeden yana tavır sergilediğini ifade eden Evren, Ak Parti'nin faşizan ve şovenist bir yolda ilerlediğini ifade etti (www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=64652&tipi=2&sube=0, e.t 26.05.2017).

Tekel İşçilerin Eylemi

Özelleştirme, Ak Parti'nin hükümet programlarında yer verdiği ve yoğun olarak başvurduğu bir uygulamadır. Tekel de bu uygulamanın bir sonucu olarak özelleştirilmiş ve istihdam edilen işçiler daimi kadrodan 4-C olarak adlandırılan sözleşmeli kadroya geçirilmek istenmiştir. Tekel işçileri bu öneriyi kabul etmeyerek öneriye karşı mücadele etmişlerdir. Tekel işçileri gelenekselin dışında açlık grevi, geceyi çadırlarda geçirmek gibi mücadele yöntemlerine başvurmuşlardır. Burada tek el işçilerinin özelleştirmeye karşı bir tutumdan daha ziyade daimî kadrodan 4-C olan sözleşmeli personel statüsüne geçmeye karşı bir mücadele verdiğini söyleyebiliriz.

Çeşitli illerde çalışan tek el işçileri 15 Aralık 2009 günü Ankara'da toplanarak haklarını arama mücadelesine girişmiştir. Tek Gıda-İş ve Türk-İş yetkilileri, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bazı bakanlarla görüşmüşler fakat somut bir sonuç alamayınca Türk-İş

Başkanlar Kurulu; “25 Aralık günü bir saat işe geç gidilmesi, akşam iş çıkışlarında Ak Parti il binaları önünde kitlesel basın toplantıları düzenlemesi”ni öngören eylem kararı almıştır (Mahiroğulları, 2013). Fakat şunu söylemek gerekir ki daimi kadrodan sözleşmeli kadroya geçişten etkilenen tekel işçisi sayısı 8000 kadardı fakat Ankara eylemine katılan işçi sayısı en iyi tahminle 1500 kadardı (Koç, 2012).

Türk-İş’in öncülüğünde 17 Ocak 2010 günü Ankara Sıhhiye’de geniş katılımlı “Ekmek, Barış, Özgürlük için Demokrasi ve Haklar Mitingi” düzenlenmiştir. Türk-İş’in yanında eylemlere destek vermek için Hak-İş, DİSK, Kamu-Sen, Memur-Sen ve KESK 4 Şubat 2009 günü tüm Türkiye’de bir gün süreyle iş bırakarak Tekel eylemine destek vermiştir (Mahiroğulları, 2013).

Tekel işçileri yapılan bu eylemlerden somut bir netice alamayınca 19 Ocak 2010 günü Türk-İş Genel Merkez binası önünde açlık grevine başlamış ve 17 Şubat’a kadar açlık grevi eylemini sürdürmüştür. 17 Şubat günü Tek Gıda-İş Danıştay’a 4-C ile ilgili müracaat süresinin uzatılması ve iptali için dava açmıştır. Danıştay müracaat süresine ilişkin yürütmeyi durdurma kararı alması üzerine 1 Mart 2010 günü Tekel işçileri eyleme son vermiştir (turk-is.org.tr, e.t 01.06.2017).

Türk-İş’e bağlı Türkiye Tütün, Müskirat, Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası (Tekgıda-İş) Başkanın “biz gerekirse hükümet deviririz” sözleri hükümet tarafından sert bir dille karşılık bulmuş ve dönemin Başbakanı yaptığı bir konuşmasında Tekgıda-İş sendikası başkanına yönelik, “Şimdi bu ifadeye ne denir? Bu mantıkta olan bir sendikacının bu ülkenin istikbalini, aydınlık yarınlarını düşünme diye bir derdi olabilir mi? Bunlarla siz nasıl masaya oturursunuz?” ifadelerini kullanmıştır (Man, 2012).

Dönemin Çalışma Bakanı Ömer Dinçer sendikaların Tekel işçilerini kışkırttığını ve bunun sebebinin de üye aidatı alamayacaklarının olduğunu ifade eden açıklamalar yapmıştır (Evrensel, 2010). Hükümet tekel işçilerin kışkırtıldığını ve sendikaların işçilerin menfaatlerinden daha çok kendi menfaatlerini düşündüğünü ifade eden açıklamalar yapmaya devam etmiş.

Başbakan 4-C uygulamasının kendi başlarına ortaya çıkardıkları bir şey olmadığını ve hatta sendikaların bir önerisi olduğunu ifade etmiş bu konu da şunları söylemiş, “Bu işi siz istediniz. 4/C’yi biz icat etmedik. 4/C, Türkiye’deki sendikaların bize önerisidir....

Ben Tekel işçisi kardeşlerime hitap ediyorum; biz hiçbir zaman sizlere zulmetmedik, zulmetmeyiz. Gidin 4/C'ye müracaatlarınızı süratle yapın, oyuna gelmeyin.” (Ak Parti, 2010). Başbakan sendikaların niyetlerinin iyi olmadığını ifade ederek Tekel işçilerinin oyuna gelmemesini ifade ediyor. Dönemin Devlet Bakanlarından Hayati Yazıcı Ak Parti Sarıyer İlçe Başkanlığının yeni hizmet binası açılışında bir konuşma yaptı. Gündeminde Tekel'in özelleştirilmesi ve Tekel işçilerinin eylemi de vardı. Yazıcı 4/C önerisinin sendikalardan geldiğini ifade etti. Yazıcı konuşmasında özelleştirme sonrası süreçten şu şekilde bahsetmiştir:

“Tekel'in özelleştirilmesi sonucu açığa kalmış işçilerin bir kısmını Tütün Yaprak Fabrikalarında çalıştırmaya devam ettik. 2008 başında bu fabrikalar kapatılacağı zaman, sendika yöneticileri Başbakanımızı ziyaret etti. 'Burada çalışanlar da ne olur 4C statüsünde istihdam edilsin. Ama iki yıl daha çalışsınlar' dediler. 'Peki' dedik. Ve o gün geldi. Tütün yaprak fabrikaları kapatıldı. Sendikacılar geldi '4C statüsündeki şartları biraz daha iyileştirin, ücretlerimizi biraz daha artırın' dediler. Bunun üzerinde çalıştık. Çalışmalara başladığımız dönemde, araya provokatörler girdi. İşe şeytan karıştı. PKK'lısı da dahil, bu işe fitne sokmaya başladı. Ve arkadaşlar eyleme başladılar. En son Başbakanımızın görevlendirmesiyle, yeni bir çalışma yaptık. İlkokul mezunu, lise, fakülte mezunu olarak kategorileri ayrılan işçilerin aylıklarına ortalama 100 TL zam yaptık. 10 ay olan çalışma sürelerini 11 aya, yılda 10 gün olan izin haklarını 22 güne çıkarttık. 'Emekli olurken tazminatı ödensin' dedik. Elinizi vicdanınıza koyun. 'Biz çok iyi verdik, çok para verdik' demiyoruz. Ama sağladığımız imkanlar Türkiye şartlarında iyi. Eyleme devam ediliyor. Üzülüyoruz. İnşallah kötü bir şey olmaz. Olursa, onun sorumlusu sendika yöneticileridir, onları provoke eden bazı siyasi aktörlerdir” (Man, 2012)

Demeçte hükümetin sendikaların isteklerini yerine getirmeye çalıştığını fakat bazı kötü niyetli sendika yöneticileri ve siyasi aktörlerin tek el işçilerini eylemde tutmaya çalıştığını ve süreci olumsuz yönde provoke ettiğini görüyoruz. Ayrıca Yazıcı'nın 'işe şeytan karıştı' diyerek, eylemlerin PKK ile ilişki olduğunu ifade etmiş. Dönemin MHP Grup Başkan Vekili Oktay Vural da “PKK'ya karşı direnmeyenler bugün kalkmış TEKEL işçilerine karşı direniş gösteriyor” diyerek PKK söylemini tekrar etmiştir (Başak, 2010).

Demeçler ve söylemler hükümetin ve sendikaların Tekel eylemine nasıl baktığını gösteriyor. Hükümet eylemlerin birtakım örgütler tarafından kışkırtılarak yaptırıldığını ve

muhalefet partilerinin bundan nemalandığını düşünüyor, sendikalar ise sonsuza kadar haklı olduklarını ve hükümetin umurlarında olmadıklarını düşünüyorlar.

Başbakan ve diğer hükümet yetkilileri sürekli olarak ortada bir oyun olduğunu ifade etmişlerdir. Başlarda masum bir hak arayışı olduğunu fakat daha sonraları hükümete yönelik kötü bir senaryo girişimi olduğunu Başbakan sürekli olarak konuşmalarında yer vermiştir.

Eylemler işçilerin kendi hak mücadelesi olarak sendikasız olarak başlamış daha sonra sendikaların da sahiplenmesi ile birlikte ülke geneline yayılmıştır. En başında tüm konfederasyonlar ortak hareket ederlerken daha sonrasında kırılmalar ve ayrılmalar meydana gelmiş birliktelik büyük ölçüde bozulmuştur. Burada önemli olan sendikaların eylemleri bir araç olarak değil bir amaç olarak görmüş olmalarıdır.

2.2.4. Sendikal İstatistikler

Ak Parti döneminde sendikacılık hareketi ile ilgili bir takım sayısal verilerin paylaşımı yıllar arasında ve dönemler arasındaki değişimi ve değişimin nispetini görmek açısından bize önemli bilgiler verecektir. 1. Dönem (1980-2001) için vermiş olduğumuz bilgiler Tablo 1’de 1984-2001 Yılları İşçi Sayısı ve Sendikalaşma Oranları , Tablo 2’de Yıllara Göre Toplu İş Sözleşmesi Sayısı (1984-2001) ve Tablo 3’te Yıllara Göre Grev Sayısı (1984-2001) şeklindeydi. Yine aynı şekilde 2. Dönem olarak adlandırdığımız 2002’den günümüze olan dönemde de aynı başlıkları kullanacağız.

Ak Parti hükümeti %58.63 oranında bir sendikalaşma oranı döneminde tek başına iktidar parti olarak hükümeti kurdu. Sonraki 7 yıla baktığımızda sendikalaşma oranında çok önemli değişimler olmadığını görüyoruz. Fakat 2013 yılında çok ciddi bir azalışın göze çarptığını söyleyebiliriz. Esasında bu azalışın sebebi gerçekten de sendikalaşma oranında olan bir değişiklik değildir. 2013 yılına kadar ki olan dönemde yapılan hesaplama yöntemi 2013 yılında kendisini başka bir yöntemle bırakmış. ÇSGB hayali üyelikleri sistemden çıkartıp fiili üyelikleri dikkate almaya başladı ve işçi sayısı olarak da Sosyal Güvenlik Kurumu kayıtlarını esas almaya başladı. Böylelikle daha sağlıklı ve gerçeğe daha yakın bir hesaplama yöntemi benimsenmiş oldu (Çelik, 2015)

2013 yılında %9.21 olan sendikalaşma oranı daha sonraki yıllarda sürekli bir artış eğiliminde olduğunu görüyoruz. Nihayet 2017 yılı Ocak ayı istatistiğine göre %12.18’lik

bir oran söz konusudur. Bu oran AB ve OECD ülkelerine kıyasla oldukça düşük bir sendikalaşma oranıdır.

Tablo 5. 2002-2017 Yılları İşçi Sayısı ve Sendikalaşma Oranları

Yıllar	Toplam İşçi Sayısı	Sendikalı İşçi Sayısı	Sendikalaşma Oranı
2002	4.572.814	2.680.966	% 58.63
2003	4.686.618	2.717.326	% 57.98
2004	4.916.421	2.854.059	% 58.05
2005	5.022.584	2.945.929	% 58.65
2006	5.154.948	3.001.027	% 58.21
2007	5.292.796	3.091.042	% 58.40
2008	5.414.423	3.179.510	% 58.72
2009	5.398.296	3.232.679	% 59.88
2013	10.881.618	1.001.671	% 9.21
2014	12.287.238	1.189.481	% 9.68
2015	12.744.685	1.429.056	% 11.21
2016	13.038.351	1.499.870	% 11.50
2017	12.699.769	1.546.565	% 12.18

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Hayatı İstatistikleri, <https://www.csgb.gov.tr/home/contents/istatistikler/iscisendikauyesayilari/>, E.T: 01.06.2017.

Ak Parti hükümet programlarında esnek çalışma türleri ile ilgili ciddi adımların atılacağı yer alıyordu. Bu anlamda esnek çalışma 4857 sayılı kanunla birlikte yasal bir zemine de oturtulmuş oldu. Bu sendikalaşmayı olumsuz etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkıyor. Ak Parti seçim bildirgelerinde ve hükümet programlarında zaten sendikacılık konusuna değinmiyor. Bu anlamda Ak Parti döneminde sendikalaşmanın zayıf oluşu anlaşılabilir bir durumdur.

Toplu İş Sözleşme sayılarına baktığımız da özel sektöre nispeten kamu sektöründe daha fazla toplu sözleşme yapıldığını görüyoruz. Bu da Ak Parti döneminde kamu sendikacılığının giderek büyüdüğünün bir işareti olarak karşımıza çıkıyor.

Tablo 6. Yıllara Göre Toplu İş Sözleşmesi Sayısı (2002-2015)

Yıllar	Sektör	Toplu İş Sözleşmesi Sayısı	Kapsadığı İş Yeri	Kapsadığı İşçi Sayısı*
2002	Kamu	1.113	4.741	131.852
	Özel	660	2.712	123.207
	Toplam	1.773	7.453	255.059
2003	Kamu	793	5.800	391.526
	Özel	814	2.006	237.714
	Toplam	1.607	7.806	629.240
2004	Kamu	849	3.093	122.018
	Özel	633	4.829	203.368
	Toplam	1.482	7.922	325.386

2005	Kamu	1.176	10.302	382.992
	Özel	2.801	4.086	204.464
	Toplam	3.977	14.388	587.456
2006	Kamu	1.133	3.309	117.377
	Özel	571	2.147	187.015
	Toplam	1.704	5.456	304.392
2007	Kamu	1.430	1.430	122.031
	Özel	545	8.308	344.398
	Toplam	1.975	9.738	466.429
2008	Kamu	1.190	3.328	107.258
	Özel	514	6.295	155.528
	Toplam	1.704	9.623	262.786
2009	Kamu	1.417	8.912	288.531
	Özel	578	2.632	216.265
	Toplam	1.995	11.544	504.796
2010	Kamu	1.219	4.528	166.294
	Özel	443	4.505	172.377
	Toplam	1.662	9.033	338.671
2011	Kamu	1.313	8.524	194.322
	Özel	821	7.654	308.609
	Toplam	2.134	16.178	502.931
2012	Kamu	1.172	5.137	100.416
	Özel	331	1.528	127.256
	Toplam	1.503	6.665	227.672
2013	Kamu	1.810	12.165	227.340
	Özel	834	5.140	433.446
	Toplam	2.644	17.305	660.786
2014	Kamu	1.159	6.478	102.332
	Özel	516	5.964	261.832
	Toplam	1.675	12.442	364.164
2015	Kamu	872	11.262	213.804
	Özel	760	5.650	431.181
	Toplam	1.632	16.912	644.985

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Hayatı İstatistikleri, <https://www.csgb.gov.tr/home/contents/istatistikler/iscisendikauyesayilari/>, E.T: 01.06.2017.

Tablo 6'e göre, kamu sektörü ve özel sektörü beraber değerlendirdiğimizde toplam toplu sözleşmelerin sayısı yıllara göre düzensiz bir seyir izlediğini görüyoruz. 2005 yılında özel sektörde 2.801 toplu iş sözleşmesi imzalanmış. Bu Ak Parti döneminde bir yılda imzalanan en fazla toplu sözleşmedir. Yine Tablo 6'ya baktığımızda 2012 yılında özel sektörde toplam 331 toplu iş sözleşmesi imzalanarak Ak Parti dönemi içerisinde imzalanmış en düşük toplu sözleşme olduğunu görüyoruz.

Toplu İş Sözleşmelerinde ki bu zayıflığı grev sayılarında da görmek mümkün. Sendikaların varlığının bir anlamı olması aslında iki şeye bağlıdır. Bunlardan bir toplu iş

sözleşmesi diğeri de grevdir. Toplu iş sözleşme sayılarının Ak Parti döneminde düşük olduğunu Tablo 5’te görmüştük. Yıllara göre grev sayılarını da Tablo 7’de görebiliyoruz.

Tablo 7. Yıllara Göre Grev Sayısı (2002-2015)

Yıllar	Sektör	Grev Sayısı	Greve Katılan İşçi Sayısı	Grevde Kaybolan İşgünü Sayısı
2002	Kamu	8	2.735	15.450
	Özel	19	1.883	28.435
	Toplam	27	4.618	43.885
2003	Kamu	2	8	184
	Özel	21	1.527	144.588
	Toplam	23	1.535	144.772
2004	Kamu	1	283	1.981
	Özel	29	3.274	91.180
	Toplam	30	3.557	93.161
2005	Kamu	1	437	874
	Özel	33	3.092	175.950
	Toplam	34	3.529	176.824
2006	Kamu	4	948	2.394
	Özel	22	1.113	163.272
	Toplam	26	2.061	165.666
2007	Kamu	2	268	4.246
	Özel	13	25.652	1.349.312
	Toplam	15	25.920	1.353.558
2008	Kamu	1	610	610
	Özel	14	4.430	145.115
	Toplam	15	5.040	145.725
2009	Kamu	0	0	0
	Özel	13	3.101	209.913
	Toplam	13	3.101	209.913
2010	Kamu	1	406	2.030
	Özel	10	402	35.732
	Toplam	11	808	37.762
2011	Kamu	0	0	0
	Özel	9	557	13.273
	Toplam	9	557	13.273
2012	Kamu	0	0	0
	Özel	0	0	0
	Toplam	8	768	36.073
2013	Kamu	2	186	9.300
	Özel	17	16.446	298.594
	Toplam	19	16.632	307.894
2014	Kamu	1	0	0
	Özel	11	6.880	365.411
	Toplam	12	6.880	365.411
2015	Kamu	3	276	3.208
	Özel	24	7.664	125.593
	Toplam	27	7.940	128.801

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Hayatı İstatistikleri, <https://www.cs.gb.gov.tr/home/contents/istatistikler/iscisendikauyesayilari/>, E.T: 01.06.2017.

Yıllara göre baktığımız zaman grev sayılarında ciddi değişiklikler söz konusu. Zaman zaman 30'un üzerine çıkan grev sayıları bazı yıllar hiç başvurulmamış. 20 yıldır tüm dünyada sendikacılığın gücünde bir zayıflamanın var olduğu gerçektir. Ak Parti dünyadaki gelişmelere uyum sağlayan, uyum sağlamaya çalışan bir siyasi iktidar olduğu için dünyadaki eğilim Türkiye'ye de yansımıştır.

Grev ile ilgili Ak Parti döneminde öne çıkan hususlardan bir tanesi de grev ertelemelerinin çok fazla oluşudur. Sendikalar Ak Parti hükümetinin grev ertelemelerini eleştirirler.

Tablo 8. Ertelenen Grevler (2002-2014)

Tarih	Gerekeçe	İşkolu/Sektör	Sendika
25 Haziran 2003	Milli Güvenlik	Lastik	Petrol-İş
8 Aralık 2003	Milli Güvenlik	Cam	Kristal-İş
14 Şubat 2004 (2.Kez)	Milli Güvenlik ve Genel Sağlık	Cam	Kristal-İş
16 Mart 2004	Milli Güvenlik	Lastik	Lastik-İş
1 Eylül 2005	Milli Güvenlik	Maden	T.Maden-İş
27 Haziran 2014	Milli Güvenlik ve Genel Sağlık	Cam	Kristal-İş
21 Temmuz 2014	Milli Güvenlik	Maden	T.Maden-İş
30 Ocak 2015	Milli Güvenlik	metal	Birleşik Metal-İş

Kaynak: Çelik, Aziz (2015), Himmət Fıtrat Piyasa, AKP Döneminde Sendikal Haklar: Sendikasız-Grevsiz Kaynaşmış bir Kitleyiz, İletişim Yayınları, 1. Baskı, sayfa 185, İstanbul.

Anayasanın 54. Maddesi ve 6356 sayılı yasa hükümete milli güvenlik ve genel sağlık gerekçesiyle grev erteleme imkanı tanımaktadır. Tablo 8'de Ak Parti döneminde 8 büyük grevin milli güvenlik gerekçesiyle ertelendiğini görmekteyiz. Grev ertelemelerinin sık olması grev eğiliminin azalmasına sebebiyet verdiği fikrindeyiz.

2.2.5. İkinci Dönem Genel Değerlendirme

Ak Parti 2001 yılında yayınladığı "Kalkınma ve Demokratikleşme Programı"nda sendikalaşmanın teşvik edileceğini ve örgütlenme özgürlüğünün önünü açacağını ifade eden cümlelere yer verdi. Fakat işçi sendikacılığının gücü ve sendikalaşma oranının Ak Parti döneminde gözle görülebilir bir artış göstermedi. Bunun yanı sıra Ak Parti dönemi ile birlikte kamu sendikacılığı ciddi oranda yükseldi.

Ak Parti çalışma hayatı ile ilgili hem hükümet programlarında hem de ortaya koyduğu uygulamalarda verimlilik, esneklik, güvenceli esneklik ve esnek çalışma biçimleri üzerinde durdu. AB ve ILO standartlarına uyum sağlamak amacıyla ve piyasanın daha

verimli ve etkin işlemesi için 4857 sayılı yeni İş Kanunu ve 6356 sayılı yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanun ile birlikte yeni düzenlemelere getirdi.

Bu dönemde işçi sendikacılığında örgütlenme Ak Parti'nin vadettiği şekilde pek teşvik edilmedi. Esnek çalışma biçimlerinin de yasal düzleme oturtulmasıyla birlikte atipik çalışma yaygınlaşmaya başladı. Bu da sendikalaşmayı olumsuz etkiledi. Bunun yanında hizmet sektörünün hızla büyümesi, otomasyonda ve bilişim teknolojilerindeki ilerleme hem toplu pazarlığın içeriğinde bir değişime sebep oldu hem de klasik işçi profilinin yerini daha nitelikli işçilerin almasına sebep oldu. Bu değişime ayak uyduramayan sendikaların üye sayılarındaki azalma toplu görüşmelerdeki gücünün zayıflamasına sebep oldu.

İşçi sendikalarının üye sayılarındaki azalış ve dolayısıyla gücündeki azalış bu dönemde yapılan sendikal eylemlere de yansdı. 28 Şubat darbesinin gerçekleşmesinde sendikaların aktif rol alması tabanda ciddi güvensizlikler oluşturmuştu. Çünkü sendika genelde işçilerin özelde üyelerinin hak ve çıkarlarını korumak için mücadele eder ve bu anlamda kendisine yasal olarak tanınmış grev ve toplu sözleşme gibi mücadele araçlarını kullanır. 28 Şubat süreci işçilere hiçbir şekilde bir kazanım sağlamadığı gibi işçi kesiminden götürüleri olmuştur. İşte bu sebepten dolayı işçi sınıfında sendikalara yönelik bir güvensizlik oluşmuş ve bu da bu dönemde yapılan eylemlere yansımıştır.

Bu dönemde toplam 84 sendika kökenli milletvekili parlamentoya girmiştir. Tablo 8'de, 22. Dönem sendika kökenli milletvekilleri sayısına baktığımız zaman 6'sı Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 2'si Ak Parti olmak suretiyle toplam 8 kişinin parlamentoya girdiğini görüyoruz. 23. Dönem sendika kökenli milletvekilleri sayısına baktığımızda önceki döneme nispeten gözle görülür bir artışın var olduğunu görüyoruz. Ak Parti önceki döneme göre sendika kökenli vekil sayısını 1 arttırırken CHP'nin 6'dan 4'e düştüğünü Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) ise 9 sendika kökenli vekil sayısı ile parlamentoda en çok sendika kökenli vekil sayısına sahip olduğunu görüyoruz.

Tablo 9. İkinci Dönem’de (2001’den Günümüze) Parlamentaoya Giren Sendika Kökenli Milletvekili Sayıları

Siyasi Parti	22. Dönem	23. Dönem	24. Dönem	25. Dönem	26. Dönem	Toplam
Ak Parti	2	3	6	5	7	23
CHP	6	4	7	4	6	27
MHP	-	9	3	3	2	17
HDP	-	-	4	6	4	14
BDP	-	1	-	-	-	1
Bağımsız	-	1	-	-	1	2
Toplam	8	18	20	18	20	84

Halkların Demokratik Partisi (HDP) ise 24., 25. Ve 26. Dönemler’de en az 4 sendika kökenli milletvekili ile parlamentoda yer almıştır.

Ak Parti ve CHP’nin muhakkak her dönemde sendika kökenli vekilleri parlamentoda bulundurduğu göz önünde bulundurulacak olursak mecliste sendikacılığı bilen ve sendikal hakları savunabilecek olan kişilerin her dönem var olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak; bu dönemde sendikaların siyasi partiler ile ilişkileri “devamlı” olmadığını bundan dolayı sendika siyaset ilişkisi açısından “bağımsız model” içerisinde ilişkinin gerçekleştiğini görüyoruz. Fakat tutum ve davranış açısından bakıldığında, özellikle 28 Şubat’ı destekleyen zihniyetin, eski güçlerine kavuştuklarında ve 28 Şubat sürecindeki gibi elverişli bir ortam bulduklarında demokrasi ve hürriyet adına anti-demokratik eylemlerde bulunabileceği ihtimalinin var olduğunu görüyoruz.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1982 yılında kabul edilen Anayasası'nın 52. maddesi ve 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın 37. maddesinin geniş kapsamlı siyaset yasağı getirmesi, sendikacılığı besleyen Marksist ideolojinin 1980 sonrası dünya genelinde güç kaybetmesi ve liberalizmin yeniden gündeme gelmesi 1. Dönem'in sendikacılığını, siyasetini ve sendika siyaset ilişkisini belirleyici temel unsurlardan biri olmuştur. 1980 askeri darbesi öncesinde sendikalar ile siyasi partiler arasında yakın bir ilişki vardı. Sendikaların, dünya görüşü bakımından kendisine yakın gördüğü siyasi parti ile yakın ilişki kurup diğer partilerle mesafeli olma durumu ara bağımlı model olarak adlandırılan kavram ile tanımlamıştık. İşte 1980 öncesi sendika siyaset ilişkisi ara bağımlı model ile açıklamak mümkün. 1980 sonrası yani 1. Dönem olarak adlandırdığımız döneme bakacak olursak, sendikaların bir siyasi parti ile yakın ilişki kurmak yerine daha bağımsız olmayı tercih ettiklerini görüyoruz. Çünkü 1980 darbesi sonrası Türk-İş hariç diğer sendikalar ve 1980 askeri darbesi öncesinde sendikalarla yakın ilişki içerisinde olan siyasi partilerin kapatılması ara bağımlı modelden bağımsız modele geçişin siyasi nedenleri arasındadır. Fakat 1. Dönem'de sendikalar, siyasi faaliyet yasağına ve benimsedikleri bağımsız ilişki modeline rağmen siyasi faaliyetler içerisinde bulunmuşlardır.

Kuşkusuz sendikalar demokrasinin en önemli unsurlarından biridir. Sendikalar demokrasinin devamlılığı ve gelişimi açısından vazgeçilmez örgütlerdir. Fakat 1. Dönem'de sendikalar demokrasinin devamlılığı ve gelişimi için mücadele etmek yerine başta 28 Şubat darbesi olmak üzere demokratik olmayan eylemlerde yer almışlardır. 2. Dönem'de ise sendikalar 1. Dönem'e göre çok daha zayıf ve güçsüz olduğu için eylemleri ve söylemleri kitlelere yayılamamış, çoğu zaman kendi üyelerinden dahi destek görememişlerdir.

1. Dönem'de sendikalar kitleleri ideolojik söylemler ile harekete geçirebiliyorken 2. Dönem'de ideolojik söylemlere itibarın ve inancın azaldığını bundan dolayı işçi sınıfının ideolojik söylemlerin peşinden sürüklenmediğini söyleyebiliriz.

2. Dönem'de sendikacılığı olumsuz etkileyen önemli bir unsur otomasyonun çalışma hayatında yoğun bir şekilde kendisine yer bulmasıdır. 2. Dönem içerisinde çalışma yaşamında daha sık karşımıza çıkan otomasyon, sendikacılığı ve toplu sözleşmenin

içeriğini etkilemiş, yeni bir sendikacılık anlayışının ve toplu sözleşme sürecinin tetikleyicisi olmuştur. 4857 sayılı yeni İş Kanunu ve 6356 sayılı yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu çalışma hayatını bu yeni dinamikleri ile uyumlu bir yasal ortam oluşturmuştur. İşte 2. Dönem’de bu yeniliklere ayak uydurmakta zorlanan ve değişimin gerisinde kalan sendikalar ideolojik söylemden öteye geçememiş, üyelerine fayda sağlayacak sendikacılık hareketinde bulunamamıştır.

1. Dönem’de imzalanan toplu iş sözleşmesi, yapılan grev sayıları, toplu iş sözleşmenin kapsamı ve greve katılan işçi sayısı bakımından 2. Dönem’den gözle görülür bir üstünlüğü söz konusudur.

1. Dönem’de toplamda 54.721 adet toplu iş sözleşmesi imzalanmışken 2. Dönem’de 27.467 adet toplu iş sözleşmesinin imzalanmıştır. 1. Dönem’de imzalanan toplu iş sözleşmesi, toplamda 11.824.599 işçiyi kapsamışken 2. Dönem’de imzalan toplu iş sözleşmelerinin kapsadığı işçi sayısı toplamda 6.074.753 kişidir. Aynı şekilde grev sayısı ve dolaylı olarak greve katılan işçi sayısında da 1. Dönem’in açık bir üstünlüğü söz konusudur. 1. Dönem’de 2079 grev yapılmışken 2. Dönem’de sadece 296 grev gerçekleşmiştir. 1. Dönem’de greve 771.010 işçi aktif destek vermişken 2. Dönem’de 82.946 işçi aktif olarak destek vermiştir. Toplu sözleşme ve grev bakımından sendikaların 2. Dönem’de olması gereken seviyenin oldukça altında olduğunu görüyoruz. Bunun yanında 1. Dönem’de parlamentoda 39 sendika kökenli vekil yer almışken 2. Dönem’de 84 sendika kökenli vekilin yer aldığını görüyoruz.

1. Dönem’de sendikalar, siyasi iktidarlara karşı işveren örgütleri ile bir araya gelebilirken 2. Dönem’de istikrarlı bir hükümete karşı bu tarz birliktelikler kurulmamış veya kurulamamıştır. Çünkü 1. Dönem’de gerçekleşen 12 Eylül ve 28 Şubat askeri darbelerinin en ağır faturasını işçi sınıfı ödemiştir. Bunu artık bilen ve tecrübe etmiş olan sendikalı işçi sınıfı, 2. Dönem’de üyesi olduğu sendikaların bu tarz girişim ve söylemlerine destek vermemiş, sendika yöneticilerinin anti-demokratik tutum ve davranışlarının kendi menfaatine olmayacağı bilinciyle hareket etmiştir.

1. Dönem’de sendikala yöneticilerinin siyasi iktidara yönelik sözlerine siyasi iktidarın cevap verdiğini ve bu diyalogların 2. Dönem’e nispeten daha fazla medyada yer bulduğunu görüyoruz. Sendika yöneticilerinin siyasi iktidarı doğrudan hedef gösteren açıklamaları 2. Dönem’e nispeten 1. Dönem’de daha fazladır.

1. Dönem’de yaşanan 12 Eylül ve 28 Şubat askeri darbeleri ve siyasi istikrarsızlığın sebebiyet verdiği ekonomik krizlerin en ağır faturasını işçi sınıfı ödemiş fakat 2. Dönem’de bu ve benzeri olayların cereyan etmemesi ülke ekonomisi ve dolayısıyla çalışma hayatını olumlu etkilemiştir.

Her iki dönemde de Türk-İş, Hak-İş ve Disk’in varlığı ve faaliyetleri söz konusudur. Türk-İş kitle sendikacılığı yaparak düzenden yana hareket etmiştir. Disk ideolojik bir sendikacılık anlayışı benimsemiş ve Marksist söylemler ile üyelerini örgütlü bir şekilde bir arada tutmuş ve yönlendirmiştir. Fakat Disk’in Sabancı gibi büyük şirketlerde de var olduğunu görebiliyoruz. Hak-İş İslami sendikacılık söylemi ile olarak ortaya çıkmış, içerisinde inanç unsuru da barından bir sendikacılık anlayışı ile sendikacılık faaliyetlerini yürütmeye çalışmaktadır.

Özellikle Ak Parti döneminde memur sendikacılığın gelişmesi ile birlikte KESK, Memur-Sen ve Türkiye Kam-Sen’de ön plana çıkan konfederasyonlar arasındadır. İşçi sendikaları konfederasyonlarının kamu versiyonu diyebileceğimiz bu sendikaların siyasi eğilim ve girişimleri işçi sendikaları kadar etkin ve devamlı olmaktan uzaktır. Çünkü işvereni devlet olan bir sektörde örgütlü olarak devlete karşı hareket etmeye devlet bir yere kadar müsaade etmektedir. Fakat KESK’in diğer iki konfederasyona göre ideolojik olarak sendikacılık yapmaktadır. Çünkü sendika kökenli vekillere baktığımızda HDP ve CHP milletvekili olarak parlamentoya girenlerin ağırlıklı olarak KESK kökenli olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Memur-Sen geçmişi olanların da Ak Parti’den vekil olarak parlamentoya girdiklerini görmekteyiz. Bu veriler ışığında KESK ile DİSK siyasi eğilim olarak benzerlik gösterirken Memur-Sen ile Hak-İş siyasi eğilim olarak bir benzerlik göstermektedir.

Sendikalar her dönemde siyaset yapmışlardır. Sendikaların siyaset yapma gerekçeleri ve yolları dönemlere göre değişiklik göstermektedir. 1980’den sonra dünyanın genelinde olduğu gibi ülkemizde de neoliberal politikaların uygulanmaya konulmasıyla birlikte sendikalar, 1. Dönem’de siyasi hayattan uzaklaştırılmaya çalışılmışsa da, üyelerini örgütlü bir şekilde bir arada tutabilme ve ekonomik çıkarlarını koruyabilmek için siyasi faaliyet yapmaya daha yoğun bir şekilde devam etmiştir. Sendikalar, 1. Dönem’de siyaseti araç olmaktan öteye taşımış bir amaç haline getirmiştir. Oysa sendikalar

üyelerinin menfaatlerini korumak için bir baskı grubu olarak siyaseti araç olarak kullanması gerekir. Siyaseti amaç olarak gören siyasi partiler ve siyasetçilerdir.

Sonuç olarak; sendikalar 1. Dönem’de gün geçtikçe güçlenmiş, üyelerini örgütlü bir şekilde bir arada tutabilmişlerdir. 28 Şubat sürecinde bu güçlerini sonuna kadar kullanıp demokrasiye yönelik gerçekleşen askeri darbeye açıkça destek vermişlerdir. 2. Dönem’de ise esnek çalışma biçimleri, otomasyon, hizmet sektörünün büyümesi gibi gelişmelere uyum sağlayamayan sendikalar, üyelerini örgütlü bir şekilde bir arada tutmakta çok başarılı olamamış ve etkinliğini yitirmeye başlamıştır. Fakat sendikalar her iki dönemde de düzenden yana hareket etmiş, demokratik olmayan tutum, davranış ve söylemlerde bulunmuş, varlık gayesini ihlal ederek işveren örgütleriyle bile bir araya gelmiş özgünlüğünü, özgürlüğünü ve safiyetini koruyamamıştır.

Rekabete dayalı ekonomik anlayışa karşı tüm işçi ve işveren kuruluşları farklı menfaat ama aynı siyasi amaçla statükoyu koruma ihtiyacı hissetmişleridir.

Bu değerlendirmelerin ışığında;

- 1) Sendikalar önce kendi yönetimi içerisinde demokrasiyi sağlamalı ve değişimin önünü açmalıdır.
- 2) Sendikaların siyaset ile ilgilenmesi doğaldır. Fakat sendikaların siyaseti bir araç olmaktan çıkartıp bir amaç haline getirmemelidir. Bu anlamda ortaya çıkan istismar engellenmelidir.
- 3) Ekonominin düzgün olmadığı bir yerde düzgün bir sendikacılık yapılamaz. Mümkünse yeni dünya rekabeti çerçevesinde yeni bir sendikalaşma modeline gidilmesi gerekmektedir.
- 4) Çalışma hayatı içerisinde aktif bulunan devlet, işveren ve işçi sendikalarının etkin ve sürekli iletişim içerisinde olabileceği sosyal diyalog mekanizmasının işletilmesi gerekmektedir. Bu anlamda Ekonomik ve Sosyal Konsey daha etkin kullanılabilir.

KAYNAKÇA

AK PARTİ (2010). Başbakan Erdoğan: "4/C Türkiye'deki Sendikaların Bize Önerisidir", http://www.akparti.org.tr/basbakan-erdogan-4-c-turkiyedeki-sendikalarin-bize-oneris_6680.html , E.T. 13.05.2017.

AKALIN, İlhan (1996), *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.

AKGEYİK, T. (1994), "Sendika-Siyaset İlişkisi", Kamu-İş, Ocak, s. 77-89.

AKPINAR, H. (2006), *28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü*, Bir Harf Yayınları, İstanbul.

AKYİĞİT, Ercan (2010), *İş Hukuku*, 8.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ALKAN, Soyak (1998), *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.

ASHFORD, N. (2011), *Özgür Toplumun İlkeleri*, (Çev.: C. Madenci), 2. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara.

AYDOĞANOĞLU, Erkan (2011), *Dünyada ve Türkiye'de Sendika-Siyaset İlişkisi*, Genişletilmiş İkinci Basım, Mattek Basım, Ankara.

BAŞAK Gazetesi (2010), "PKK'ya direnmeyenler bugün kalkmış TEKEL işçilerine karşı direniş gösteriyor" <http://www.basakgazetesi.com/haber/64545/iletisim> E.T. 23.05.2017.

BATI KARADENİZ EKSPRES GAZETESİ (1994), "Özelleştirmenin Hikayesi", E.T.09.11.1994.

BAYDAR, Oya (1996), *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.

BAYDUR, Refik (2000), *Bizim Çete*, Cem Ofset Matbaacılık Sanayi A.Ş.

BAYHAN, Vehbi (2005) "Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri, Demokrasi ve Patronaj", Sunar, Lutfi (Ed.), *Sivil Toplum ve Demokrasi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

- BİRAND, Mehmet Ali ve Yalçın, Soner (2006), *The Özal: Bir Davanın Öyküsü*, Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- BIRCH, A. H. (2007), *The Concepts and Theories of Modern Democracy* (3rd editio), Taylor and Francis Group e-Library.
- ÇAHA, Ömer; (2012), “Demokrasi”, Editör: Çetin, H., *Siyaset Bilimi*, 3. Baskı, Orion Kitabevi, s.223-262, Ankara.
- ÇAM, Esat (2005), *Siyaset Bilimine Giriş*, 9. Baskı, Der Yayınevi, İstanbul.
- ÇELİK, Aziz (1996), *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.
- ÇELİK, Aziz (2015), “Himmet Fıtrat Piyasa”, *AKP Döneminde Sendikal Haklar: Sendikasız-Grevsiz Kaynaşmış Bir Kitleyiz*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- ÇELİK, Necati, (2004), *28 Şubat ve İrtica Tehdidi*, Sinemis Yayınları, Ankara.
- ÇELİK, Nuri (1996), *İş Hukuku Dersleri*, 13.Baskı, Beta Basım, İstanbul.
- ÇİMEN, Aynur (1996), *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.
- ÇİMEN, Aynur (1996), *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.
- DEMİRCİOĞLU, Murat ve Tankut Centel (2007), *İş Hukuku*, 12.Baskı, Beta Basım, İstanbul.
- DERELİ, Toker (1998), *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.
- DERELİ, Toker (2013), “6356 Sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İş sözleşmesi Kanunu: Genel Bir Değerlendirme”, *Çalışma ve Toplum*, 1.
- DİSK (2004), “12. Genel Kurul Çalışma Raporu”, İstanbul.
- DURSUN, Davut (2011), *Siyaset Bilimi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- DURSUN, Davut (2010), *Siyaset Bilimi*, 5. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul.

ERDOĞAN, Mustafa (2013), *Anayasal Demokrasi*, 10. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

ERSÖZ, H. Yunus, ÇMIŞ, “Özelleştirmede Çalışanların Mülkiyet Sahipliği: Kardemir Örneği”, Eylül, 2001.

EVRENSEL (2010). “Bakan TEKEL işçilerini tehdit etti”, <https://www.evrensel.net/haber/190708/bakan-tekel-iscilerini-tehdit-etti>,E.T.15.05.2017.

HEYWOOD, Andrew (2007), *Siyasi İdeolojiler*, Adres Yayınları, Ankara.

HEYWOOD, Andrew; (2013), *Siyaset*, Çev., Bekir Berat Özipek, B. Şahin, M.Yıldız, Z. Kopuzlu, B.Seçilmişoğlu, 9. Baskı, Ankara.

İŞIKLI, Alparslan (2003), *Gerçek Örgütlenme Sendikacılık*, 1.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

İŞIKLI, Alparslan (2005), *Sendikacılık ve Siyaset*, 6.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

KIŞLALI, Ahmet Taner (1984), “Eski Yunan’da Demokrasi ve Demokratik Düşünce”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 17, Sayı:1,s. 63-77.

KIZILTAŞ, Ekrem, (2007), *Bir Çeşit Turnusol Kâğıdı Olarak 28 Şubat*, “28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi”, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.63–69.

KOÇ, Yıldırım (1995), “Özelleştirme ve Sendikaların Alternatif Yaratma Çabaları”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Vol. 19.

KOÇ, Yıldırım (2000), *Türkiye’de İşçiler Ve Sendikalar (Tarihten Sayfalar)*, Türkiye Yol-İş Sendikası Yayınları, İstanbul.

KOÇ, Yıldırım (2012), *AKP ve Emekçiler*, Epos Yayınları, Ankara.

KORAY, Meryem (1992), (Whitehead’den aktaran), *Endüstri İlişkileri*, Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları: 22, İstanbul.

KUTAL, Metin (1994), *Türkiye’de Toplu Pazarlık Düzeninin Otuz Yılı*, Çağdaş Gelişmeler Işığında Türkiye’de Toplu Pazarlığın 30 Yılı, Kamu-İş Yayını, Ankara.

KUTAL, Metin (2006) “Türk Toplu İş Hukukunda İşkolu Kavramı (Önemi, Uygulaması ve Sorunları)”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 3, Eylül 2006, s.118-125.

MAHİROĞULLARI, Adnan (2003), “Türkiye’de Sendika - Siyasi Parti İlişkileri, Sosyal Siyaset Konferansları (İktisat Fakültesi), Sayı: 46, s.43-87.

MAHİROĞULLARI, Adnan (2000), *1980 Sonrası Türk ve Fransız Sendikacılığı*, Kamu-İş, Ankara.

MAHİROĞULLARI, Adnan (2013), *Dünyada ve Türkiyede Sendikacılık*, 2.Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.

MAN, Fuat (2012). “Türkiye’de Örgütlü Emek Ve Devlet Söylemi: Tekel Eylemleri Örneği”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 0 (61), 63-79. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/iusskd/issue/938/10604>.

ÖZAL, Turgut (1986), *Başbakan Turgut Özal’ın Konuşma, Mesaj, Beyanat ve Mülakatları 13.12.1985-12.12.1986*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

ÖZDEMİR, Y., Şimşek, U., Aktaş, E. : (2006), “Demokrasi Üzerine”, KKEFD/JOKKEF, Sayı. 14, pp. 261.

ÖZKAPLAN, Nurcan (1996), *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.

ÖZTEKİN, Ali (2014), *Siyaset Bilimine Giriş*, 9.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

ÖZUĞURLU, Metin (1998), *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.

PRZEWORSKI, Adam (1999), “Minimalist Conception of Democracy: A Defence, “Democracy’s Value, (Der. Ian Shapiro & Casino Hacker Gordon, Cambridge), Cambridge: University Press.

RAMIREZ, F. O., Soysal, Y., & Shanahan, S. (1997), The Changing Logic of Political Citizenship: Cross-National Acquisition of Women’s Suffrage Rights, 1890 to 1990, *American Sociological Review*, 62(5), p.735–745.

SCHMITTER, C. Philippe ve Karl, Tery Lynn (1991), “What Democracy is and is not”, *Journal of Democracy*, 2, 3, 1991.

SERÇE, Erkan (1996), *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.

SEZEN, Saim (1994), *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan Yayınları, Ankara.

ŞENEL, Alaeddin (1995), *Siyasal Düşünceler Tarihi (Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda Ve Yeniçağda Toplum Ve Siyasal Düşünüş)*, 4. Basım, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2016), <http://www.csgeb.gov.tr/home/contents/sendikalar/isciisveren/>, E.T. 07.11.2016.

TALAS, Cahit (1997), *Toplumsal Ekonomi*, 7. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara.

TARTANOĞLU, Ş. (2007), *1980 Sonrası Türk Sendikacılığı ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

TAWNEY, R.H. (1921), *The Acquistivite Society*, London.

TOKOL, Aysel (1996), *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.

TOKOL, Aysel (1998), *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.

TOKOL, Aysen (2000), *Sosyal Politika*, 2.Baskı, Vipaş Yayınevi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

TOKOL, Aysen (2013a), *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler*, 4.Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa.

TOKOL, Aysen; (2013b), “Sosyal Politikanın Tarafları”, Editörler: TOKOL, A., ve Y. Alper, *Sosyal Politika*, 4.Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa.

TUNÇ, Hasan (2008), “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1-2, s.1113–1132.

TÜRK-İŞ (2003), “19. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu”, Ankara.

TÜRK-İŞ, 1989, “Onbeşinci Genel Kurul Çalışma Raporu”, Ankara.

UÇKAN, Banu (2004), *Demokrasi-Sendikacılık-Siyaset*, 1.Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

UÇKAN, Banu (2012), *Yönetim ve İşveren Sendikaları*, Editörler: Uçkan, B., Ş. Çalış, “Endüstri İlişkileri”, 1.Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

YAPICI, Mehmet (2004), “Eğitimli Birey Demokratik Birey İlişkisi”, *Bilim Eğitim ve düşünce Dergisi*, Cilt 4, Sayı 3, s. 2-5.

YILDIRIM, Engin ve Mahmut Demirkan (2007), *Endüstri İlişkileri Ders Notları*, Sakarya.

ZENGİN, Ülkü Nur (2016), *The trade Unions During The February 28 Period*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

1991’de Antalya’da doğdu. İlköğretim, ortaöğretim ve liseyi Özel Envar Lisesi’nde tamamladı. Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü’nden 2014’te mezun oldu. 17 Ağustos 2015 yılından bu yana Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkileri Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapıyor.

